ODBORNÝ BANKOVÝ ČASOPIS
JÚN 1997
ROČNÍK 5

BANKING JOURNAL
JUNE 1997
VOLUME V

BIATEC

NÁRODNÁ
BANKA
SLOVENSKA

NATIONAL
BANK OF
SLOVAKIA

6

Pravá či falošná

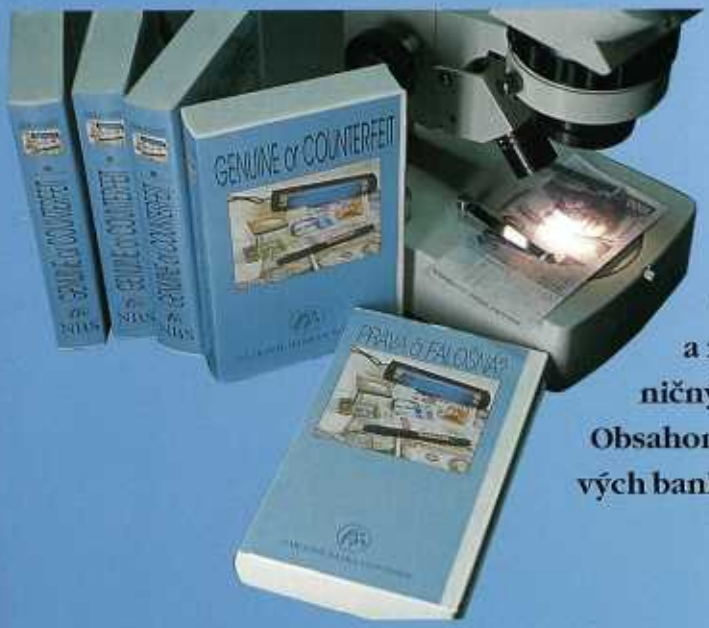

Emisný odbor Národnej banky Slovenska v spolupráci s tlačovým oddelením NBS pripravili inštruktážnu videokazetu, ktorá metodicky pomôže pri školení pracovníkov bánk a zmenární prichádzajúcich do styku so zahraničnými valutami.

Obsahom videokazety je popis ochranných prvkov pravých bankoviek a ich napodobeniny na falzifikátoch.

Ceny sú diferencované podľa počtu objednaných kaziet:

1 ks – 9 ks á 2 900 Sk
10 ks – 19 ks á 2 600 Sk
20 ks – 29 ks á 2 400 Sk
30 ks – 49 ks á 2 200 Sk
50 a viac ks á 2 000 Sk
V cenách nie je zarátaná DPH.

Záujemcovia si môžu videokazetu „Pravá či falošná" objednať na adrese: Národná banka Slovenska, odbor verejných informácií, tlačové oddelenie, Štúrova 2, 818 54 Bratislava. Bližšie informácie na č. tel.: 513 2569, 326 755, FAX: 513 2879.

Obsah/Contents

NA AKTUÁLNU TÉMU

Ing. Ludmila Kalafutová, CSc.
Hodnotenie likvidity podniku
Company Liquidity Assessment 2

Ing. Eleonóra Csákóová
Marketingová stratégia banky
Marketing Strategy in Banking 6, 34

TEÓRIA

Ing. Peter Ševčovic
Kvantitatívna teória peňazí – historický vývoj a miesto v politických debatách
Quantitative Theory of Money – Historical Development and Status in Political Debates 9

ATLAS PEŇAZÍ

Gabriel Schlosser
Austrálsky zväz – história a súčasnosť austrálskej meny
Australian Currency – Past and Present 13

Nový Zéland – história a súčasnosť novozélandskej meny
New Zeland Currency – Past and Present 23

PRÍLOHA

Doc. Ing. Alena Longauerová, CSc.
Vybrané problémy manažmentu rizík v komerčnej banke
Risk Management at a Commercial Bank – Selected Problems 15

POSTREHY • PODNETY

Ing. Barbora Drugdová, CSc.
Dôchodkové poistenie
Pension Schemes in the Slovak Republic 25

GALÉRIA OSOBNOSTÍ

Marián Tkáč
Ján Turzo 29

PAMÄTNÉ MINCE

Ing. Dagmar Flaché
Pieninský národný park na pamätnej minci
The Pieniny National Park – the Commemorative Coin 30

BIATEC
Odborný bankový časopis
jún 1997

Vydavateľ:
Národná banka Slovenska

Published by
National Bank of Slovakia

Redakčná rada/Editorial Council:
Ing. Vladimír Masár (predseda), Mgr. Soňa Babincová, PhDr. Eva Barlíková, Ing. Adam Celušák, CSc., Prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc., Ing. Štefan Králik, Ing. Jozef Kreutz, Doc. Ing. Jozef Makúch, CSc., Ing. Gabriela Miklošová, Ing. Miroslav Marenčík, Ing. Pavol Ochotnický, CSc., Doc. Ing. Anna Pilková, CSc. MBA, Ing. Monika Siegelová, Ing. Vladimír Valach

Redakcia/Editorial Staff:
šéfredaktorka/Editor in Chief
Mgr. Soňa Babincová ☎ 563 4406
zástupkyňa šéfredaktorky/Editor
Ing. Alica Polónyiová ☎ 563 3400
výtvarná redaktorka/Graphics Editor
Anna Chovanová ☎ 563 4536

Adresa redakcie/Editorial Office:
Národná banka Slovenská
redakcia BIATEC
Štúrova 2, 818 54 Bratislava
tel.: 563 3034, 563 4406, 563 3400,
fax: 563 3035

Objednávky a predplatné
prijíma redakcia: na časopis: ☎ 563 3034
na inzerciu: ☎ 563 4536
Počet vydaní: 12 - krát do roka

Cena jedného výtlačku: 19,10 Sk vrátane DPH

Ročné predplatné: 229 Sk vrátane DPH

Tlač / Printed by: i + i print, spol. s r.o.
Ondavská 3, 826 47 Bratislava

Distribúcia / Distributed by:
PNS, a. s., Košická 1, 813 80 Bratislava

Termín odovzdania rukopisov: 2. 6. 1997

Dátum vydania: 16. 6. 1997

Registračné číslo: MK SR 698/92
ISSN 1335 - 0900

1. strana obálky/Front Cover:

• Územie Slovenska bolo začlenené do uhorského štátu na začiatku 11. storočia za panovania prvého uhorského kráľa z rodu Arpádovcov – Štefana I. (997–1038), keď sa vytvorili priaznivé podmienky na vznik vlastného uhorského mincovníctva. Prvé uhorské mince sa razili podľa vzoru bavorských a českých mincí zo striebra a patrili k denárovej mene. Na Slovensku sa objavilo veľké množstvo ojedinelých arpádovských mincí i hromadných nálezov. V Hronskom Beňadiku sa našiel v roku 1929 poklad striebornych denárov, ktorý obsahoval 1727 kusov mincí uhorských kráľov Kolomana (1095–1116) a Štefana II. (1116–1131).

• The region of present-day Slovakia became part of Hungarian Kingdom under the rule of the first Hungarian king from the house of Arpád, Stephen I (997–1038 AD), at the beginning of the 11th century. The first Hungarian coins were minted from silver, modelling Bavarian and Czech coins, and belonged to the denarius-type currencies. A number of Arpád coins have been found in Slovakia in isolated or multiple finds.

PhDr. Elena Minarovičová
Foto: Mikuláš Červeňanský

HODNOTENIE LIKVIDITY PODNIKU

Ing. Ľudmila Kalafutová, CSc.
Ekonomická univerzita v Bratislave

Ani dynamická marketingová koncepcia, ani najmodernejšia technológia, ani výrazný rast obratu, ani príkladný manažment nemôže zabrániť pádu, ak podnik nie je schopný plniť svoje platobné povinnosti. To platí vo fungujúcej trhovej ekonomike. Preto problém likvidity nemôžu podceňovať vlastníci, manažéri podnikov, ale ani budúci partneri podnikov – obchodní partneri, investori atď. Likviditu nie je možné objektívne hodnotiť prostredníctvom všeobecne známych troch pomerových ukazovateľov (stupňov). Nemožno ju vytrhnúť z kontextu finančného riadenia. Závisí od výsledkov celkovej podnikovej činnosti, či už priamo alebo nepriamo. Preto sa tento príspevok zameriava na hodnotenie likvidity zo širšieho hľadiska, na informačné zdroje hodnotenia, ukazovatele likvidity a faktory celkovej likvidity.

Pod likviditou vo všeobecnosti rozumieme schopnosť podniku splatiť svoje záväzky v stanovenom termíne. Aby bol podnik trvale likvidný, t.j. platobne schopný, je potrebné likviditu dôsledne plánovať, kontrolovať a hodnotiť. Pri hodnotení likvidity sa uprednostňujú rôzne hľadiská, napr.:

- či ide o kontrolu likvidity, resp. hodnotenie likvidity za minulé obdobie, alebo sa zameriame na budúcnosť, čiže na rozhodovanie o budúcej likvidite,
- časové hľadisko – okamžitá, krátkodobá, alebo dlhodobá likvidita,
- kto hodnotí likviditu – manažéri, vlastníci, alebo externí užívatelia informácií o likvidite,
- aké informácie sú k dispozícii a za aké obdobie.

Samozrejme, že tieto hľadiská sa nedajú od seba striktne oddeliť, vzájomne sú prepojené. Zjednodušene možno povedať: keď podnik existuje, bol a aj je likvidný, podstatné je zachovanie jeho likvidity v budúcnosti. Nemôžeme to ale zjednodušiť až do takej miery, aby sme urobili záver, že dosiahnuté výsledky v tejto oblasti sú pre jeho budúcu likviditu nepodstatné.

Minulý vývoj a súčasný stav už síce nezmeníme, ale je potrebné identifikovať faktory, ktoré sú podstatné na zabezpečenie budúcej likvidity.

Význam retrospektívnych informácií pre analýzu likvidity je dôležitý hlavne pre externé subjekty – banky, budúcich investorov, obchodných partnerov. Títo sú pri svojich rozhodovaniach o rozsahu budúcich kontaktov s podnikom odkázaní na analýzu údajov účtovných závierok. Pomocou absolútnych a pomerových finančných ukazovateľov analyzujú finančno-hospodársky vývoj a súčasnú majetkovú a finančnú podstatu podniku.

Informačné zdroje analýzy

Základom externého hodnotenia sú informácie z účtovných závierok, t.j. súvahy, výkazu ziskov a strát a prílohy k účtovnej závierke. Treba sa však zamyslieť nad „kvalitou" informácií z účtovnej závierky. Je hospodársky výsledok alebo jeho základná časť – prevádzkový hospodársky výsledok – spoľahlivým meradlom na posúdenie toho, ako podnik hospodáril, ako zhodnocoval svoje zdroje, teda aká je jeho výkonnosť, čiže „ekonomická sila"? Úroveň nákladov, výnosov a hospodárskeho výsledku súvisí s úrovňou majetku podniku, kapitálu, záväzkami vykázanými v súvahe. Je štruktúra majetku a kapitálu dostatočnou informáciou na posúdenie finančnej situácie podniku s dôrazom na likviditu?

Aj keď účtovníctvo vychádza zo všeobecne uznávaných účtovných zásad (zásada verného obrazu, zásada opatrnosti, nepretržitosti činnosti podniku a zásada konzistencie), nie je možné zabrániť určitému subjektívnemu ovplyvňovaniu vykázaných údajov. Platí to najmä o hospodárskom výsledku podniku. Účtovníci, auditori i finanční analytici sa v odborných diskusiách zhodnú v tom, že hospodársky výsledok podniku obsahuje okrem výsledku hospodárenia podniku aj výsledky rôznych úprav ku koncu účtovného obdobia (uzávierkové operácie). To v praxi znamená, že podnik môže ročný výsledok hospodárenia vykázať rôzne, viac alebo menej priaznivo. Umožňujú to aj uvedené zásady účtovania. Napr. zásada verného obrazu vychádza z vecnej a časovej porovnateľnosti výnosov a nákladov (akruálny princíp v účtovníctve). Kritériom na uznanie výnosov a nákladov je obdobie ich vzniku, a nie obdobie inkasa či finančnej úhrady. To znamená, že hospodársky výsledok daného obdobia vyžaduje zistiť príčinnú súvislosť medzi výnosmi a nákladmi. Na to sa využívajú opravné položky k majetku, tvorba rezerv, dohadné položky.

Priaznivejší hospodársky výsledok podnik dosahuje vtedy, keď nevytvára vôbec alebo v oveľa menšej miere rezervy na budúce výdaje. Sú to prípady, keď manažéri, resp. vlastníci podniku sa zameriavajú na „daňové" náklady, teda len na tvorbu zákonných rezerv alebo daňové odpisy, ktoré znižujú daňový základ, ale nevyjadrujú individuálne podmienky podniku. Platí to aj o opravných položkách, hlavne k zásobám a pohľadávkam, ktoré sú pre dané účtovné obdobie evidentne znehodnotené (podcenené), čiže neprinášajú žiaduci efekt.

Menej priaznivý hospodársky výsledok podnik vykáže vtedy, keď naopak vytvára aj tzv. ostatné rezervy, ktorých výšku je ťažko stanoviť. Manažment môže presadiť tieto rezervy napr. vtedy, keď očakáva použitie vykázaného zisku na zvýšenie dividend, čo zvyšuje nároky na hotovosť.

Vyhne sa tým napätiu v tvorbe cash v budúcom období, ale skresľuje výšku zisku bežného obdobia, a tým aj súvisiace ukazovatele hodnotenia výkonnosti podniku.

K zníženiu hospodárskeho výsledku môže dôjsť aj vtedy, keď sa do nákladov bežného obdobia úmyselne započítajú i také výdaje, ktoré by mali byť aktivované, keďže výnos (príjem) bude realizovaný až v budúcich obdobiach. Sú to napr. výdaje na vývoj, konštrukčnú a technologickú prípravu výroby, zábeh nových výrobkov.

K takémuto nesprávnemu účtovaniu, a teda znižovaniu hospodárskeho výsledku dochádza vtedy, keď manažéri, resp. vlastníci uprednostňujú „priaznivé" vyčíslenie základu dane z príjmov. V účtovných výkazoch to zistíme z porovnania vývoja tržieb a prevádzkového hospodárskeho výsledku. V tomto prípade totiž objem tržieb oproti minulého obdobiu dosť výrazne vzrastie, ale neprejaví sa to vo výraznom raste prevádzkového hospodárskeho výsledku.

Ďalším faktorom „skresľujúcim" údaje účtovných výkazov je oceňovanie aktív, a to stálych i obežných. Z dôvodu tendencii rastu cenovej hladiny v našej ekonomike v konfrontácii s používaným oceňovaním v účtovníctve vznikajú tiché rezervy, v účtovníctve neevidované. Predovšetkým stále aktíva sú v mnohých podnikoch podcenené, najmä v energetike, chemickom priemysle, hutníctve, ale aj v mnohých strojárskych podnikoch. Podcenenie investičného majetku umožňuje aj metóda urýchleného odpisovania majetku, keď v prvých rokoch odpisovania ide do nákladov väčšia čiastka obstarávacej ceny ako pri lineárnom odpisovaní. Analogicky je to pri stopercentnom odpísaní drobného investičného majetku, čo platné predpisy umožňujú. Samostatným problémom je oceňovanie nehmotného investičného majetku. Je veľmi ťažké stanoviť reálnu cenu (výsledky výskumu vytvorené vlastnou činnosťou, priemyselné práva, know-how a iné výsledky tvorivej duševnej činnosti) a v niektorých prípadoch, napr. pri goodwile, je prípustné oceňovať len v prípade kúpy jednej firmy druhou.

Hlbšia analýza týchto problémov by si vyžadovala samostatný príspevok. Stručne sme chceli poukázať na potrebu ďalších informácií pre hodnotenie výsledkov podniku. Najmä externí analytici okrem účtovných výkazov potrebujú ďalšie informácie, ktoré poskytuje príloha k účtovnej závierke. Obsahuje údaje o pohľadávkach a záväzkoch po lehote splatnosti, tvorbe a čerpaní rezerv, opravných položkách, metódach odpisovania a pod., ktorými si môžu korigovať informácie uvedené vo výkazoch.

Veľmi dôležitou súčasťou prílohy k účtovnej závierke je výkaz cash flow. Tzv. tribilančný systém účtovných výkazov umožňuje komplexnejšie posúdenie finančnej situácie, najmä platobnej schopnosti podniku a dáva odpoveď na otázky:

- Aký je stav likvidného majetku a aký je predpoklad budúcej likvidity?
- Aké peňažné zdroje sa vytvorili v prevádzkovej činnosti a ako sa využili?
- Akým spôsobom podnik zabezpečuje financovanie svojej činnosti?

Ukazovatele likvidity

Pri tradičnej bilančnej analýze sa údaje o likvidite podniku z ročnej účtovnej závierky transformujú na informácie hodnotiace budúcu platobnú schopnosť. Z teórie i praxe je známych viac ako 100 finančných ukazovateľov, ktoré pokrývajú určité oblasti finančného riadenia podniku – likviditu, rentabilitu, zadlženosť, kapitálovú štruktúru a štruktúru majetku, ale v podstate všetky možno využiť pri celkovom – komplexnom hodnotení a prognózovaní budúcej likvidity.

Ukazovatele likvidity vo všeobecnosti rozdeľujeme na stavové a tokové a v rámci každej skupiny možno ďalej rozlišovať absolútne alebo pomerové ukazovatele, syntetické a analytické ukazovatele.

Stavové ukazovatele konfrontujú aktívne a pasívne položky súvahy. Stavajú proti sebe platobné možnosti a platobné povinnosti. Problém ich vypovedacej schopnosti spočíva v tom, že stav likvidných aktív, tzv. rezervoár likvidity je len „možný platobný tok" – príjem, kým stav záväzkov vyjadruje pomerne presne platobné povinnosti. Pri hodnotení likvidity sa obvykle vychádza z pomerových ukazovateľov, ktoré sú vhodné najmä na sledovanie ich vývoja (dynamiky) v čase, ako aj na medzipodnikové porovnávanie. Používajú sa aj absolútne ukazovatele, nazývané tiež fondy, ako je pracovný kapitál (obežný majetok – krátkodobé záväzky), čistý pracovný kapitál (krátkodobé pohľadávky + finančný majetok vrátane krátkodobých cenných papierov – záväzky).

Nebudeme sa im podrobnejšie venovať, pripomenieme len ich nevýhodu – zmena vnútornej štruktúry obežných aktív nepôsobí na výšku ukazovateľa (napr. zvýšenie zásob a adekvátne zníženie peňažného majetku v podstate nezmení ukazovateľ 3. stupňa likvidity, považovaný za ukazovateľ celkovej likvidity). Preto je snahou zapojiť do stavových ukazovateľov, ktoré predstavujú dispozičnú likviditu, prvky štrukturálnej likvidnosti. Jednotlivé zložky obežného majetku a krátkodobých záväzkov sa prepočítajú pomocou koeficientov (váhy), ktoré sú odstupňované podľa významu pre likviditu (čím bližšie je zložka obežného majetku k peňažným prostriedkom, tým má väčší význam pre likviditu). Váhy sa vypočítajú pomocou ukazovateľov doby obratu, pri ktorých sa dáva do pomeru priemerný stav položky majetku k obratu, záväzky k nákladom.

Prepočítanú hodnotu obežných aktív dostaneme:

zásoby x (1 – obrat zásob – obrat pohľadávok) + + pohľadávky x (1 – obrat pohľadávok) + finančný majetok

Prepočítanú hodnotu krátkodobých záväzkov dostaneme:

krátkodobé záväzky x (1 – obrat záväzkov)

$$\text{Index likvidity} = \frac{\text{Prepočítané obežné aktíva}}{\text{Prepočítané krátkodobé záväzky}}$$

Na ilustráciu uvedieme jednoduchý príklad:

Ukazovateľ	Merná jednotka	Bežné obdobie	Minulé obdobie
Obežné aktíva	mil.Sk	500	500
– zásoby (Za)	mil.Sk	370	280
– krátkodobé pohľadávky (Po)	mil.Sk	80	120
– peniaze na účte a pokladni	mil.Sk	50	100
Krátkodobé záväzky (Zav) (vrátane bežných úverov)	mil.Sk	180	200
Tržby (T)	mil.Sk	750	900
Prevádzkové náklady (N)	mil.Sk	700	790
3. stupeň likvidity	index	2,77	2,50
Dopočítané ukazovatele			
– obrat pohľadávok (Po/T)	koeficient	0,106	0,133
– obrat zásob (Za/T)	koeficient	0,493	0,311
– obrat záväzkov(Zav/N)	koeficient	0,257	0,253
Prepočítané obežné aktíva	mil.Sk	269,89	359,72
Prepočítané záväzky	mil.Sk	133,74	149,4
3. stupeň likvidity	index	2,018	2,408

Ukazovateľ 3. stupňa likvidity v bežnom období oproti minulému obdobiu vzrástol, čo by mohlo viesť k záveru, že došlo k pozitívnemu vývoju. Na prvý pohľad sa to zdá logické, keďže objem likvidných aktív sa nezmenil a objem záväzkov poklesol. Ale štruktúra likvidných aktív tomu nenasvedčuje. Došlo k rastu „ťažšie" speňažiteľných aktív, čo môže v budúcom období spôsobiť napätie v platobnej schopnosti podniku. Prepočítaný index celkovej likvidity na to reaguje, v bežnom období poklesol, čím upozorňuje na zhoršenie celkovej likvidity.

Tokové ukazovatele, na rozdiel od stavových, neodvodzujú budúcu platobnú schopnosť od stavu likvidných aktív a záväzkov, ale analogicky prostredníctvom platobných (peňažných) tokov. To si vyžaduje transformáciu nákladových a výnosových operácií na operácie príjmov a výdavkov. Na to slúži už spomínaný prehľad o peňažných tokoch (výkaz cash flow).

Informácie z výkazu cash flow (ďalej CF) a pomerové ukazovatele utvorené z ukazovateľa CF nie sú adekvátne využívané pri hodnotení likvidity v našej praxi. Nie sú súčasťou ucelenej sústavy finančných ukazovateľov bežne používaných na hodnotenie podniku. Je to logické, keďže súvaha, výsledovka a z nich utvorené ukazovatele majú už dlhú históriu a v praxi sa ich využívaním získali určité skúsenosti. Výkaz i ukazovateľ CF majú tradíciu pomerne krátku, naviac neexistuje ich záväzná a jednotná úprava.

Výkaz CF umožňuje analyzovať zdroje (tvorbu) peňažných prostriedkov a ich použitie v členení na bežnú hospodársku činnosť, investičnú činnosť a spôsob financovania podniku. Ukazovateľ CF vyjadruje vnútorný finančný potenciál podniku, jeho schopnosť tvoriť z vlastnej hospodárskej činnosti finančné „prebytky" použiteľné na financovanie potrieb podniku. Kým zisk je potenciálnym zdrojom prírastku peňažných prostriedkov na konci sledovaného obdobia, CF ako finančný prebytok (alebo schodok) zvyšuje, resp. znižuje hodnotu pracovného kapitálu.

Základnou výhodou ukazovateľa CF je skutočnosť, že eliminuje manipulačné možnosti uzávierkových účtovných operácií, ktoré majú vplyv na účtovný hospodársky výsledok (podrobnejšie v úvode). Nevýhodou je nejednotnosť (nezáväznosť) výpočtu ukazovateľa, preto sa v jednotlivých podnikoch postupuje odlišne.

Zaužívala sa nepriama metóda výpočtu ukazovateľa CF, t. j. hospodársky výsledok sa upravuje o náklady, ktoré nie sú výdajom, a o výnosy, ktoré nie sú príjmom, pomocou výsledovky (absolútne hodnoty) alebo zmenou stavu aktívnych a pasívnych položiek zo súvahy. Preto sa môžeme stretnúť s ukazovateľom CF v najjednoduchšej podobe ako zisk + odpisy, alebo v zložitejšej prepočítavaním zmien jednotlivých súvahových položiek. Základná schéma nepriameho výpočtu ukazovateľa CF je:

Prevádzkový hospodársky výsledok
+ odpisy investičného majetku
+ zvýšenie (- zníženie) stavu rezerv
- zvýšenie (+ zníženie) prechodných účtov aktívnych
+ zvýšenie (- zníženie) prechodných účtov pasívnych
+ zníženie (- zvýšenie) zásob
+ zníženie (- zvýšenie) krátkodobých pohľadávok
+ zvýšenie (- zníženie) krátkodobých záväzkov
Cash flow z prevádzkovej činnosti

Takto vyčíslený ukazovateľ CF je brutto ukazovateľom, keďže prevádzkový hospodársky výsledok nie je zdanený. V prípade, že v podniku je k dispozícii výkaz CF v odporúčanej štruktúre, za ukazovateľ CF považujeme hodnotu riadku „A" výkazu, na ktorom je účtovný hospodársky výsledok upravený o nepeňažné operácie (riadok A.1.) a zmeny obežných aktív (riadok A.2.), čo zodpovedá vyššie uvedenej štruktúre. Tento ukazovateľ CF je po zdanení. Odporúča sa používať ukazovateľ CF po zdanení, len v niektorých prípadoch pred zdanením, napr. pri výpočte celkovej likvidity kapitálu (CF/kapitál).

Ukazovateľ CF je vhodným ukazovateľom hodnotenia likvidity, najmä zo strany externých subjektov – veriteľov. Schopnosť podniku tvoriť vlastnou hospodárskou činnosťou prebytky peňažných prostriedkov je dôležitou kvalitatívnou informáciou pre hodnotenie nielen súčasnej platobnej schopnosti, ale aj budúcej likvidity a finančnej stability podniku.

Po základnej charakteristike obsahovej náplne ukazovateľa CF sa budeme venovať obsahovému vymedzeniu vhodných pomerových ukazovateľov na hodnotenie likvidity:

$$\text{Stupeň oddlženia} = \frac{\text{CF}}{\text{celkové záväzky}} \times 100$$

Tento ukazovateľ vyjadruje, do akej miery je podnik schopný prebytkami peňažných prostriedkov z vlastnej hospodárskej činnosti splácať svoje celkové záväzky. Odporúča sa jeho hodnota okolo 20–30 %, čo znamená, že podnik by mal byť schopný splatiť svoje záväzky v priebehu troch až piatich rokov. Závisí to samozrejme od predmetu podnikania a konkrétnych podmienok, v ktorých sa podnik nachádza. V prípade, že jeho hodnota rastie, resp. je stabilná, pozícia podniku je dobrá, podnik si upevňuje svoju finančnú stabilitu.

$$\text{Krátkodobá toková oddlženosť} = \frac{\text{CF}}{\text{Krátkodobé záväzky}} \times 100$$

Považuje sa za dynamický ukazovateľ likvidity s väčšou vypovedacou schopnosťou ako bežne používané pomerové ukazovatele likvidity.

$$\text{Úrokové krytie} = \frac{\text{CF pred zdanením + platené úroky}}{\text{Platené úroky}}$$

Tento ukazovateľ je zaujímavý najmä pre banky. CF lepšie vyjadruje schopnosť podniku vyprodukovať peňažné prostriedky na úhradu úrokov ako zisk.

$$\text{Rentabilita obratu} = \frac{\text{CF}}{\text{Tržby za predaj tovaru a vlastných výrobkov}}$$

Vývoj tohto ukazovateľa v čase je vhodným doplňujúcim ukazovateľom hodnotenia budúcej likvidity. Vyjadruje schopnosť podniku vytvárať bežným obratom peňažné zdroje, čo posilňuje jeho finančnú nezávislosť a postavenie v konkurenčnom prostredí trhovej ekonomiky.

Pri hodnotení a prognózovaní likvidity je potrebné vyjasniť faktory ovplyvňujúce celkovú likviditu podniku. Na to slúži syntetický ukazovateľ likvidity kapitálu. Je to pomerový ukazovateľ, ktorý v čitateli má pracovný kapitál (môžu sa použiť aj iné peňažné fondy, napr. čistý pracovný kapitál) a v menovateli celkový kapitál. Jeho rozložením do pyramidovej sústavy ukazovateľov dostaneme základné faktory (analytické ukazovatele), ktoré vplývajú na jeho úroveň.

Pri analýze syntetického ukazovateľa a prognózovaní budúcej likvidity využívame tak ukazovatele dispozičnej likvidity (likvidita v užšom význame – stavové ukazovatele), ako aj štrukturálnu analýzu likvidity, t.j. budúcu likvidnosť jednotlivých zložiek majetku. (Pozri obr. 1.)

Z rozkladu vidíme, že celková likvidita kapitálu je závislá od likvidity príjmov (PK/P) a finančnej obrátky kapitálu (P/K). Likvidita príjmov vyjadruje potrebu pracovného kapitálu (finančný majetok, krátkodobé pohľadávky, zásoby znížené o krátkodobé záväzky) na zabezpečenie koruny príjmu. Pod príjmami v tomto prípade rozumieme reálny príjem z obratu a z predaja majetku.

Vo všeobecnosti platí, že likvidita podniku rastie s rastom kapitálu, či už vo forme pracovného alebo celkového kapitálu a v ňom racionálneho podielu cudzieho kapitálu.

Obr. č. 1 Rozklad likvidity kapitálu

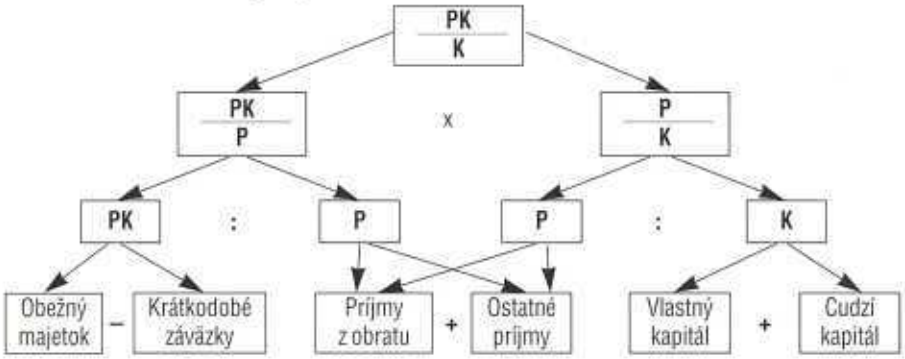

kde:
PK – pracovný kapitál; K – celkový kapitál; P – príjmy
Príjmy z obratu: Tržby z obchodnej činnosti a za vlastné výrobky
- prírastok pohľadávok z obchodného styku
+ úbytok pohľadávok z obchodného styku
Ostatné príjmy: Z výkazu ziskov a strát tržby z predaja majetku

Faktory likvidity a jej elasticita

Z úlohy likvidity vo finančnom riadení podniku a jej ukazovateľov odvodíme základné faktory pre budúcu likviditu. Ide nám o kvantifikovateľné faktory, ktoré môžu aj externí užívatelia podnikových informácií zistiť z výkazov účtovnej závierky a na základe nich vypočítať elasticitu likvidity.

Tieto faktory sú súčasťou analytických ukazovateľov ukazovateľa elasticity, ich hodnoty sú v účtovných výkazoch. Ukazovateľ ČPK je známy, pri jeho výpočte je vhodné použiť priemerné stavy jednotlivých položiek. Ukazovateľ CF sa v tomto prípade počíta priamou metódou, z predpokladaných príjmov a výdavkov. Pre prognózovanie CF je to vhodnejšia metóda. Jeho výpočet je nasledujúci:

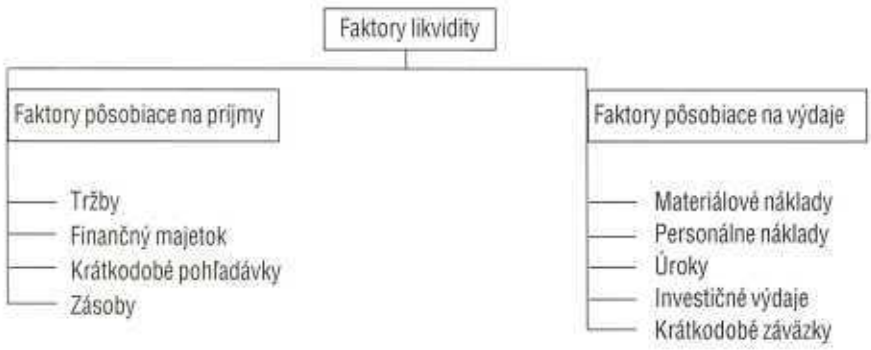

Obrat (tržby) je v každom podniku najdôležitejším zdrojom finančných prostriedkov, je základným faktorom likvidity aj pre budúce obdobie. Ukazovateľ elasticity likvidity vypočítame:

$$LE = \frac{\frac{dCF + dČPK}{CF + ČPK}}{\frac{dO}{O}} \times 100$$

kde:
LE – elasticita likvidity
CF – cash flow
ČPK – čistý pracovný kapitál
O – obrat (tržby)
d – rozdiel hodnoty ukazovateľa dvoch po sebe idúcich období

Cash flow: T r ž b y
– materiálové náklady
– personálne náklady
– úroky
– ostatné výdaje

Budúce príjmy i výdaje sú odvodené od výnosov a nákladov minulých období. To čo nebolo transformované na príjmy a výdaje, sa nachádza v pohľadávkach a záväzkoch, ktoré sú súčasťou čistého pracovného kapitálu. Ukazovateľ elasticity likvidity udáva, o koľko percent sa zmení cash flow (dispozičná likvidita) a čistý pracovný kapitál (štrukturálna likvidita), keď sa zmení obrat (zdroj príjmov) o určité percento.

Aká je ekonomická interpretácia vypočítaného ukazovateľa elasticity likvidity? Keď LE je väčšia ako 1 (100 %), likvidné zložky majetku v porovnaní k obratu sa menia progresívne, t.j. pri raste obratu rastú rýchlejšie, ale pri poklese obratu klesajú rýchlejšie. Vysoký ukazovateľ LE znamená menšiu prispôsobivosť podniku k výkyvom obratu, preto z hľadiska budúcej likvidity je hodnotený nepriaznivo.

Keď sa ukazovateľ rovná 1 (100 %), likvidné aktíva sa menia rovnakým pomerom ako obrat – môžeme preto hovoriť o vyváženej likviditnej situácii v podniku.

Pri hodnote rovnej 1, ale väčšej než 0 sa menia likvidné aktíva v porovnaní so zmenou obratu podproporcionálne, t.j. pri raste obratu nastáva aj „mierny" rast likvidných aktív. Napokon pri hodnote menšej ako 1 sa likvidné aktíva menia v protiklade k zmene obratu. Je to negatívna elasticita, ťažko interpretovateľná, nemožno sa o ňu opierať pri prognózovaní budúcej likvidity.

Z uvedenej charakteristiky ukazovateľa vyplýva, že pri hodnote okolo 1 môžeme hodnotiť budúcu likviditu pomerne priaznivo.

Záver

1. Riadenie likvidity je v podmienkach trhovej ekonomiky veľmi dôležitým úsekom, preto musí byť venovaná väčšia pozornosť tak analýze minulého vývoja, ako aj prognózovaniu.
2. Hodnotenie likvidity je dôležité rovnako pre manažment podniku, ako aj externé subjekty, najmä budúcich investorov.
3. Informácie pre analýzu a hodnotenie likvidity poskytujú účtovné výkazy. Skôr ako ich použijeme na výpočet ukazovateľov likvidity, treba ich „podrobiť" vlastnej analýze a podrobne sa oboznámiť s ich vypovedacou schopnosťou.
4. Hodnotenie ani prognózovanie likvidity nemôžeme urobiť na základe troch, resp. dvoch pomerových ukazovateľov. Potrebná je sústava finančných ukazovateľov – absolútnych, pomerových, stavových, tokových, dispozičných a štrukturálnych. Dôležité je poznať ich vypovedaciu schopnosť a „pamätať" na to pri záveroch a prognózovaní budúcej likvidity.

Použitá literatúra:

1. Kovanicová, D., Kovanic, P.: Poklady skryté v účetnictví, díl I, Jak porozumět účetním výkazům, Polygon, Praha 1995.
2. Nástroje podnikání a managementu. Průmysl a obchod, Praha 1992, kapitola 6.
3. Schroll, R.: Hodnocení likvidity, Účetnictví č. 6,7/1995.
4. Zalai, K. a kol.: Finančno-ekonomická analýza podniku, Bratislava 1994.

MARKETINGOVÁ STRATÉGIA BANKY

Ing. Eleonóra Csákóová
Všeobecná úverová banka, a. s.

Marketingová stratégia je marketingová logika, ktorou podnikateľský subjekt dosahuje svoje marketingové ciele. Pozostáva z rozhodnutí o marketingovom mixe, o alokácii marketingových zdrojov a nákladov marketingu, pričom zohľadňuje environmentálne a konkurenčné podmienky. Výstižnú definíciu marketingovej stratégie podáva Lesáková (Strategický marketing, PROFIS Bratislava, 1994, s. 7) a určuje ju ako proces, ktorým podnikateľský subjekt transformuje svoje ciele a podnikateľskú stratégiu do trhových aktivít.

Marketingová stratégia ovplyvňuje dlhodobé bankové ciele. Podrobne sa špecifikujú a) trhové priority, ktoré určujú alokáciu zdrojov, b) predpoklady výberu trhových priorít, c) predpoklady využitia a realizácie trhových príležitostí, d) načasovanie strategických akcií, e) odhad relevantného trhového prostredia banky. Základom pre posúdenie podstaty marketingovej stratégie je [1]:

- odlišujúca schopnosť, ktorá zahŕňa všetko to, čo robí banka výnimočne dobre v porovnaní so svojimi konkurentmi,
- konkurenčná výhoda, ktorá predstavuje jedinečnú pozíciu vyplývajúcu z vlastného spôsobu využitia zdrojov a rozhodnutí o produktoch a trhoch,
- úroveň stratégie. Keďže banka chce väčšinou obsluhovať viac trhových segmentov, riadi portfólio rôznych bankových produktov, ktoré sa označujú strategickými podnikateľskými jednotkami.

Na upevnenie trhového postavenia banky sú nevyhnutné kvalitné informácie. V tejto súvislosti sa pozornosť obracia na výskum trhu, aby hodnoverné a pohotové informácie pomohli manažmentu pri rozhodovaní. Odborné zdroje ponúkajú rozsiahle súpisy informácií alebo zoznamy otázok o trhu, na ktoré by sa mali získať odpovede. Predmetom komplexne orientovaného marketingového auditu je vonkajšie marketingové prostredie (jeho politicko-právne, ekonomicko-demografické, technologické a ekologické faktory) a pracovné prostredie (trhy, konkurencia, dodávatelia, klienti). Cieľom každej banky je odlíšiť sa od konkurentov. Zdrojmi odlíšenia podľa Kotlera je odlišná ponuka a imidž, kým Lesáková udáva zručnosti a schopnosti personálu na jednej a zdroje organizácie (materiálové, kapacitné, finančné) na druhej strane. Zamestnanec a) realizuje marketingovú stratégiu banky, b) dotvára imidž banky, c) spolupracuje pri realizácii ponuky, d) vytvára určitú atmosféru pri rokovaní so zákazníkom. Identifikovanie marketingových príležitostí je dôležité na úrovni jednotlivých strategických podnikateľských jednotiek, pobočiek, ale aj banky ako celku. Assael [2] uvádza, že prvoradá a kľúčová úloha výskumu v súvislosti s tvorbou a implementáciou marketingových strategických plánov je identifikovať strategické okná, t. j. príležitosti v prostredí, ktoré firma môže využiť a ktoré jej prinesú konkurenčnú výhodu. Preto sa od marketingového výskumu očakáva, že poskytne relevantné informácie z hľadiska využitia marketingových príležitostí a rozšírenia podnikateľských aktivít na potenciálne trhy.

Na odhad atraktívnosti jednotlivých strategických jednotiek a rozhodnutie o tom, akú podporu si zaslúži každá jednotka, sa využíva portfóliová analýza. Na analýzu portfólia slúži matica rastu/podielu vypracovaná skupinou Boston Consulting Group, ktorá uprednostňuje tok príjmov pred ostatnými kritériami, (ktoré môžu byť pre hodnotenie potenciálnej návratnosti investícií dôležitejšie). Druhým modelom je GE model, ktorý pracuje s faktormi atraktívnosť trhu a konkurenčná pozícia banky. V tomto modeli atraktívnosť trhu ovplyvňuje veľkosť a tempo rastu trhu, konkurenčné správanie, dosahovaný hrubý zisk a citlivosť na ekonomické výkyvy. Konkurenčná pozícia firmy je vyjadrená podielom banky na celkovom trhu, rastom trhu, lojalitou zákazníkov, charakterom distribučného systému, úrovňou nákladov.

Viacfaktorová analýza podnikateľských subjektov

Väčšina bánk pôsobiacich na slovenskom trhu podniká na dvoch hlavných trhoch, a to na trhu firemných klientov a trhu individuálnych klientov. Rozčlenenie trhového potenciálu vyplýva z rozmanitosti potrieb klientov. Aktívni účastníci trhového diania rozhodujú o svojich obchodných a finančných partneroch so zreteľom na svoje podnikateľské portfólio, kým obyvateľstvo uprednostňuje svoje individuálne ciele. Na identifikáciu trhových príležitostí sa môže využívať viacfaktorová analýza jednotlivých trhových segmentov (podľa podnikateľských odvetví, segmentov individuálnych klientov aj podľa jednotlivých bankových produktov.) V tejto práci kritériá hodnotenia určila autorka na základe svojej bankovej praxe. Pri viacfaktorovej analýze sa rozčlenia firemní klienti podľa odvetvového kritéria Národnej banky Slovenska (poľnohospodárstvo a rybolov, lesníctvo a ťažba dreva, dobývanie nerastných surovín, spracovateľský priemysel spolu – z toho potravinársky, chemický a farmaceutický, hutníctvo a strojárstvo, elektrotechnický a elektronický, textilný, odevný a kožiarsky, ostatný –, výroba a rozvod elektriny, plynu a vody, výstavba a stavebníctvo, obchod, odbyt, pohostinstvo a ubytovanie, cestovný ruch, doprava a spoje, peňažníctvo, poisťovníctvo, ostatná činnosť spolu – z toho výskum a vývoj, verejná správa, obrana, sociálne poistenie, činnosť spoločenských, dobrovoľných, cirkevných a politických organizácií, rekreačná, kultúrna, spravodajská a športová činnosť, súkromné domácnosti s domácim personálom, ostatné) alebo Štatistického úradu Slovenskej republiky (poľnohospodárstvo, ťažba nerastných surovín, spracovateľský priemysel, výroba a rozvod elektriny, plynu a vody, stavebníctvo, obchod, služby, doprava a preprava, finančníctvo a poisťovníctvo, školstvo, zdravotníctvo a ostatné).

Pri analýze sa používa dvojrozmerná matica, ktorej podstata vychádza z matice GE. Po zohľadnení špecifických čŕt bankového marketingu a potreby plánovania podľa jednotlivých trhových segmentov pôvodné kritériá hodnotenia upravila autorka. Na os *x* sa nanášajú údaje charakterizujúce vývoj trhu, údaje o aktuálnom postavení banky sa znázorňujú na osi *y*. Hodnoty sa prezentujú v dvojrozmernej matici, ktorá je rozdelená hlavnou diagonálou, zónou C. Táto znamená stratégiu udržiavania pozície banky pre daný segment. V hornej časti diagonály sú ďalšie dve zóny A a B. Polička

Tab. 1 Hodnotenie podnikateľských subjektov

Ukazovateľ	Váhy
Vývoj trhu	
Počet podnikateľských subjektov	0,10
Vývoj obratu	0,15
Vývoj výnosov	0,20
Vývoj likvidity	0,30
Intenzita konkurenčného boja	0,20
Hodnotenie zahranično-obchodnej činnosti[1]	0,05
Spolu	1,00
Aktuálne postavenie banky, resp. pobočky	
Porovnanie trhového podielu banky s hlavnými konkurentmi	0,40
Intenzita konkurenčného boja	0,20
Lojalita klientov k banke	0,30
Špecializované produkty pre segment	0,10
Spolu	1,00

B obsahujú segmenty, kde banka má rozhodnúť o udržaní alebo zvyšovaní počtu klientov. Segmenty zo zóny A vyžadujú intenzívnejšiu starostlivosť. Do úvahy prichádza možnosť zvyšovania počtu klientov, ako aj zvýšenie miery cross-sellingu, kde klient využíva väčší počet produktov z bankovej ponuky. Pod hlavnou diagonálou (oblasť C) sa nachádzajú pásma D a E. Pri zóne D banka má rozhodnúť o odbúravaní alebo udržiavaní počtu klientov. Rozčlenením segmentu na menšie celky banka môže robiť objektívnejšie rozhodnutia týkajúce sa klientov. V poli E sú znázornení klienti banky, u ktorých sa odporúča stratégia odbúrania obchodných vzťahov.

Vývoj trhu sa posudzuje na základe počtu podnikateľských subjektov. Kritériom hodnotenia hospodárskeho rastu bol vývoj obratu a výnosov. Základnou charakteristikou pri hodnotení bola likvidita, keďže výrazne ovplyvňuje využívanie bankových produktov. Jej negatívny vývoj môže ohroziť splácanie úverov a úrokov, ale jej nárast vytvára dopyt po bankových produktoch. Ďalším ukazovateľom pri hodnotení vývoja trhu je intenzita konkurenčného boja. Konkurenti sú jedným z hlavných determinantov podnikového úspechu. Pri výskume bola použitá šesťstupňová stupnica s nasledujúcim verbálnym popisom:

1 – veľmi pozitívne,
2 – pozitívne,
3 – skôr pozitívne,
4 – skôr negatívne,
5 – negatívne,
6 – veľmi negatívne (absencia produktu).

[1] Hodnota váhy pre zahranično-obchodnú činnosť bola určená s ohľadom na charakter regiónu.

Faktory vplývajúce na vývoj trhu a aktuálne postavenie banky, ako aj faktory závažnosti autorka určila na základe strategickej analýzy klientov a vlastnej bankovej praxe. Súhrn faktorov je 1 a jednotlivé činitele sa na ňom podieľajú rozdielnym spôsobom.

Váhy môže určovať aj hodnotiaci tím. Skupina hodnotiacich môže svoje názory prezentovať na predloženom dotazníku číselnými hodnotami. Tie sa po hodnotení spriemerujú a usporiadajú do tabuľky. Výsledky hodnotenia sa prepočítajú faktorom závažnosti. Hodnotenie podnikateľských subjektov metódou váženého bodového hodnotenia sa spočíta a vývoj trhu a aktuálne postavenie pobočky sa znázorní v matici.

V segmente znázornenom v zóne A pobočka bude zvyšovať počet klientov a odbyt produktov intenzívnejšou starostlivosťou o klientov (rozvoj). Ak sa odvetvie nachádza v zóne B, pobočka má zvážiť svoju stratégiu: môže ísť o udržiavanie alebo postupné zvyšovanie počtu klientov. Oblasť C znamená stratégiu udržiavania postavenia na trhu. Pre odvetvia nachádzajúce sa v zóne D je alternatívna stratégia odbúravania alebo udržiavania klientov. V prípade odvetvia v zóne E je potrebné zvážiť postupné odbúravania obchodných vzťahov.

Viacfaktorová analýza individuálnych klientov

Pri viacfaktorovej analýze individuálnych klientov sa využíva rovnaká hodnotiaca škála ako v prípade podnikateľských subjektov. Pre tento segment sú faktory hodnotenia upravené. Posudzuje sa vývoj

Matica č. 1
Hodnotenie podnikateľských subjektov

Vývoj trhu

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
6	5	4	3	2	1

Konkurenčné prostredie

A – stratégia zvyšovania počtu klientov a odbytu produktov
B – stratégia udržiavania alebo zvyšovania počtu klientov
C – stratégia udržiavania postavenia na trhu
D – stratégia odbúravania alebo udržiavania klientov
E – stratégia postupného odbúravania obchodných vzťahov

1 – poľnohospodárstvo, 2 – ťažba nerastných surovín, 3 – spracovateľský priemysel, 4 – výroba a rozvod elektriny, plynu a vody, 5 – stavebníctvo, 6 – obchod, 7 – služby, 8 – doprava, 9 – finančníctvo, 10 – školstvo, 11 – zdravotníctvo, 12 – ostatné

zamestnanosti, ktorý vyjadruje určitý životný cyklus a podmieňuje aj sklon k sporeniu. Klesajúca nezamestnanosť sa hodnotí kladne – klienti sa stávajú bonitnejšími. Úroveň zamestnanosti je v korelácii s príjmami. Budúci vývoj primárnych vkladov závisí od sklonu k sporeniu, čo môžeme zistiť podľa dynamiky nárastu zostatkov na všetkých účtoch (terminovaných a vkladových). Pre bankový produkt úvery občanom sa posudzuje ochota klientov podstúpiť väčšie zadlženie. Veľký sklon k zadlženiu poukazuje na vysoký dopyt po úvere. Pri hodnotení individuálnych klientov sa posudzuje aj využívanie dlhodobých foriem sporenia alebo nákup cenných papierov (obligácií, vkladových certifikátov, podielových listov). Pri určovaní aktuálneho postavenia banky podobne ako u firemných klientov sa porovnáva trhový podiel, odbytová sieť, doba prevádzkovania – pokladničné hodiny s hlavnými konkurentmi. Pri silnej konkurencii sa môže stať, že banka stratí klientov daného segmentu alebo bude musieť urobiť výhodnejšie obchodné podmienky. Lojalita klientov zabraňuje odchodu zákazníkov ku konkurencii, na ktorú vplýva aj osobný vzťah klienta k poskytovateľovi služby. Postavenie na trhu ovplyvňujú aj služby

Tab. 2 Hodnotenie individuálnych klientov

Ukazovateľ	Faktor závažnosti
Vývoj trhu	
Vývoj zamestnanosti	0,20
Vývoj príjmov	0,25
Sklon k sporeniu	0,20
Ochota k zadlženiu	0,15
Využívanie foriem dlhodobého sporenia	0,20
Spolu	1,00
Aktuálne postavenie banky	
Porovnanie trhového podielu s hlavnými konkurentmi	0,40
Intenzita konkurenčného boja	0,20
Lojalita klientov	0,30
Špecializované produkty alebo služby pre daný segment	0,10
Spolu	1,00

Tab. 3 Hodnotenie jednotlivých bankových produktov v porovnaní s konkurentmi

Ukazovateľ	Váhy
Vývoj trhu	
Tempo rastu trhu	0,20
Intenzita konkurenčného boja	0,30
Dlhodobá miera zisku	0,20
Inflačná zraniteľnosť	0,10
Tradícia	0,05
Hĺbka ponuky	0,15
Spolu	1,00
Konkurenčné postavenie banky	
Postavenie na trhu	0,30
Kvalita služieb	0,30
Distribučná sieť	0,20
Nákladovosť	0,20
Spolu	1,00

Matica č. 2
Hodnotenie individuálnych klientov

Vývoj trhu

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
	6	5	4	3	2	1

Konkurenčné prostredie

A – stratégia zvyšovania počtu klientov a odbytu produktov
B – stratégia udržiavania alebo zvyšovania počtu klientov
C – stratégia udržiavania postavenia na trhu
D – stratégia odbúravania alebo udržiavania klientov
E – stratégia postupného odbúravania obchodných vzťahov
1 – veková kategória 0-14
2 – veková kategória 15–19
3 – veková kategória 20-29
4 – veková kategória 30–39
5 – veková kategória 40-60
6 – veková kategória nad 60 rokov
V prípade 3-6 ďalšie členenie:
a) s nízkymi príjmami
b) so strednými príjmami
c) s vysokými príjmami

osobitne zamerané na konkrétnu cieľovú skupinu.

Závery viacfaktorovej analýzy pre segment obyvateľstva sa robia po preneseni hodnôt do matice podobne ako u podnikateľských subjektov.

Viacfaktorová analýza bankových produktov

Viacfaktorovou analýzou sa môžu hodnotiť vybrané bankové produkty podľa jednotlivých konkurentov, keď sa posudzujú miestni konkurenti, ktorí najviac ovplyvňujú činnosť pobočky. Hodnotenie sa vykonáva podobne ako v predchádzajúcom prípade.

Hodnotiace čísla sa prepočítajú faktormi závažnosti. Výsledky sú interpretované v dvojrozmernej matici, pričom na osi *x* je znázornený vývoj trhu a na osi *y* aktuálne postavenie banky, resp. pobočky v skúmanom regióne.

Hlavná diagonála (C) rozdeľuje maticu na dve časti: Napravo od nej sú zóny A, B. V oblasti A sú znázornení dominujúci konkurenti a v časti B silní konkurenti. Konkurentov v zóne C môžeme označiť za rovnocenných. Pod hlavnou diagonálou sú dve polia D a E. V oblasti D sú slabí konkurenti, kým konkurenti v časti E nemajú skúmaný produkt zavedený alebo majú odbytové problémy s produktom.

Výsledky bodového hodnotenia a prepočítané ukazovatele sa usporiadajú do tabuľky a grafické znázornenie charakteru konkurencie je v matici.

Z matice možno určiť vlastné postavenie na trhu, ako aj poradie konkurentov pre jednotlivé bankové produkty a z bodového hodnotenia môžeme určiť aj nevyhnutné opatrenia na vylepšenie situácie a dosiahnutie želateľných strategických cieľov.

Matica č. 3
Hodnotenie jednotlivých bankových produktov v porovnaní s konkurentmi

Vývoj trhu

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
	6	5	4	3	2	1

Konkurenčné prostredie

A – dominujúci konkurent
B – silný konkurent
C – rovnocenný konkurent
D – slabý konkurent
E – odbytové problémy alebo absencia produktu
1 – banka 1
2 – banka 2
3 – banka 3
4 – banka 4
5 – banka 5
6 – banka 6

Literatúra:

1. Lesáková, D.: Strategický marketing, PROFIS Bratislava, 1994, s. 7.
2. Assael, H.: Marketing, The Dryden press, Chicago – Orlando 1990, s. 46.

KVANTITATÍVNA TEÓRIA PEŇAZÍ

HISTORICKÝ VÝVOJ A MIESTO V POLITICKÝCH DEBATÁCH

Ing. Peter Ševčovic
Národná banka Slovenska

Jednou z najstarších ekonomických doktrín je kvantitatívna teória peňazí, ktorú zjednodušene charakterizuje tvrdenie, že zmeny v celkovej úrovni cien tovarov sú určované predovšetkým zmenami množstva peňazí v obehu.

V podstate je kvantitatívna teória hypotézou o hlavných príčinách zmien v hodnote, resp. v kúpnej sile peňazí. Teóriu, samozrejme, netvorí len tvrdenie, že peňažná zásoba (M) je hlavným determinantom cenovej hladiny (P). Záver o určovaní cien peniazmi podporuje tiež séria vzájomne prepojených logických výrokov kvantitatívnej teórie peňazí.

Najdôležitejšie z týchto výrokov sú:
1. proporcionalita M a P,
2. aktívna, resp. príčinná úloha M v monetárnom transmisnom mechanizme,
3. neutralita peňazí,
4. monetárna teória hladiny cien,
5. exogenita nominálnej peňažnej zásoby.

1. Postulát proporcionality

Prvé tvrdenie konštatuje, že ceny sa budú meniť v rovnakom pomere ku zmenám v množstve peňazí, t.j. percentuálna zmena v peňažnej zásobe vyvolá identickú zmenu v cenách tovarov, pričom sa vychádza z predpokladu, že ľudia chcú držať na transakčné účely konštantné množstvo reálnych (cenami deflovaných) peňazí (M/P) a reálna ekonomika je v stave plnej využiteľnosti, t.j. reálny ekonomický výstup je dosiahnutý v situácii plného využívanie všetkých kapacít. Je nutné podotknúť, že postulát proporcionality predpokladá absolútne stabilnú rýchlosť obehu peňazí v ekonomike a jej protipól, dopyt po reálnych peniazoch (M/P).

2. Príčinná úloha peňazí

Druhý kľúčový postulát tvrdí, že smer príčinnosti, resp. kanál vplyvu ide z M ku P, t.j. monetárne zmeny vyvolávajú a zapríčiňujú zmeny v cenovej hladine. V tomto vzťahu (príčina a dôsledok) sú peniaze aktívnym činiteľom a ceny sú pasívnou, resp. závislou premennou.

Dôležitý záver vyplývajúci z tvrdenia o nadradenosti peňazí predstavuje dynamický proces prispôsobovania, to znamená, že podmienka proporcionality nie je splnená vo všetkých okamihoch. Príčinný vzťah medzi peniazmi a cenami, pri určitom oneskorovaní sa, predstavuje vyrovnávanie nerovnováhy medzi peniazmi a cenami. Táto nerovnováha bola vyvolaná zmenami v peniazoch a zároveň vyvoláva tlaky na zmenu cenovej hladiny na dosiahnutie ekvilibria. Ceny sa menia až do okamihu dosiahnutia proporcionality eliminácie nerovnováhy.

Tento proces sa musí uskutočniť tzv. transmisným mechanizmom (kanál, ktorým sú monetárne impulzy prenášané do úrovne cien). Ekonomický výskum identifikoval dva základné transmisné mechanizmy, priamy, t.j. výdavky a nepriamy – úrokové sadzby. Prvý je spojený s efektom dopytu po tovaroch (pri plnej využiteľnosti kapacít môže dôjsť len k nominálnemu vyrovnaniu ponuky a dopytu), nepriamy transmisný mechanizmus má za základ zmeny v úrokových sadzbách (nárast peňazí vyvolá pokles ich ceny – úrokovej sadzby, čím sa stimulujú investície pri následnom tlaku na ceny). *De facto môžeme zadefinovať transmisné mechanizmy ako spotrebný a investičný, pričom v súčasnosti sa nepriamy mechanizmus častejšie spája s nekvantitatívnym prístupom k monetárnej teórii.*

3. Postulát neutrality

Tretie tvrdenie konštatuje (s výnimkou prispôsobovacieho sa obdobia) neutralitu zmien peňazí pri vplyve na reálne ekonomické premenné, t.j. output a zamestnanosť. Tieto ekonomické ukazovatele sú prioritne určované technológiami, využívaním zdrojov, substitúciou medzi výrobnými faktormi, t.j. produktivitou práce, čiže nemonetárnymi faktormi.

Postulát neutrality platí len z dlhodobého hľadiska. Počas krátkodobého procesu premien v ekonomike môžu mať zmeny v peňažnej zásobe efekt i na reálne premenné. Tieto sú však len dočasné a z dlhodobého hľadiska zaniknú, keď sa ekonomika plne vyrovná s monetárnymi zmenami.

4. Monetárna teória hladiny cien

Postulát neutrality konštatoval, že zmeny v množstve peňazí vyvolajú len zmenu cenovej hladiny. Toto tvrdenie však nepostačuje na vylúčenie vplyvu nemonetárnych premenných pri určovaní cien. Štvrtý postulát vypovedá o vnútornom smerovaní cenovej hladiny predovšetkým trendom súhlasným so zmenami množstva peňazí. Postulát sa vyslovuje k celkovej úrovni cien, nie k relatívnym cenám. Zástancovia kvantitatívnej teórie považujú nemonetárne faktory (ako sú napríklad neúroda, embargo, sila monopolov, mimoriadne dane) za schopné ovplyvniť len relatívne ceny. Zmena cien niektorých komodít, vyvolaná nemonetárnymi faktormi, je väčšinou vybilancovaná

poklesom cien iných tovarov, čiže priemerná hladina cien zostáva zachovaná.

5. Exogenita nominálnej peňažnej zásoby

Piatu podmienku vyžadovanú kvantitatívnou teóriou predstavuje neovplyvňovanie nominálnej peňažnej zásoby dopytom. Táto nevyhnutnosť je v podstate postulátom, keď nominálne M je nezávislým príčinným faktorom spôsobujúcim zmeny P.

Treba zdôrazniť, že postulát exogenity sa vyslovuje k nominálnej a nie k reálnej peňažnej zásobe. Na rozdiel od nominálneho M, reálna peňažná zásoba je v kvantitatívnej teórii považovaná za endogénny (vnútorný) faktor determinovaný dopytom verejnosti po reálnych peniazoch. Nominálna peňažná zásoba je exogénne určená centrálnou bankou prostredníctvom kontroly a ovplyvňovania najužšie definovaných peňazí – menovej bázy, za predpokladu existencie stabilných väzieb medzi menovou bázou a peňažnými agregátmi.

Vymenovaných 5 postulátov podporuje základnú ideu kvantitatívnej teórie peňazí – zmeny v hodnote peňazí sú určované hlavne zmenami v množstve peňazí v obehu.

Historický vývoj

Formulácia kvantitatívneho prístupu, kvantitatívnej teórie peňazí sa datuje približne do polovice 16. storočia, keď francúzsky sociálny filozof Jean Bodin pripísal nárast cien prebytku menových kovov (zlato, striebro), ktoré boli dovážané do Európy najmä zo španielskych kolónií v Južnej Amerike.

Priamym následníkom bol John Locke, ktorý v roku 1691 vyslovil postulát neutrality: „Ceny sú vždy proporcionálne k peniazom". V roku 1752 David Hume uviedol zmienku o príčinnosti konštatovaním: „Zmeny v peniazoch zapríčinia proporcionálnu zmenu v cenách". David Hume spolu s Richardom Cantillonom (obaja 18. storočie) obohatili kvantitatívnu teóriu o definície dvoch základných rozdielnych prístupov k analýze:

1. statický a dynamický, t.j. medzi dlhodobou rovnováhou a krátkodobým pohybom k rovnováhe,
2. rozdiel medzi neutralitou peňazí z dlhodobého hľadiska a krátkodobou neneutralitou.

Hume s Cantillonom rovnako rozpracovali priamy transmisný mechanizmus. Nepriamy transmisný mechanizmus prvýkrát prezentoval v roku 1802 Henry Thornton. Na práce Huma, Cantillona a Thorntona nadväzovali ekonómovia, vedci, filozofovia 19. storočia, keď začali prvé výrazné kontroverzie medzi prívržencami kvantitatívnej teórie peňazí a ich oponentmi, pričom tieto kontroverzie v rovnakej, ak nie vo väčšej miere pretrvávajú do súčasnosti.

Bullionisti verzus antibullionisti

Prvá veľká monetárna debata 19. storočia bola kontroverzia bullionistov (bullion = zlatý odliatok, prút), ktorá prebiehala v prvých dvoch desaťročiach počas Napoleonských vojen a vzápätí po ich ukončení. V podstate bola vyprovokovaná v roku 1797, keď Veľká Británia pod tlakom Napoleonských vojen opustila zlatý štandard a zaviedla štandard nekonvertibilných papierových peňazí z titulu minimalizácie zlatých rezerv Bank of England, spôsobených extravagantnými vládnymi pôžičkami, mimoriadnymi dovozmi pšenice a ťažkými bojmi v zahraničí. Následne automaticky vzrástla cena bullionov – cena zlata v Anglicku, ceny tovarov a cudzích mien.

Ekonómov trápili dve základné otázky: Došlo k znehodnoteniu libry? Bola v Británii inflácia, ak áno, čo bolo jej zdrojom?

Bullionisti vedení Davidom Ricardom tvrdili, že došlo k výraznému znehodnoteniu meny a súčasne k vysokej inflácii, pričom príčinou bola nadmerná, nekontrolovaná emisia centrálnej banky. Ricardo dospel k takémuto záveru nasledovne: množstvo peňazí ovplyvnilo domáce ceny, domáce ceny ovplyvnili výmenný kurz a výmenný kurz medzi nekonvertibilnými „anglickými papiermi" a za zlato konvertibilnými menami automaticky stanovil prémiu na zlato. Bullionisti považovali (tak ako dnešní monetaristi) za hlavného vinníka centrálnu banku. Za nástroj stabilizácie ekonomiky považovali menovú kontrakciu – reštriktívnu menovú politiku. Ako prví rozvinuli ideu, že peňažná zásoba, resp. minimálne hotovostné obeživo, môžu byť kontrolované prostredníctvom riadenia menovej bázy.

Antibullionisti (bez historicky významného predstaviteľa) za príčinu inflácie a devalvácie považovali nemonetárne faktory (vojny, neúrody), odmietali vplyv nadmerného množstva peňazí v ekonomike. Na nápravu situácie formulovali dva možné spôsoby: doktrínu reálnych zmeniek (prvýkrát moderne spracovanú Adamom Smithom, 1776, historické prvenstvo John Law, 1705) a obmedzením dovozov (tento argument často používajú odporcovia kvantitatívnej teórie peňazí – nemonetárne príčiny potrebujú nemonetárnu liečbu).

Doktrína reálnych zmeniek mala zabezpečiť nemožnosť prebytku peňazí v ekonomike. Táto doktrína vypovedá o množstvách peňazí a úverov, ktoré budú vytvorené len na produktívne (nešpekulačné) účely. Antibullionisti tvrdili, že Bank of England nemohla realizovať prebytočné emisie, pretože bankovky boli vždy kryté „zvučnými" zmenkami, čiže peniaze boli emitované len na účel „pravej" výroby alebo obchodu. Tak bola tvorba peňazí limitovaná expanziou reálneho outputu a nemohla byť dosiahnutá inflácia.

Základnú kritiku tejto doktríny uskutočnil Henry Thornton (1802), ktorý poukázal na dve hlavné medzery tejto teórie:

1. Doba úveru mohla niekoľkokrát prekročiť možnú obrátku daného tovaru, t.j. tovar mohol byť viackrát predaný, a tak aj viackrát prefinancovaný viacerými zmenkami.
2. Akceptácia potrieb obchodu vlastne nevytvárala žiadne ohraničenia pre infláciu, nie je možné identifikovať jednoznačne rastúce potreby obchodu a rast cien.

Samozrejme, Ricardo bol tiež kritikom doktríny reálnych zmeniek (1821).

Currency School verzus Banking School

Druhá veľká a významná debata v priebehu 19. storočia sa uskutočnila v 30-tych až 50-tych rokoch. Debata Currency – Banking sa stala aktuálnou spolu s otázkou regulácie emisií bankoviek. V roku 1921 sa Veľká Británia vrátila ku zlatému štandardu a bolo nevyhnutné udržiavať fixný výmenný kurz.

Členovia Currency School (peňažná, resp. menová škola) vychádzali z idei bullionistov a boli teda zástancami kvantitatívnej teórie. Ako prví identifikovali časové posuny medzi zmenou peňažnej zásoby a následnou, oneskorenou zmenou cien a výmenného kurzu (tieto argumenty využil aj o viac ako 100 rokov neskôr pri formulácii svojej doktríny Milton Friedman). Členovia tejto školy boli mimoriadne úspešní, pretože sa im podarilo zakotviť svoje názory do legislatívy. Bankový zákon (The Bank Charter Act) z roku 1844 stanovil, že s výnimkou malej fixnej časti emisie krytej vládnymi cennými papiermi, nové bankovky mali byť vydávané len keď

centrálna banka obdržala prislúchajúci objem zlata.

Protivníci – banková škola (Banking School), ktorých najvýznamnejšími predstaviteľmi boli Thomas Tooke, John Fullarton a James Wilson, objavili analýzou prakticky všetky postuláty kvantitatívnej teórie, avšak naďalej odmietali tvrdenie, že menová expanzia alebo kontrakcia bude mať efekt na ceny. Základnými argumentmi bola téza o možnom odpočívaní, neutrálnom uložení nových peňazí a druhá téza vychádzala z tvrdenia, že M (množstvo peňazí v obehu) je určené potrebami odchodu, a teda neexistuje prebytočný dopyt (doktrína reálnych zmeniek).

Banková škola však rovnako vypracovala vlastnú, nemonetárnu teóriu inflácie. Thomas Tooke vyslovil ideu určovania cenovej hladiny príjmami (mzdy, renty, zisky a pod.) a nie množstvom peňazí v obehu. Toto bola prvá verzia príjmovo-výdavkového prístupu, ktorý neskôr rozvinul najmä J. M. Keynes.

Ako reakciu na kvantitatívnu teóriu Banková škola pripravila teorému pasívnych peňazí s nasledujúcimi antikvantitatívnymi postulátmi:

1. zmeny v ekonomických aktivitách vyvolávajú zmeny v peňažnej zásobe (reverzný príčinný argument),
2. ponuka peňažných prostriedkov v obehu nie je nezávislá od dopytu po nich,
3. centrálna banka nekontroluje aktívne ponuku peňazí, ale namiesto toho sa prispôsobuje alebo reaguje na hlavné zmeny v dopyte po peniazoch.

Neoklasická reformulácia

Napriek kritike Bankovej školy sa kvantitatívnej teórii dostávalo stále viac akceptácie. Samotná neoklasická reformulácia pozostáva z minimálne troch príspevkov.

1. matematické základy – empirické testy základných postulátov dvoma spôsobmi:
   a) rovnica výmeny, MV = PQ, Irving Fisher,
   b) Cambridgeská bilančná rovnica, M = kPy, k = požadovaný peňažný pomer, t.j. pomer peňažnej zásoby k nominálnemu dôchodku; (*reverzná velocita, stupeň monetizácie ekonomiky*).
2. formalizácia, rozpracovanie a rozšírenie myšlienok Bullionistov a členov Currency School – Irving Fisher, A. C. Pigou a i. (peňažný multiplikátor),
3. zdôraznenie krátkodobej ne-neutrality peňazí, zakomponovanie kvantitatívnej teórie do analýzy ekonomických cyklov.

Reformulovaná kvantitatívna teória slúžila ďalej až do 30-tych rokov 20. storočia ako štandardný makroekonomický model, pričom medzi ranými neoklasikmi možno spomenúť aj Knuta Wicksella, známeho kritikou teórie inflácie spôsobenej nákladmi (cost-push theories on inflation).

John Maynard Keynes

Kým Bullionistická kontroverzia a kontroverzia Currency – Banking School boli najlepšími príkladmi debát o kvantitatívnej teórii peňazí, v súčasnom, dvadsiatom storočí, je najvýraznejšou kontroverzia, ktorú vyvolali v 30-tych rokoch protikvantitatívnej teórii orientovaní ekonómovia, ktorých hlavným predstaviteľom bol John Maynard Keynes[1], ktorého kritika vyvrcholila v dnes už klasickom diele „Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí" v roku 1936.

Keynesov útok proti kvantitatívnej teórii peňazí pozostával z piatich navzájom prepojených prvkov:

1. Keynes argumentoval, že kvantitatívna teória peňazí predpokladá automatickú tendenciu hospodárstva operovať pri plnom využívaní kapacít. Len v prípade maximálnej možnej produkcie a pri plnej zamestnanosti by dodatočné monetárne zmeny vyvolali zmenu cenovej hladiny. Inflácia je preto určovaná v prípade nevyužívania kapacít nákladmi, kde hlavný faktor predstavujú mzdy a platy.

2. Fisherovu rovnicu považoval Keynes za tautologickú identitu, radšej ako za empiricky dokázateľnú hypotézu, pričom je nesprávne považovať velocitu, rýchlosť obratu peňazí, za „takmer" stabilnú, t.j. akékoľvek zmeny v príjmoch, ako i v počte a objemoch transakcií v ekonomike môžu byť neutralizované zmenou velocity bez nevyhnutných zmien v peňažnej zásobe.

3. Keynes oživil názory predstaviteľov Bankovej školy o neúčinnosti (márnosti) menovej politiky pri regulovaní ekonomických aktivít. Názor na neefektívnosť menovej politiky pri liečbe nezamestnanosti a recesie zdôvodnil nasledovne:

a) dodatočné menové zdroje môžu byť absorbované do „mŕtvych" zásob bez zníženia úrokových sadzieb, bez podpory investovania (teoréma absolútnej preferencie likvidity pri nízkych úrokových sadzbách – pasca likvidity);

b) aj v prípade zníženia úrokových sadzieb nie je zabezpečená iba menovými operáciami senzitivita investícií na úrokové sadzby.

4. Keynes použil rovnako príjmovo-výdavkovú analýzu ako nadradenú nad kvantitatívnou teóriou pri analytických modeloch, t.j. Keynesov model zdôrazňoval determinanty výdavkov pred množstvom peňazí. Naviac prízvukoval nový, nemonetárny prispôsobovací mechanizmus – dôchodkový multiplikátor, radšej ako pôvodné priame alebo nepriame monetárne spojenia. Hlavným dôsledkom

[1] Keynesov pohľad na infláciu. – Dnes je známy Keynes predovšetkým svojím dielom k Veľkej depresii, kde vzhľadom na vysokú nezamestnanosť v danom období bola inflácia prezentovaná okrajovo. Po jeho smrti (1946) začali Keynesa spájať so sloganmi „plná zamestnanosť za každú cenu", „peniaze nerobia podstatu", „peniaze nie sú otázkou" a pod. Podrobná analýza jeho diel poukazuje na rovnaký antipatiu Keynesa k inflácii ako u zarytých monetaristov, pretože prakticky iba „Všeobecná teória ..." sa nezaoberala infláciou, ale kládla dôraz na riešenie nezamestnanosti. Napríklad v ranom diele „Indická mena a financie" (1913) Keynes plne súhlasí s Leninovým názorom na infláciu (ožobračovanie a deformovaná distribúcia), o potencionálnom riziku zničenia kapitalizmu vysokou infláciou.

V diele „Traktát o menovej reforme" (1923) upozorňuje na nebezpečenstvo inflácie pri zabraňovaní v dlhodobom ekonomickom raste, pričom v tomto diele kritizuje kvantitatívnu teóriu najmä za jej postavenie na faktoch, a nie na zodpovedávaní otvorených otázok. Jeho vlastná teória je veľmi blízka verzii moderných monetaristov pri rozvinutí daňových vplyvov na infláciu.

„Rozprava o peniazoch" (1930) je famózna svojou fundamentálnou rovnicou cien a rozlišovaním medzi dôchodkovou (nárast nákladov – najmä miezd – ako príčina inflácie) a ziskovou infláciou (nárast zisku ako príčina rastu cien). V „Článkoch v Timesoch" v roku 1937 jasne definoval svoj dôraz na boj proti inflácii odporúčaním razantnej reštrikcie vládnych výdavkov identifikáciou neinflačnej plnej zamestnanosti miery nezamestnanosti – prirodzenej miery nezamestnanosti (NIFERU), pod ktorou už znižovanie nezamestnanosti pôsobí proinflačne.

Pri takejto analýze jeho diela sa potom javí používanie mena J. M. Keynesa u niektorých jeho pokračovateľov ako zneužitie, resp. nepochopenie jeho práce. Záverom možno spomenúť slová ekonóma F. A. Hayeka: „Ak by dnes žil Keynes, bol by jedným z najhorlivejších bojovníkov proti inflácii".

Keynesovej analýzy bolo vyzdvihnutie vládnej (verejnej, resp. fiskálnej) politiky ako najsilnejšieho činiteľa s dôsledkom na ekonomiku a zamestnanosť.

5. Keynes dodržal nemonetárne objasnenie Veľkej depresie, argumentujúc kolapsom kapitálových výdavkov – investícií.

Ku Keynesovým argumentom orientovaným proti kvantitatívnej teórii peňazí dodali neokeynesovci ďalšie:

- Inflácia je vyvolaná predovšetkým rastom nákladov (cost-push phenomenon) ktoré sú spojené so silou odborárskych vyjednávaní, monopolmi, administratívnymi zásahmi do tvorby cien a pod.
- Prístup k otázkam ekonomiky prostredníctvom Phillipsovej krivky[2], ktorá vyjadruje možnosti pre menovú politiku v smere zníženia nezamestnanosti.
- Najradikálnejší antikvantitatívne orientovaný názor predstavuje Radcliffeove oživenie názorov Bankovej školy o peňažných substitútoch a nemožnosti monitorovania, resp. ovplyvňovania ekonomického vývoja vplyvom na množstvo peňazí v obehu.

Monetaristická obhajoba – protiúder

Medzi najvýraznejšie teoretické práce prispievajúce ku kvantitatívnej teórii peňazí patria:

a) teória reálnej rovnováhy (efekt blahobytu), ktorá bola používaná pri demonštrovaní základu všetkého v peniazoch, kde spojili rast cien so všeobecným blahobytom, pričom súčasne predstavitelia tohto smeru spochybnili Keynesov pohľad na peniaze ako špecifický substitút výhradne pre vládne obligácie. Táto pochybnosť bola odôvodnená zdôraznením substitútu peňazí za širokú oblasť tovarov a služieb (t.j. peniaze sú substitútom, a nie naopak);

b) druhým významným príspevkom bola reformulácia kvantitatívnej teórie na teóriu dopytu po peniazoch, ktorú uskutočnil Milton Friedman. Reformulácia spočívala v nasledujúcich bodoch:

1. Kvantitatívna teória bola reinterpretovaná ako teória dopytu po peniazoch namiesto teórie determinácie cenovej hladiny a národného dôchodku.

2. Podstata kvantitatívnej teórie bola prenesená do stabilných relácií medzi velocitou peňazí a malým počtom nezávislých premenných, ktoré ju determinujú, čím vyvrátil Keynesove argumenty (velocita je len aritmetická kalkulácia, konštantnosť velocity v čase, velocita je nestabilný subjekt s nepredikovateľnou budúcnosťou).

Kvantitatívni teoretici sa rovnako pokúsili o vyvrátenie Keynesovej kritiky empirickým výskumom. Ako prvá významná práca bolo preverenie americkej finančnej histórie – Monetárna história Spojených štátov, 1867–1960 od Friedmana a Schwartzovej, druhou prácou boli Caganove Determinanty a efekty zmien v peňažnej zásobe, 1867–1960.

Záver

V zhrnutí histórie kvantitatívnej teórie peňazí spolu s moderným monetaristickým prístupom musíme v rámci historického procesu rozvoja, kryštalizácie a konsolidácie monetárnej analýzy spomenúť nasledujúce míľniky dejín:

1. Bodinova hypotéza v 16. storočí,
2. príspevok rozlíšenia statiky a dynamiky, krátkodobej ne-neutrality a dlhodobej neutrality peňazí (Cantillon-Hume),
3. klasická aplikácia teórie v politike pri regulácii peňažnej zásoby,
4. matematické rozvinutie teórie Irvingom Fisherom a ďalšími,
5. reformulácia kvantitatívnej teórie na teóriu dopytu po peniazoch (Friedman).

Podľa „Essays on Inflation", T. M. Humphrey, Federal Reserve Bank of Richmond 1986, Richmond, Virginia, USA.

[2] História Phillipsovej krivky. – Hoci mnohí kritici sa vyjadrujú, že Phillipsova krivka je len historická korelácia, ktorá sa tvári ako vzájomná negatívna väzba, Phillipsova krivka je za posledných takmer 40 rokov kľúčovým prvkom mnohých makroekonomických modelov. V roku 1960 Paul Samuelson a Robert Solow pomenovali vzájomnú reláciu po A.W. Phillipsovi, ekonómovi z Nového Zélandu, ktorý v roku 1958 na báze údajov Veľkej Británie za roky 1861–1913 a 1948–1957 prezentoval najznámejšiu modernú formuláciu vzťahov medzi infláciou a nezamestnanosťou, w = f(U) transformovanú na p = f(U), kde w sú mzdy, ktorá bola neskôr rozšírená o prirodzenú mieru nezamestnanosti, o racionálne očakávania, o vektory premenných, ako je produktivita, zisk, efekt odborových zväzov atď.

Prvú zmienku o vzťahu medzi infláciou a nezamestnanosťou možno nájsť v diele Johna Lawa (1671–1729), ministra financií v 18. storočí, ktorý bol presvedčený o vzťahu medzi infláciou a nezamestnanosťou, avšak súhlasným smerom.

Škótsky filozof, ekonóm, David Hume v roku 1752 v stati „O peniazoch" uverejnil základy Phillipsovej krivky vo forme U = g(dP/dt), kde U predstavuje odchýlku nezamestnanosti od jej prirodzenej miery a dP/dt je zmena cenovej úrovne v čase pri interpretácii, zmeny v nezamestnanosti sú vyvolané pohybom cien.

Podobne ako Hume, aj Henry Thornton (1760–1815) vyslovil myšlienku, že monetárna expanzia stimuluje zamestnanosť rastom cien. Dôrazne odmietal využívanie prezentovaného vzťahu na politické účely, pretože všetky inflačné, proinflačné politiky sú neospravedlniteľné („Informácia o podstate a efektoch úverov vo Veľkej Británii" – 1802).

Hume s Thorntonom položili teoretické základy skúmania vzťahov inflácie a nezamestnanosti. Avšak prvý štatistický výskum tohto vzťahu uskutočnil Irving Fisher (1926), keď skúmal koreláciu medzi nezamestnanosťou a časovo posunutou infláciou, pri použití mesačných údajov za USA v rokoch 1915–1925 a získal až 90-percentný korelačný koeficient. Kauzalita šla nepriamo od zmien v cenovej hladine k nezamestnanosti.

V porovnaní s Fisherovým neformálnym ekonometrickým modelom, v roku 1936 Jan Tinbergen ako prvý odhadol rozšírenú verziu w = f(U) + Z, presnejšie dwt = f[E, dp(t-1)], kde E je normálny trend nezamestnanosti, pričom použil holandské dáta z rokov 1923–1933. Výsledok jeho práce, dw = 0,16E + 0,27dp(t-1), je prvá ekonometrická rovnica, ktorá bola publikovaná.

Vynechajúc príspevky do danej problematiky od ďalších ekonómov (Lawrence Klein, Arthur Goldberger – 1955, A. J. Brown – 1955 a Paul Sultan – 1957) musíme súhlasiť s názorom, že Phillips bol ďaleko od prvenstva a jedinečnosti v skúmaní vzájomných väzieb medzi nezamestnanosťou a infláciou.

Pre objektívnosť môžeme uviesť, že pravdepodobne Phillips bol využitý, resp. jeho práca, na politické účely, keď Samuelson a Solow predostreli politikom túto teóriu ako voľbu politiky, resp. nástroj na zníženie nezamestnanosti. Phillipsova krivka sa vzápätí stala populárnou medzi všetkými „keynesovskými" politickými poradcami.

AUSTRÁLSKY ZVÄZ

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ AUSTRÁLSKEJ MENY

Štát rozkladajúci sa na najmenšom kontinente a niektorých ostrovoch má rozlohou 7 686 848 km² (6. miesto na svete), počet obyvateľov 18 077 000 (49. miesto), hlavné mesto Cannberra. Austrália pozostáva z nasledujúcich zväzových štátov a území: Nový Južný Wales, Queensland, Južná Austrália, Victoria, Západná Austrália, Tasmánia, Teritórium hlavného mesta a Severné teritórium. Zámorské územia tvoria ostrovy Ashmore a Cartier, Austrálske teritórium v Antarktíde, Vianočný ostrov, Kokosové ostrovy, Teritórium ostrovov Koralového mora, ostrovy Heard a MacDonald, ostrov Norfolk. Austrália je členom OSN, Spoločenstva národov (Commonwealth), OECD. Úradným jazykom je angličtina, ďalej sa používajú niektoré austrálske a iné jazyky. Náboženstvo: rímskokatolícke (26 %), anglikánske (24 %).

Štátne zriadenie

Federálny parlament sa skladá z dvoch komôr a je volený vo všeobecných voľbách, ktoré sú povinné. Senát má 76 členov volených podľa pomerného zastúpenia – po 12 senátorov volených z každého štátu na šesť rokov a po dvoch z oboch teritórií volených na tri roky. Ministerského predsedu vymenúva generálny guvernér, ktorý zastupuje britskú kráľovnú ako hlavu štátu. Ministerský predseda stojí na čele federálnej výkonnej rady (alebo kabinetu), ktorá podlieha parlamentu. Každý štát má svoju vlastnú vládu.

Prírodné podmienky

Väčšinu územia strednej a západnej Austrálie pokrývajú rozsiahle púšte. Je to oblasť plošín, ktoré dosahujú nadmorskú výšku 400–600 m, v niektorých častiach aj vyššiu (plošina Kimberley). Protikladom tohto riedko obývaného územia, ktoré zaberá 50 % rozlohy krajiny, sú úzke úrodné nížiny s dostatkom vlahy na východnom pobreží, kde žije väčšina austrálskeho obyvateľstva. Za nížinami, ktoré sa tiahnu od lesov mierneho južného pásma cez subtropické lesy až po tropické dažďové lesy na sever, vystupuje Veľké predelové pohorie. Je to línia horských hrebeňov a náhorných plošín, ktorá sa ťahá zo severu od Yorkského polostrova až po juhovýchodné pobrežie a pokračuje v Tasmánii. Austrálske Alpy dosahujú výšku 2230 m – Mt. Kosciusko. Veľká artézska panva sa rozprestiera od Karpentárskeho zálivu až po rieku Murray a Eyrovo jazero. Povrch panvy charakterizujú zvlnené nížiny, náhorné plošiny, slané jazerá a údolia riek, pričom sa mení aj ráz vegetácie – od savany a zmiešaného lesa až po suchú step a púšť. Medzi riekou Murray a Eyrovým jazerom leží pásmo Flindersových vrchov a Mount Lofty. Mnohé z austrálskych riek zavše vysychajú. Dôležité rieky sú Murray (2589 km) s prítokom Darling (2700 km), Lachlan 2388 km, Flinders 837 km. Podnebie na severe je tropické, s vlhkými letami (január až marec) a suchými zimami. Pobrežie omývané Timorským morom zasahujú letné monzúny. Pobrežie Queenslandu, ktoré je vystavené tropickým cyklónom, má najvyššie zrážky: vyše 2500 mm pri Cairns. Vo vnútrozemí prevláda neobyčajne horúce a suché podnebie, viac ako tretina austrálskeho územia má ročne menej ako 255 mm zrážok. Pobrežie na juhu sa vyznačuje mierne tropickým alebo subtropickým podnebím so zrážkami v zimných mesiacoch. Táto oblasť má teplé až horúce letá a mierne zimy. Snehové zrážky sa vyskytujú na juhovýchode a na Tasmánskej vysočine.

Hospodárstvo

Od 2. sv. vojny dominuje v austrálskom hospodárstve ťažobný priemysel. Nerastné suroviny dnes tvoria vyše 30 % exportu krajiny. Austrália má veľké zásoby uhlia, ropy a zemného plynu, uránu, železnej rudy, medi, niklu, bauxitu, zlata a diamantov. Priemyselné odvetvia založené na výrobe a spracovaní nerastného bohatstva sú: železiarsky a oceliarsky priemysel, stavebníctvo, rafinérie ropy a petrochemický priemysel. Postavenie poľnohospodárstva značne kleslo, hoci krajina je ešte vždy popredným svetovým výrobcom vlny. Veľká pozornosť sa venuje chovu oviec a hovädzieho dobytka, pestovaniu obilnín, najmä pšenice, cukrovej trstiny (Queensland) a ovocia. Rozmanitosť hospodárstva zvyšuje aj silný obchodný sektor s bankami a peňažnými ústavmi.

Menové informácie

Menová jednotka: austrálsky dolár (Dollar) = 100 centov (Cents). ISO kód AUD. Adresa emisnej banky: Reserve Bank of Australia, 65 Martin Place, G.P.O. BOX 3947, Sydney 2001, Australia.

História štátu

Pôvodný obyvatelia – Aborigéni – prišli do Austrálie asi pred 50 000 rokmi. Žili prevažne pozdĺž severného a východného pobrežia a v povodí rieky Murray, kým ich britskí usadlíci nevytlačili do nehostinného vnútrozemia. Začiatok osídlenia kontinentu Európanmi znamenal pre nich začiatok výrazného poklesu ich počtu – v r. 1700 ich žilo viac ako 250 000, dnes žije v Austrálii iba približne 50 000 domorodcov. Do austrálskej spoločnosti sa integrovali iba minimálne – aj naďalej žijú v kmeňových spoločenstvách. Objavenie Austrálie sa pripisuje Holanďanom. Willem de Janesz prvý uvidel Yorkský polostrov (1606), na brehy Západnej Austrálie sa prvý vylodil Hartog (1616) a Tasman preskúmal (1642 až 1644) austrálske pobrežie. V tom čase bol názov kontinentu Nové Holandsko. Pohostinné oblasti vhodné na kolonizáciu spoznali Európania až r. 1770, keď kapitán Cook pristál pri Botany Bay a vyhlásil Nový Južný Wales za britskú dŕžavu. Kolonizáciu Austrálie (názov navrhol Matthew Flinders v r. 1802) podporili dve skutočnosti: záujem Francúzska o Austráliu a odtrhnutie severoamerických kolónií. Za stratené trestanecké kolónie v Severnej Amerike sa našla náhrada v Austrálii. R. 1788 vznikla pod vedením guvernéra Arthura Philipa pri Port Jacksone (Sydney) prvá osada s vyše 700 britskými trestancami a 250 slobodnými osadníkmi. Pristátie prvých osadníkov dňa 26. januára 1788 je dnes štátnym sviatkom Austrálie. Trestanci boli deportovaní do Austrálie až do r. 1853. Postupne vznikali ďalšie trestanecké kolónie – Hobart a Launceston v Tasmánii, Newcastle v Novom Južnom Walese (1803–1804), Moreton Bay (Brisbane) bol založený r. 1824, Port Phillip (Melbourne) r. 1826 a Albany (Západná Austrália) r. 1827. Adelaide (Južná Austrália), osada bez trestancov, bola založená r. 1837. Od r. 1793 však začali do Austrálie prichádzať aj dobrovoľní usadlíci a zaviedli tu chov oviec. Po prvom prechode pohoria Blue Mountains

v r. 1813 začalo aj osídľovanie vnútrozemia. Veľká prisťahovalecká vlna zasiahla Austráliu v r. 1851, keď v práve vyhlásenej kolónii Victoria objavili prvé nálezisko zlata. R. 1861 prekročil počet obyvateľov hranicu 1 milión. R. 1854 povstali zlatokopi v Eureka Stockdale (Ballarat) proti nedostatočnému zastúpeniu vo vláde. Tento slávny incident urýchlil reformy v krajine. V r. 1855–1870 získalo všetkých šesť kolónií samosprávu. R. 1900 žilo v Austrálii už 3 700 000 obyvateľov, takmer všetci britského či írskeho pôvodu. Obava pred inváziou z Ázie či nemeckej Novej Guiney a snaha dosiahnuť voľné obchodovanie medzi kolóniami viedli k vzniku federácie. R. 1901 bol založený Austrálsky zväz, jeho hlavným mestom sa najprv stalo Melbourne, od r. 1943 Canberra. Počas I. sv. vojny sa Austrália zúčastnila bojov proti Nemecku, jej vojská obsadili nemecké územia v Tichomorí. V bojoch padla celá pätina jej branných síl. Deň hrdinského vylodenia v Galipole v Dardanelách si dodnes pripomína celý národ. Krajinu nepriaznivo zasiahla veľká hospodárska kríza. V medzivojnovom období sa nezávislosti Austrálie dostalo medzinárodného uznania. Po boku Veľkej Británie vstúpila Austrália 3. septembra 1939 opäť do vojny proti Nemecku a po vstupe Japonska do vojny sa ocitla v prvej línii. Po počiatočných porážkach v bojoch proti japonskej armáde a námorníctvu však austrálska armáda prešla do protiofenzívy, niektoré jej oddiely sa zúčastnili bojov v Afrike a neskôr vylodenia v Európe. Od r. 1945 Austrália podporuje prisťahovalectvo z celej Európy a ďalej sa oslabuje jej väzba na Veľkú Britániu.

História meny

Z tejto geografickej oblasti poznáme dva veľmi netradičné druhy platidiel: mušličky Cyprorea moneta, ktoré sa používali na súostroví Tonga a z ostrova Jap v Karolínach sú známe veľké kamenné kotúče. Prvé európske osídlenie vzniklo až v r. 1788 – už spomínaná trestanecká kolónia Port Jackson. Nová kolónia nemala vlastné peniaze, a preto boli v obehu mince rôzneho pôvodu: portugalské, indické, španielske, holandské a samozrejme anglické. Zároveň v dôsledku nedostatku mincí bol veľmi rozvinutý výmenný obchod. Kolonisti používali ako platidlá hlavne potraviny, najmä rum. V r. 1800 guvernér P. G. King určil vzájomný pomer rôznych mincí obiehajúcich na území kolónii. V tom istom čase prišla z Británie aj prvá dodávka medených mincí tzv. „cart-wheel pennies". Ďalší pokus o riešenie problémov austrálskych platidiel bolo rozhodnutie guvernéra L. Macquarriho v r. 1813 použiť 40 000 španielskych dolárov. Zo stredu každej mince bol vyrazený malý kotúčik (otvor) a hodnota kotúčika bola stanovená na 15 pencí. Minca s otvorom – známa ako „koloniálny dolár" mala hodnotu 5 šilingov. Založenie Bank of New South Wales v Sydney v r. 1817 sa považuje za prvý dôležitý krok vo vytvorení austrálskeho peňažného systému. Banka vydávala bankovky v hodnotách 2/6 šilingu až 5 libier. Tieto doláre platili až do r. 1829, keď boli stiahnuté z obehu. V 19. stor. bolo založených ďalších desať bánk. V r. 1824–1825 boli z Británie dovezené mince v celkovej hodnote 100 000 libier. V r. 1826 Británia prijala zákon „Sterling Silver Money Act", ktorý skončil používanie dolárového štandardu. Od r. 1829 do r. 1910 sa používal britský menový systém a mince sa dovážali priamo z Británie. V 19. stor. prudký nárast kolonistov spôsobil nedostatok mincí v obehu, preto sa súkromne razili tokeny, najmä z medi a bronzu, ktoré mali hodnotu pence alebo polpence. Z r. 1823 je známy strieborný šiling vyrazený na Tasmánii. V tom čase bolo v obehu vyše 500 rôznych druhov tokenov vyrazených v Austrálii a Británii. Kráľovná Viktória svojím rozhodnutím z r. 1863 zrušila používanie tokenov na území všetkých kolónií. V r. 1851 bolo v Bathurste (Nový Južný Wales) a Ballarate (Victoria) objavené zlato. Vypukla zlatá horúčka a zvýšil sa aj tlak na využitie zlata na mincovanie priamo v Austrálii. Vláda Južnej Austrálie v r. 1852 vyrazila zlaté ingoty a neskôr mince a v r. 1853–1854 sa súkromná mincovňa Kangaroo Office Mint v Melbourne pokúšala o razbu zlatých mincí. Zlaté mince sa začali raziť v r. 1855 v oficiálnej mincovni v Sydney. Bol to sovereign a 1/2 sovereign. Od r. 1871 sa používal identický dizajn mincí, aké platili na území Británie a jediným rozlišovacím znakom bola značka mincovne („s" pre Sydney, „m" pre Melbourne od r. 1872 a „p" pre Perth od r. 1899). V tom čase sa na území Austrálie razilo väčšie množstvo zlatých mincí ako priamo v Británii. Razba zlatých mincí sa postupne skončila v Sydney v r. 1926 a v Melbourne a Perthe v r. 1931. V r. 1901 jednotlivé kolónie vytvorili Austrálsku federáciu a od r. 1910 sa začali raziť prvé mince nového Commonwealth of Australia. Na lícnej strane mincí – trojpenca, šesťpenca, šiling, florin – bol portrét panovníka. Polpenca a penca sa používali až do r. 1964. Až do r. 1910 obeh bankoviek zabezpečovali súkromné banky. R. 1909 bola do obehu zavedená austrálska libra, ktorá mala v čase vzniku rovnakú hodnotu ako britská libra. Aj austrálska libra sa delila na 20 šilingov a 240 pencí. R. 1910 sa o obeh papierových peňazí začal starať štát. R. 1920 bolo právo vydávať papierové peniaze prevedené na banku Commonwealth Bank of Australia. V medzivojnovom období sa na produkcii austrálskych mincí podieľali okrem mincovní priamo v Austrálii aj britské mincovne (Londýn, Birmingham) a indické (Kalkata, Bombay). V období od r. 1910 do r. 1963 sa razili strieborné trojpence, šesťpence, šilingy a floriny. Počas 2. sv. vojny (1942–1944) sa austrálske mince razili aj v USA (mincovne Denver a San Francisco). Austrália zaviedla desiatkovú sústavu do menového systému v r. 1966 (1 AUD = 0,50 austrálskej libry). Novou menovou jednotkou sa stal dolár, ktorý sa delil na 100 centov. Mince sa razili v nasledujúcich nomináloch: 1, 2, 5, 10, 20 a 50 centov, od r. 1984 sa začala raziť aj minca v hodnote 1 dolár, od r. 1988 aj 2 doláre. V dôsledku bojkotu obchodu s juhoafrickými zlatými mincami „krugerrand" sa vytvorili možnosti razby a obchodovania so zlatými mincami aj pre iné štáty. V r. 1987 Austrália začala raziť mince tzv. nuggets. Najväčšia z nich má hodnotu jednej trójskej uncie, najmenšia 1/10 tejto hmotnosti. V roku 1988 Reserve Bank of Australia vydala pamätnú bankovku pri príležitosti 200. výročia osídlenia Austrálie. Novinkou bol nielen nový materiál – plastická hmota – ale aj nový druh ochranného prvku: interferogram na kovovej fólii. Súčasné austrálske bankovky sú všetky vytlačené na plastickej hmote. Austrálske platidlá sa používajú aj na nasledujúcich územiach: Austrálske antarktické teritórium, Vianočné ostrovy, Kokosové (Keelingove) ostrovy, ostrovy Heard a McDonald, Kiribati, Nauru, ostrovy Norfolk, teritórium Ashmore a ostrovy Cartier, teritórium ostrovov Koralového mora, Tuvalu.

Motívy austrálskych bankoviek

Bankovka s nominálnou hodnotou 5 dolárov (rozmery 130 x 65 mm)

Na lícnej strane bankovky je portrét britskej kráľovnej Alžbety II., v pozadí je vetvička s listím a kvetmi. Na rubovej strane bankovky je budova parlamentu, pohľad na krajinu a rôzne geometrické obrazce.

VYBRANÉ PROBLÉMY MANAŽMENTU RIZÍK V KOMERČNEJ BANKE

Doc. Ing. Alena Longauerová, CSc.
Banka Slovakia, a. s.

1. Podstata bankového rizika

Manažment rizík v komerčnej banke je nevyhnutnou súčasťou riadiacich procesov v banke. Ciele banky sú zamerané nielen na rast bilančnej sumy, rast rentability, ale rešpektujú aj možnosť vzniku straty vyvolanej existenciou rizík.

Rizikom chápeme potenciálnu možnosť vzniku straty z obchodov, ktorá je vyvolaná tým, že v čase prijímania rozhodnutí nie je k dispozícii dostatok správnych informácií o budúcom vývoji. Riziko je teda nebezpečenstvo vzniku straty pri určitej úrovni poznania a statuse okolia.

Z uvedeného vyplýva, že rozhodnutia manažmentu banky sa dotýkajú aj stochastických javov, ktoré sa môžu vyskytnúť s určitou mierou pravdepodobnosti. Tieto skutočnosti môžu následne vyvolať v banke negatívne procesy, ktoré majú sprostredkovaný alebo priamy vplyv na zníženie zisku banky. V prípade, že banka nedokáže dlhodobo riadiť riziká a nevytvára dostatočný objem zisku na krytie nepredvídaných strát, môže dôjsť k celkovému ohrozeniu solventnosti banky.

Riziko ako potenciálna možnosť vzniku straty alebo poklesu plánovaných výnosov pod vplyvom zmeny podmienok na trhu alebo na strane subjektu obchodu je prirodzenou súčasťou obchodnej činnosti banky a musí sa s ním počítať pri všetkých rozhodovacích a riadiacich procesoch v banke. Riziká v banke sú spojené nielen s jednotlivými obchodmi, ale sú spojené aj s procesmi riadenia celkovej štruktúry aktív a pasív banky. Z tohto aspektu je možné hovoriť o rizikách jednotlivých obchodov a o rizikách v štruktúre bilancie banky. (Pozn. autora: predmetom tohto príspevku nie sú riziká jednotlivých obchodov, ale riziká v štruktúre bilancie banky). Sústava nástrojov riadenia zameraných na predchádzanie rizikám, resp. sanáciu už vzniknutej straty označujeme pojmom manažment rizík, sústavu nástrojov zameraných na dosahovanie a rast zisku označujeme pojmom manažment rentability.

Manažment rizík a manažment rentability banky tvoria vzájomne prepojený riadiaci duálny systém. Manažment rentability implikuje v sebe riziká a manažment rizík rešpektuje ciele v rentabilite banky.

Spôsob eliminácie rizík je kontrolovaný aj bankovými dohľadmi centrálnych bánk, čo súvisí s ochranou vkladov vkladateľov a nutnosťou zabezpečiť zdravosť bankového sektora.

V niektorých krajinách upustili ceduľové banky od regulácie tzv. obozretného podnikania bánk a nestanovujú bankám žiadne limity. Uvedená myšlienka je čiastočne opodstatnená aj problémami so stanovením objektívnych kritérií a limitov, ktoré by odrážali zdravosť banky a skutočnosťou, že aj v prípade dodržania pravidiel dochádza k bankrotu bánk.

2. Druhy bankových rizík

Pre uplatňovanie manažmentu rizík v komerčnej banke je nevyhnutné vykonať systemizáciu rizík.

V domácej a zahraničnej literatúre je možné stretnúť sa s rôznymi prístupmi k členeniu bankových rizík. Ako príklady uvádzame názory popredných slovenských a zahraničných odborníkov na túto problematiku.

Komplexnú sústavu rizík s aplikáciou špecifických podmienok slovenských bánk spracovala Hlavatá, I., ktorá člení riziká na základné, systematické, ovplyvniteľné a neovplyvniteľné[1]. „Tieto riziká treba vidieť v širšom poňatí ako riziká fungovania celého bankového systému a riziká v užšom poňatí, ktorým je vystavená činnosť banky – poskytovanie úverov."[2]

Iný prístup ku klasifikácii rizík prezentuje Makúch, J., ktorý člení riziká na dve základné skupiny podľa toho, či banka má možnosť ovplyvniť vznik rizika, a to na externé a interné riziká.[3]

Externé riziká vznikajú nezávisle od činnosti banky, ale môžu mať veľký vplyv na zisk banky. Do tejto skupiny rizík zaraďuje autor politické riziká, teritoriálne riziká, menové riziká, kurzové riziko a úrokové riziko.[4]

Potom sú to riziká majetkových účastí, ktoré môžu negatívne ovplyvniť rentabilitu banky tým, že banka nedosiahne plánované výnosy, resp. pri vyhlásení konkurzu na podnik, kde banka investovala, nemusí likvidačný výnos pokryť výšku investovaných prostriedkov.

Súčasťou interných rizík sú aj platobné riziká spočívajúce v pravdepodobnosti, že platba nebude vykonaná včas alebo vôbec. V rámci tohto rizika je možné rozlíšiť riziko nevôle platiť a riziko neschopnosti platiť.[5]

V publikácii „Bankovní regulace a dohled" autor Revenda, Z. na základe zahraničnej literatúry uvádza nasledujúce základné druhy rizík:[6]

- riziko úpadku banky (position risk), súvisí s ohrozením existencie banky,
- riziko nákazy bankového systému, ide o riziko, že úpadok jednej veľkej banky by mohol viesť k následnému úpadku iných bánk a k ohrozeniu životaschopnosti celého bankového systému.

Autor podotýka, „že v literatúre je možné stretnúť sa s viacerými členeniami rizík, ktorých vymedzenie je obsahovo a termínovo nejednotné , pričom sa neustále objavujú nové druhy rizík a ich vymedzenie"[7] V podstate každá operácia banky je spojená aspoň s jedným rizikom.

V publikácii sú uvedené ďalšie kritériá členenia rizík.

Ako dôležité riziká sú spomínané úverové a úrokové riziká, investičné riziko, inflačné riziko, devízové riziko, riziko nesprávneho riadenia, riziko nákazy, riziko podvodu, riziko straty dôvery, politické riziko. Uvedené riziká sú medzi sebou prepojené a vzájomne podmienené.[8]

Popredný švajčiarsky odborník na problematiku manažmentu rizík Schierenbeck, H. rozlišuje dve základné skupiny rizík, a to trhové riziká a riziká bilančnej štruktúry.[9]

Trhové riziká vznikajú predovšetkým pod vplyvom toho, že banka nemá vytvorené vhodné portfólio produktov, nedostatočne reaguje na trh a má vysoké prevádzkové náklady. Riziká v bilančnej štruktúre vznikajú pod vplyvom:

- inkogruencie elasticity v úrokoch, v mene, v peňažných tokoch,
- nedostatočnej diverzifikácie rizika v portfóliu cenných papierov a v portfóliu úverov.

Autor používa aj ďalší prístup k členeniu rizík, pričom rozlišuje tzv. riziká v zisku a riziká v likvidite.

V publikácii Úvod do řízení úverového rizika vydanej

v r. 1994 Price Waterhouse, sú členené bankové riziká na :

I. Transakčné riziká (úverové a inherentné riziko)

II. Cenové riziká (úrokové, menové, hedging)

III. Prevádzkové riziká (front office, back office, počítačový systém)

IV. Likvidné riziká (zabezpečenie likvidity).

Obdobné prístupy k členeniu rizík sú obsiahnuté aj u iných autorov. Každá klasifikácia rizík odráža uhol pohľadu autora a účel, na ktorý je klasifikácia vytvorená. Medzi prístupmi jednotlivých autorov existujú určité zhodné prístupy, aj keď každý z nich používa iný pojmový aparát.

Ako základné kritérium členenia rizík vystupuje hľadisko členenia na riziká, ktorých pôvod je vo vnútri banky a na tie, ktorých pôvod je mimo banky. Ak chápame riziko ako potenciálnu možnosť vzniku straty, ktorá je vyvolaná nedostatkom informácií pri určitom stave okolia, vznik každého rizika a každej straty je v konečnom dôsledku spojený s trhom a s určitým subjektom trhu.

Pri klasifikácii bankových rizík v manažmente rizík je účelné členiť riziká na:

a) riziká trhu , ktorých vznik je vyvolaný nepredpokladanými zmenami na finančnom trhu (napr. nepredpokladaná zmena devízového kurzu alebo úrokových sadzieb). Samozrejme, ak banka má veľmi dobrého prognostika, ktorý túto zmenu správne predpokladá a banka sa pripravila na túto zmenu tým, že napr. znížila svoje aktíva v tejto mene, banka na uvedenej zmene dosiahla kurzový zisk. Uvedené riziko je ale spojené aj s interným rizikom, t.j. s úrovňou manažmentu banky, či banka dokázala správne zareagovať.

Riziká trhu je možné rozdeliť podľa klasifikácie trhov, t.j. napr. na riziká finančného trhu alebo trhu s určitou komoditou, riziká domáceho trhu, medzinárodného trhu, riziká devízového trhu, peňažného trhu a kapitálového trhu.

b) riziká v manažmente banky sú riziká, ktoré vznikajú vo vnútri banky a ich vznik je spojený s metódami a nástrojmi riadenia. Uvedené riziká je možné rozdeliť na:

- riziká v štruktúre bilancie banky, ktoré sú vyvolané stanovením nevhodnej štruktúry obchodov v obchodnom pláne ,
- riziká jednotlivých obchodov (napr. úverových obchodov, devízových obchodov a pod.),
- riziká subjektívneho charakteru, ktoré sú vyvolané subjektívnou stránkou rozhodovacích procesov,
- riziká metód a nástrojov riadenia, ktoré súvisia s výberom vhodných metód a nástrojov riadenia rizík.

Trhové riziká sú objektívne riziká, ktoré vznikajú relatívne nezávisle od rozhodovacích subjektov. Samozrejme výška straty alebo zisku, ktorý banka "zarobila„ je determinovaná úrovňou manažmentu rizík v banke.

Riziko je mnohorozmerný jav, ktorého vznik je determinovaný viacerými faktormi a z tohto dôvodu akákoľvek klasifikácia podľa určitého kritéria postihuje len jeden faktor a abstrahuje od ostatných faktorov. Ak banka chce riadiť riziká musí počítať so všetkými faktormi, ktoré na vznik rizika, pôsobia a podľa toho navrhuje nástroje na riadenie rizika. Ak ide o ovplyvniteľné riziko, tak uplatňuje aktívne nástroje, a ak ide o neovplyvniteľné riziko, tak navrhuje pasívne nástroje manažmentu, prípadne niektoré riziká môže ovplyvniť a niektoré nie – v týchto prípadoch kombinuje aktívny a pasívny manažment.

3. Podstata manažmentu bankových rizík

Dôležitou súčasťou manažmentu banky je riadenie rizík, ktoré sú spojené so zhoršením rentability, likvidity, a ktoré v konečnom dôsledku môžu vyvolať aj nesolventnosť banky.

Manažment rizík je súčasťou celkového controllingového procesu banky, pričom východiskom je kvantifikácia rizík a stanovenie noriem, ktoré by banka nemala prekročiť. Uvedené normy musia byť integrované do celkového procesu manažmentu banky.

Schéma manažmentu rizík :

"Istiaca„ politika banky je nasmerovaná na elimináciu a predchádzanie a mninimalizáciu týchto rizík. Podľa uvedeného je možné rozlíšiť:

a) Aktívny manažment rizík

b) Pasívny manažment rizík.

Aktívny manažment rizík je orientovaný na obmedzenie rizikových obchodov alebo obchodných štruktúr, ktoré sú spojené s možnými zmenami úrokov, kurzov a likvidity a na skvalitnenie diverzifikácie rizík.

Pasívny manažment rizík vychádza z predpokladu, že banka sa predsa nemôže vyhnúť niektorým rizikám, a preto si musí vytvoriť predpoklady tieto riziká znášať, t.j. musí si zvýšiť svoju ekonomickú silu, disponovať otvorenými a tichými kapitálovými rezervami a likvidnými rezervami. Uvedené opatrenia sú spojené s manažmentom rentability banky.

Manažment rizík

Aktívny	Pasívny
A) obmedzenie inkongruencií (nezhôd) v: – elasticite úrokov – menových kurzoch – likvidite B) skvalitnenie rozloženia a diverzifikácie rizík: – portfólio cenných papierov – úverové portfólio	Opatrenia dotýkajúce sa: – zosilnenia výnosovosti – disponovanie rezervami: – otvorenými – tichými – likvidnými

Manažment rizík je v súčasnosti nevyhnutnou súčasťou bankového manažmentu. Manažment rizík ako proces je možné rozčleniť do 4 základných krokov:

Prvým krokom je identifikácia rizík. Podstatou tohto kroku je identifikácia rizík, ich špecifikácia, členenie a stanovenie riziko-politických hľadísk.

Druhým krokom je kvantifikácia rizík, ktorá zahŕňa stanovenie metód a postupov kvantifikácie rizík.

Tretím krokom je vlastné riadenie vzniknutých rizík, kde sú stanovené aj hranice rizík a konkrétne opatrenia zamerané na dodržanie stanovených hraníc.

Záverečnou fázou je kontrola. Na základe kontroly banka reaguje na skutočný stav, prehodnocuje postupy, prijíma opatrenia na odstránenie negatívneho vývoja.

Riadenie rizík závisí od druhu konkrétneho rizika. Banková politika je zameraná na elimináciu, predchádzanie a na ohraničenie rizík. Banková politika ako súhrn nástrojov na dosiahnutie strategických cieľov zahŕňa aj politiku stability. Politika stability zahŕňa aktívne a pasívne nástroje manažmentu rizík.

Aktívne nástroje sú zamerané na ohraničenie inkogruencie v oblasti úrokovej elasticity, menovej oblasti, v likvidite, na skvalitnenie a diverzifikáciu rizika v portfóliu cenných papierov a úverovom portfóliu.

Pasívne nástroje sú zamerané na posilnenie výnosovosti banky, tvorbu likvidných rezerv, rezervného fondu a tichých rezerv. Zatiaľ

čo aktívne nástroje sú zamerané na riadenie jednotlivých rizík, pasívne nástroje sú zamerané na celkovú poziciu a rizikový potenciál banky.

4. Rizikový potenciál banky

Veľmi dôležité pre banku je, aký veľký rizikový potenciál banka vytvorila na krytie rizík. Rizikový potenciál, ktorým banka disponuje, je možné rozdeliť na externý a interný.

Externý rizikový potenciál banky je tvorený potenciálom rôznych garančných fondov, napr. na krytie politických rizík v zahraničnom obchode a inými prísľubmi ručenia od externých spoločností a fondov.

Interný rizikový potenciál banky je tvorený:

- vlastným kapitálom banky,
- rezervným fondom,
- rezervami na krytie rizík a ostatnými rezervami, vykazovanými v bilancii banky,
- tichými rezervami v budovách, v cenných papieroch (pozn. – nie je ich možné použiť na úhradu straty, len ak dôjde k ich „zviditeľneniu", napr. ak banka predá odpísanú budovu za trhovú hodnotu),
- nerozdeleným ziskom,
- rizikovou prémiou, ktorá je súčasťou kalkulovanej hrubej úrokovej marže.

Iný prístup k členeniu rizikového potenciálu je jeho členenie na :

- primárny,
- sekundárny,
- terciárny.

Primárny rizikový potenciál musí byť zahrnutý do kalkulácie čistej úrokovej marže, ktorej súčasťou je minimálny zisk obsahujúci komponent nutnosti krytia rizík, tzv. rizikosenzitívny zisk (minimálny zisk + rizikodispozitívny prírastok).

Sekundárny potenciál zahrňuje tiché rezervy.

Terciárny potenciál obsahuje garančné fondy, ručený kapitál, rezervné fondy.

<table>
<tr><td>Externý rizikový potenciál</td><td colspan="6">Interný rizikový potenciál</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Garančné fondy
Ručenie</td><td colspan="2">Ručený kapitál</td><td colspan="2">Tiché rezervy</td><td rowspan="2">Minim. zisk</td><td>Riziko</td></tr>
<tr><td>Vlastný kapitál</td><td>Rezervy</td><td>budovy</td><td>c. p.</td><td>dispozitívny komponent zisku</td></tr>
<tr><td colspan="3">Terciárny potenciál</td><td colspan="2">Sekundárny potenciál</td><td colspan="2">Primárny potenciál</td></tr>
</table>

Z uvedeného vyplýva, že primárny rizikový potenciál je potenciál, ktorým banka disponuje už tým, že kalkuluje do úrokovej marže tzv. rizikovú prémiu. Sekundárny rizikový potenciál je potenciál tvorený tichými rezervami.

5. Princípy v manažmente rizík

Pri riadení rizík v rámci bilančnej štruktúry je potrebné dodržiavať nasledujúce princípy:

1. Manažment rizík musí zohľadňovať tak riziká jednotlivých obchodov, ako aj riziká na štrukturálnej úrovni.

V tomto princípe je obsiahnutá podmienka, že okrem riadenia rizík jednotlivých obchodov je dôležité aj riadenie rizík celej banky, k čomu vedú nasledujúce dôvody: a) nutnosť uplatňovania manažmentu rizík nevzniká principiálne na úrovni jednotlivých obchodov, ale na úrovni štruktúry aktívnych a pasívnych obchodov celej banky. b) niektoré riziká, ktoré sú eliminované na úrovni obchodov (napr. dostatočne je preskúmaná úverová spôsobilosť klientov), avšak banka utrpí stratu, keďže nemala kvalitné celkové úverové portfólio. Ďalším dôvodom je nutnosť vytvárania rezerv na krytie rizík, ktoré nie je možné eliminovať so 100 %- nou účinnosťou.

2. Manažment rizík musí byť orientovaný na potenciál možnej straty celej banky.

V banke sa kumulujú jednotlivé rizikové potenciály, čo môže v konečnom dôsledku ovplyvniť stabilitu banky. Napr. banka musí vykryť kurzové straty, straty z úverových obchodov, straty pod vplyvom zmeny úrokov atď. Obvykle uvedené riziká sú vzájomne podmienené, čo vyvoláva nutnosť vytvárania dostatočných zdrojov na krytie rizík za celú banku.

3. Stanovenie maximálneho rizikového potenciálu.

Uvedený princíp znamená, že banka musí vymedziť, do akej miery je schopná znášať riziká straty, určiť pravdepodobnosť vzniku straty a stanoviť normy „opatrnosti" predstavenstvom banky. Platí, že pravdepodobnosť vzniku straty nemôže byť väčšia ako schopnosť banky kryť riziká a tá musí byť väčšia ako určitá hodnota stanovená predstavenstvom banky.

Uvedené vzťahy je možné znázorniť nasledovne:

pravdepodobnosť straty $\leq$ potenciál banky kryť riziká $\geq$X %

X % – hodnota stanovená predstavenstvom banky

Dôležité je ohodnotenie potenciálu straty. Rozlišujú sa 3 stupne potenciálu straty:

1. stupeň:

Potenciál straty v prípade normálneho zaťaženia, ktorý môže vzniknúť s veľkou pravdepodobnosťou, nesmie ale prekročiť určitý minimálny podiel zisku banky. Banka pri stanovení minimálneho zisku musí zohľadňovať minimálny zisk, ktorým bude kryť uvedené riziká obchodov.

2. stupeň:

Potenciál straty v prípade negatívneho zaťaženia, ktorý môže vzniknúť s malou alebo strednou pravdepodobnosťou a presiahne podiel zisku rezervovaný na krytie straty. V tomto prípade musí byť uvedené riziko kryté tichými rezervami a rozdeľovaným ziskom, čím môže dôjsť k zníženiu dividend.

3. stupeň:

Prípad maximálneho zaťaženia, ktorý môže vzniknúť s malou pravdepodobnosťou, a z ktorého bude vyplývať veľký potenciál straty. Tento potenciál straty môže byť krytý rezervami a tichými rezervami vrátane vlastného kapitálu. Uvedený potenciál nemôže presiahnuť existujúci možný celkový potenciál krytia, prípadne hrozí nebezpečenstvo presiahnutia únosnej miery zadlženia.

Okrem potenciálu krytia rizika a pravdepodobnosti vzniku straty vypracuje vedenie banky aj určité normy istoty, ktorých dodržiavanie bude kontrolované a aplikované pri celkovom manažmente rizík.

Vedenie banky musí disponovať dostatkom nástrojov a konkrétnych opatrení, ktorými dokáže eliminovať riziká. Okrem rôznych direktívnych opatrení prichádzajú do úvahy aj také nástroje, akými sú limity, bonusovo-malusový systém a uplatňovanie obchodov kompenzujúcich existujúce riziká. V rámci tzv. pasívnej politiky riadenia rizík musí vedenie disponovať dostatočným ekonomickým potenciálom, ktorým bude kryť straty.

Z uvedeného vyplýva, že schopnosť banky kryť riziká musí byť súčasťou plánovacích procesov v banke, musí sa odraziť na tvorbe rezerv (rezervný fond, likvidné rezervy a pod.) a v dosahovaní výnosovosti obchodov. Potreba vytvárania rezerv je determinovaná rizikami, ktoré banka vo svojej činnosti podstupuje.

V rámci systému manažmentu rizík je dôležitá delegácia zodpovednosti medzi líniové a štábne útvary. Líniové útvary na mikroúrovni zodpovedajú za dosahovaný zisk a stratu a riadia jednotlivé čiastkové riziká. Štábne útvary zodpovedajú za kontrolu rizík,

zosúladenie riadenia rizík s predstavenstvom banky a s líniovými útvarmi, tvoria informačný systém rizík. Na makroúrovni musia byť riziká agregované, previazané do celkového systému riadenia banky a zohľadnené v stratégii banky. Tým je manažment rizík súčasťou riadiacich procesov celej banky. Dôležité je, aby pri agregácii rizík na makroúrovni sa nestratili dôležité čiastkové riziká a na druhej strane, aby na mikroúrovni jednotlivých rizík nezanikol pohľad na celkové riziko banky.

6. Kvantifikácia vybraných rizík

V ďalšej časti príspevku sa venujeme problémom hodnotenia rizík, a to úrokovému riziku a riziku investícií do cenných papierov.

6. 1. Úrokové riziko

Riziko zmeny úroku je spojené s typickým nebezpečenstvom pre banku, ktoré môže negatívne ovplyvniť zisk banky.

Úrokové riziko je možné podľa určitých determinantov rozdeliť na viaceré komponenty. Podľa vplyvu obchodov na bilanciu je možné rozdeliť riziká na tie, ktoré:

- sú spôsobené typickými bankovými obchodmi pôsobiacimi na bilanciu banky,
- nemajú vplyv na bilanciu banky – bankové inovačné obchody.

Dôležitým kritériom klasifikácie rizík je rozlišovanie medzi obchodmi variabilne a pevne úročenými.

Riziko variabilného úročenia je spojené s nebezpečenstvom, že hrubá úroková marža pevne úročených obchodov pri zmenách úrokov na trhu z dôvodu rozdielnej elasticity úrokov klesne.

Z pevne úročených obchodov je možné odvodiť ďalšie komponenty úrokového rizika. Pevne úročené obchody neumožňujú reagovať na zmeny úrokov na trhu, napr. pri pevne úročených cenných papieroch na aktívnej strane bilancie, ak rastú úroky, klesá kurzová hodnota, čím banka dosahuje kurzovú stratu.

Z uvedeného vyplýva, že úrokové riziko zahŕňa v sebe:

a) Riziko variabilného úročenia: banke hrozí nebezpečenstvo, že hrubá úroková marža variabilne úročených obchodov klesne pri zmenách úrokov na trhu z dôvodu rozdielnej elasticity úrokov.

b) Riziko pevného úročenia: je vlastne extrémnym prípadom variabilného úročenia, nakoľko pevne úročené pozície majú nulovú elasticitu úrokov.

c) Riziko zníženia trhovej hodnoty: banke hrozí nebezpečenstvo trhovo – podmienenej zmeny úrokov, čím pri pevne úročených cenných papieroch na strane aktív dochádza k poklesu trhovej hodnoty.

Pri ďalšej analýze úrokového rizika je možné vychádzať z detailného členenia hrubej úrokovej marže na maržu štruktúry a maržu príspevku obchodu. Marža príspevku obchodu odráža, či banka dokázala v porovnaní s trhom lacnejšie získať zdroje a výhodnejšie ich investovať. Marža štruktúry odráža schopnosť banky vhodne transformovať lehoty splatnosti a eliminovať menové riziká. Na základe uvedeného je možné klasifikovať riziko príspevku a riziko štruktúry. Riziko príspevku obchodu je spojené s rizikom variabilného úročenia, pri pevne úročených obchodoch je úroková pozícia konštantná. Riziko pevného úroku je spojené s rizikom štruktúry, ale aj variabilne úročené obchody z dôvodu nerovnovážneho vývoja úrokov na trhu môžu zmeniť krivku úrokov.

Kvantifikáciu úrokových rizík je možné vykonať pomocou viacerých metód. K najznámejším možno zaradiť analýzu na základe bilancie viazanosti úrokov. V uvedenej bilancii budú k určitým terminom vzájomne skúmané aktívne a pasívne pevne úročené bankové obchody. Za pevne úročené bankové obchody sa považujú tie, pri ktorých je doba viazanosti minimálne 6 mesiacov. Ak pevne úročené pozície aktívnych obchodov sa nerovnajú pevne úročeným pozíciám pasívnych obchodov, tak bilancia obsahuje pevne úročený previs. Platia teda nasledujúce vzťahy:

Uzatvorená pevne úročená pozícia:
pevne úročené aktíva = pevne úročené pasíva

Otvorená pevne úročená aktívna pozícia (aktívny pevne úročený previs): pevne úročené aktíva > pevne úročené pasíva

Otvorená pevne úročená pasívna pozícia (pasívny pevne úročený previs): pevne úročené aktíva < pevne úročené pasíva

Pevne úročený previs má pre banku veľký význam, lebo ak na jednej zo strán bilancie neexistuje možnosť reagovať na zmenu úrokových sadzieb na trhu, na druhej strane má banka možnosť eliminovať túto stratu tým, že reaguje úrokmi na opačnej strane bilancie. Úrokové riziko – strata vzniká pri aktívnom pevne úročenom previse vtedy, ak rastú úroky. Uvedený previs musí banka financovať dodatočnými zdrojmi. Klesajúce úroky vedú k strate vtedy, ak pevne úročený pasívny previs bol investovaný vo forme variabilne úročených obchodov, ktoré prinášajú nižšie ako plánované výnosy. Z uvedeného vyplýva, že banka pri predpokladanom raste úrokov na trhu mala by mať viac pevne úročených pasív ako pevne úročených aktív a opačne, ak sa predpokladá pokles úrokových mier na trhu, mala by mať viac pevne úročených aktív, čím môže dosahovať mimoriadnu maržu z podmienok obchodu.

Pri úrokovom riziku sa zohľadňuje tzv. hraničný úrok, za ktorý pri aktívnom previse môže banka získať prostriedky pasív bez toho, aby bol negatívne ovplyvnený čiastkový zisk v bloku pevného úroku.

Hraničný úrok A je úrok, keď v prípade aktívneho previsu môžu byť prostriedky prijaté bez toho, aby bol zisk v oblasti previsu negatívny.

Hraničný úrok B je úrokový výnos pevne úročených aktív.

Vo všeobecnosti platí pre výpočet hraničného zisku nasledujúci vzťah :

$$i_{krit} = \frac{i_{ppau} \times q_{ppau} - i_{pppu} \times q_{pppu}}{q_{ppau} - q_{pppu}}$$

kde :

i – úrok

q – podiel aktívnych (pasívnych) pevne úročených obchodov na celkovom objeme pevne úročených obchodov

ppau/pppu – priemerný fixný aktívny úrok / pasívny úrok

$q_{ppau} - q_{pppu}$ – aktívna /pasívna medzera pevného úroku v % z celkového objemu pevne úročených obchodov.

Hraničný úrok C je rozšírením hraničného úroku B o potrebu hrubého úrokového rozpätia.

Stanovenie uvedenej hranice je ale silne závislé od rozhodnutia manažmentu banky. Stanovenie hraničného zisku znamená to, že bude stanovené, za akú úrokovú sadzbu bude neskôr previs uzatvorený. Strata z pevne úročených obchodov musí byť samozrejme vykrytá kongruentným refinancovaním.

V tomto prípade nie je ale zohľadnené, že krátkodobé uzatvorenie pevne úročenej pozície nie je možné cez substitúciu variabilne úročených prostriedkov. Mnohokrát sú nutné dodatočné refinančné obchody, ktoré v prípade aktívneho previsu vedú k financovaniu dlhodobých obchodov cez opakované krátkodobé investície. Uvedené vedie k tomu, že manažment musí prispôsobovať potrebu marže tejto situácii, to znamená, že táto marža nezohľadňuje len kritérium hraničného zisku.

Úrokové zmeny znamenajú, že v praxi neexistuje rovnovážny vývoj medzi variabilne úročenými aktívami a pasívami. Zmeny v úrokoch môžu viesť k tomu, že riziko zmeny úrokov sa prejaví len vtedy, ak sú uzatvorené variabilne úročené obchody. K tejto situácii dochádza vtedy, ak pri náraste úrovne úrokov v prípade, že na pasívnej strane z veľkej časti bude dochádzať k refinancovaniu cez vysoko reagujúce vklady a na strane aktív bude vysoký podiel variabilne úročených úverových obchodov, ale ich reakcia bude pomalá. Z uvedeného vyplýva, že úrokové riziká je možné analyzovať aj na základe vzťahov k variabilne úročeným obchodom.

Elasticita úrokov variabilne úročených obchodov závisí od relácii

nárastu úrokov na trhu. Za trhové úroky sa považujú priemerné úroky z denných peňazí.

$$\text{Úroková elasticita} = \frac{\text{zmena úrokov z úveru}}{\text{zmena úrokov z denných peňazí}}$$

Pri riadení úrokového rizika v banke môže bilancia úrokovej elasticity slúžiť ako bázický nástroj na skúmanie vplyvu zmien úrokov na náklady a výnosy banky.

Riziko zmeny úrokov vypočítame zo vzťahu :

Riziko zmeny úrokovej sadzby =
= Objem ,- úroková elasticita ,-zmena trhových úrokov/100

Analýza elasticity môže postihnúť závislosť hrubého úrokového rozpätia od úrovne úrokov na trhu. V praxi sú možné tri prípady:

1. Priemerný aktívny a pasívny úrok reagujú rovnako. Ide o rovnovážny profil elasticity celkovej bilancie banky. Zmeny v úrovni úrokov v rovnakom smere sú eliminované kombináciou pevne úročených a variabilne úročených obchodov s rovnakou elasticitou, takže úrokové riziko je nulové.

2. Ide o nerovnovážnu bilančnú štruktúru, kde priemerné aktívne úroky reagujú rýchlejšie na trhové zmeny ako priemerné pasívne úroky. Teda rozpätie úrokov rastie vo fáze rastúcich úrokov a klesá vo fáze klesajúcich úrokov.

3. prípad je opakom druhého prípadu a znamená, že priemerné aktívne úroky reagujú pomalšie ako pasívne úroky na zmeny úrokov na trhu, takže úrokové rozpätie v nižších úrokových fázach je väčšie ako vo vyšších.

Ak sa predpokladá nárast úrokov, banka musí zabezpečiť, aby priemerné úroky aktív, t.j. úroky z úverov boli prispôsobované rýchlejšie situácii na trhu ako úroky z vkladov, ktoré by mali reagovať na zmeny pomalšie.

Analýzu úrokovej elasticity je možné ďalej prehĺbiť aj o výpočet tzv. elasticity príspevku obchodu a príspevku štruktúry:

Aktíva:

$$\text{Elasticita príspevku podmienok} = \frac{\text{zmena AS} - \text{zmena OS}}{\text{zmena DS}}$$

$$\text{Elasticita príspevku štruktúry} = \frac{\text{zmena OS} - \text{zmena DS}}{\text{zmena DS}}$$

Pasíva:

$$\text{Elasticita príspevku podmienok} = \frac{\text{zmena OS} - \text{zmena PS}}{\text{zmena DS}}$$

$$\text{Elasticita príspevku štruktúry} = \frac{\text{zmena DS} - \text{zmena OS}}{\text{zmena DS}}$$

kde :
AS – úrokové sadzby aktív
PS – úrokové sadzby pasív
OS – oportunitné sadzby
DS – denné sadzby

Z uvedeného vyplýva, že použité metódy kvantifikácie rizika zmeny úrokovej sadzby poskytujú určité inšrumentárium na výpočet možného dopadu na hrubú úrokovú maržu banky a tým aj na zisk banky. Banka na základe odhadu vývoja úrokových mier na trhu v závislosti od toho, či budú úroky klesať alebo rásť, mala by si stanoviť určitú štruktúru aktív a pasív aj podľa toho, či tieto sú pevne alebo variabilne úročené. Pri očakávanom poklese úrokových sadzieb na peňažnom trhu je pre banku výhodné, aby mala viac pevne úročených aktív ako pasív. Zároveň je nutné, aba banka uplatňovala vo vkladovej politike pružnú úrokovú politiku a v komparácii s úrokmi na medzibankovom trhu stanovovala úrokové sadzby najmä z krátkodobých vkladov.

6. 2. Kurzové riziko investícií do cenných papierov

Riziko zmeny úrokov je spojené aj s kurzovým rizikom pevne úročených investícií. Pri analýze kurzových rizík je možné použiť metódu durácie ako nástroj na ohodnotenie efektov z kurzových hodnôt. V ďalšom kroku je možné použiť na kvantifikáciu rizík kurzovej hodnoty a úrokovej marže metódu elasticity kurzu.

Metóda durácie (v preklade duration – diskontovaná doba splatnosti) sa orientuje v základnej forme na hotovosť a na možné zmeny hotovosti jednotlivých položiek majetku. Uvedená metóda je zameraná na analýzu peňažných tokov z hľadiska lehoty viazanosti pevne úročeného bloku. Použité ukazovatele sú konštruované ako jednoduché, jednodimenzionálne, pričom umožňujú stanoviť skutočnú lehotu splatnosti pevne úročených cenných papierov, pričom táto doba splatnosti je determinovaná časovou štruktúrou. Je mierou pre priemerné budúce úrokové rozpätie, za ktoré má investor svoj majetok viazaný s pevným úrokom a bude označovaná aj ako priemerná doba viazanosti majetkových hodnôt (pozn. autora:duráciu je možné prirovnať k priemernej splatnosti úverov s tým, že táto metóda používa úrokové výnosy počítané na základe exponenciálnych úrokových prepočtov).

Durácia sa počíta ako stredná hodnota jednotlivých čiastkových platieb úroku a istiny. Uvedený ukazovateľ sa počíta na základe nasledujúceho vzorca:

$$D = \sum_{t=1}^{n} t.Z_t.(1+r)^{-t}/K_0$$

kde:
D – durácia
Z_t – platba (splátka) v určitom čase t
t – časový index
r – trhový úrok
K_0 – kurzová hodnota v čase 0

Podstatu durácie si vysvetlíme na nasledujúcom jednoduchom príklade:

Predpokladáme nasledujúce parametre cenného papiera:
- doba splatnosti: 5 rokov
- úrokový kupón: 8 % ročne
- kurzová hodnota: 100 %
- rendita: 8 %

Výpočet ukazovateľa je zrejmý z nasledujúcej tabuľky:

Čas platby 1	Platobný rad 2	Hotovostné rezervy (kalkulovaný úrok 8%) 3=2x1,08	Faktor váhy 4=3/100	Durácia 5=1x4
1	8	7,41	0,0741	0,0741
2	8	6,86	0,0686	0,1372
3	8	6,35	0,0635	0,1905
4	8	5,88	0,0588	0,2352
5	108	73,50	0,7350	3,6750
Spolu	140	100	1,000	4,3120

Prameň: SCHIERENBECK, H.: Ertragsorientiertes Bankmanagement. 3. vyd., Verlag Paul Haupt, Bern Stuttgart 1991, str. 551

V uvedenom príklade durácia – priemerná diskontovaná doba splatnosti je 4,312 roka. Uvedená doba nesmie byť väčšia ako doba splatnosti cenného papiera. Pri cenných papieroch bez kupónovej prílohy sa durácia rovná dobe splatnosti cenného papiera. Pri cenných papieroch s kupónovou prílohou z dôvodu platieb úrokov je durácia menšia ako lehota splatnosti cenného

papiera. Z hľadiska vzťahu k celkovej lehote splatnosti cenného papiera je durácia nižšia:
- čím vyšší je nominálny úrok,
- čím vyššia je rendita,
- čím kratšia je splátka.

Durácia je aj miera pre senzivitu kurzovej hodnoty cenného papiera oproti zmenám na trhu rendity. Kurzovú hodnotu cenného papiera vypočítame:

$$K_0 = \sum_{t=1}^{n} Z_t (1+r)^{-t}$$

kde:
D = durácia
Z_t = platba v čase
t = časový index
r = trhový úrok
K_0 = kurzová hodnota v čase

Pre trhový úrok je možné uvedený vzťah upraviť nasledovne:

$$\frac{\Delta K_0}{\Delta r} = -\sum_{t=1}^{n} Z_t (1+r)^{-t-1} . t = -\frac{1}{1+r} . \sum_{t=1}^{n} Z_t (1+r)^{-t} . t$$

Δ = zmena

Do uvedeného vzťahu je možné dosadiť ukazovateľ durácie:

$$\frac{\Delta K_0}{\Delta r} = -\frac{1}{1+r} . D . K_0$$

Táto rovnica poskytuje informáciu o tom, že kurzová hodnota sa mení v závislosti od zmien úrokov na trhu.

Koncepciu analýzy cez ukazovateľ durácie je možné použiť priamo pri riadení úrokového rizika, kde pre aktívne a pasívne obchody bude vypočítaná durácia. Ak je durácia – doba splatnosti aktívnych pevne úročených obchodov dlhšia (kratšia) ako pri pasívnych pevne úročených obchodoch, tak existuje riziko zmeny úrokov, a tým je nutné počítať s rastúcimi (klesajúcimi) úrokmi. Ak je doba trvania aktívnych obchodov väčšia, tak banka pevne úročené aktíva obdrží neskôr ako pevne úročené pasíva, čím musí tieto aktíva refinancovať rastúcimi úrokovými sadzbami. Výška rizika zmeny úrokov je vyjadrená ako zmenšenie kapitálovej hodnoty celkových príjmov a výdavkov banky podmienené zmenami úrokov. Uvedenú metodiku je možné použiť pri modelovaní rôznej imunizujúcej stratégie banky, kde sa predpokladajú rôzne zmeny úrokov na trhu.

Cieľom analýzy rizika zmeny úrokov je integrácia rizika zmeny úrokov a rizika elasticity do jedného systému, ktorý umožňuje sledovať zmeny štruktúry zisku banky. Základom pre skúmanie tohto vplyvu je skúmanie vplyvu trhových zmien na čistú úrokovú maržu (podiel čistého zisku a objemu obchodov).

Riziko fixného a variabilného úročenia ovplyvňujú výšku očakávanej hrubej úrokovej marže. Elasticita rendity – skutočného efektívneho zhodnotenia kapitálu je integráciou durácie do koncepcie elasticity. Elasticitou rendity označujeme zmeny rendity cenných papierov vo vzťahu k zmenám úrokov na trhu, resp. zmenám úrokov denných peňazí. Elasticitu rendity vypočítame nasledovne ako pomer zmeny trhových úrokov a zmeny sadzieb denných peňazí.

$$RE = -\frac{\Delta r}{\Delta SDP}$$

Pomocou elasticity rendity je možné merať zmeny kurzových hodnôt po zohľadnení doby viazania hodnôt vyjadrenej duráciou.

Z uvedeného je možné odvodiť nasledujúci vzťah:

$$\Delta Ko = -\frac{1}{1+r} . D . K_0 . \Delta r$$

$$\Delta Ko = -\frac{D.K_0}{1+r} . RE . \Delta SDP$$

Medzi sadzbami denných peňazí a renditou cenných papierov s rôznou lehotou splatnosti existuje závislosť. Čím je doba splatnosti cenného papiera kratšia, tým je elasticita rendity bližšia k 1 a naopak, čím je doba splatnosti cenného papiera dlhšia, tým je rendita bližšia k 0.

Elasticita môže byť použitá pri stanovení prognózy úrokov. Ide síce o zjednodušený prístup k stanoveniu prognózy úrokov, kde je pri veľkej elasticite štruktúra úrokov zredukovaná na prognózu úrovne úrokov denných peňazí. Pri analýze kurzových hodnôt je zohľadnený fakt, že cenný papier sa mení aj vzhľadom na svoju dobu splatnosti. Kurzová hodnota cenného papiera je determinovaná aj zmenenou úrokovou štruktúrou, a teda nielen novou trhovou renditou pre pôvodnú splatnosť cenného papiera, ale aj aktuálnou trhovou renditou pre zostávajúcu lehotu splatnosti. Pri určovaní kurzovorelevantnej elasticity rendity je potrebné rešpektovať, že vyplýva zo zmien úrokovej štruktúry na peňažnom a kapitálovom trhu.

Pri aplikácii ukazovateľa durácie pri kvantifikácii kurzových hodnôt pevne úročeného portfólia cenných papierov, kde sa počíta priemerná durácia pre portfólio, jednotlivé durácie cenných papierov sú vážené podielom kurzovej hodnoty cenného papiera na portfóliu kurzových hodnôt.

Tu platí:

$$D_p = \sum_{i=1}^{w} \frac{K_0^i}{K_0^p} . D_i$$

kde
w – je počet cenných papierov v portfóliu
Di – durácia cenného papiera
Dp_i – portfólio cenného papiera
K_0i – kurzová hodnota cenného papiera
K_0p – kurzová hodnoty portfólia

Analýza durácie pracuje s jednotným trhovým úrokom (r) tak, že pri portfóliu cenných papierov priemerná rendita a durácia umožňujú vypočítať zmenu kurzovej hodnoty portfólia nasledovne:

$$\Delta KP_0 = \frac{-K^P_0 . D_p}{1+r_p} . \Delta r_p$$

Zmena kurzovej hodnoty v závislosti od zmien denných peňazí umožňuje definovať elasticitu rendity portfólia ako sumy jednotlivých vážených elasticít rendity, pričom ako váhy sú použité zodpovedajúce kurzové podiely vo vzťahu k jednotlivým duráciám.

$$RE_p = \sum_{z=1}^{w} \frac{K_0^i}{K_0^p} . \frac{D_i}{D_p} . RE_i$$

Analogicky k analýze elasticity rizika úrokovej marže je možné integrovať celkové úrokové riziko do konceptu riadenia rentability. Na prvom stupni je určené, ako sa zhorší mimoriadna marža z dôvodu zmeny trhových úrokov. Zmeny kurzovej hodnoty sa vyjadrujú vo vzťahu k bilančnej sume. Podiel investícií do cenných papierov (b) na bilančnej sume (BS) je možné vyjadriť vo vzorci na kvantifikáciu kurzových rizík ($b = KP_0 / BS$). Zmenu mimoriadnej marže je možné vypočítať nasledovne:

$$\Delta MM = \frac{\Delta KH}{\Delta BS}$$

KH – kurzová hodnota
BS – bilančná suma

$$\Delta MM = \frac{\frac{K_0^P D_p RE_p}{1+r_p} \cdot \Delta SDP}{BS} = \frac{K_0^P}{BS} \cdot \frac{D_p \cdot RE_p}{1+r_p} \cdot \Delta SDP$$

$$\Delta MM = \frac{b \cdot D_p \cdot RE_p}{1+r_p} \cdot \Delta SDP$$

V druhom stupni je výsledok vypočítaný podľa uvedeného vzorca zapracovaný do celkovej bilancie. Absolútna zmena zisku z úrokov vyplýva z diferencie priemernej aktívnej a pasívnej úrokovej elasticity, ktorá je násobená bilančnou sumou a zmenami sadzieb denných peňazí. Zmena zisku vo vzťahu k bilančnej sume vyplýva zo zmeny hrubej úrokovej marže.

$$\pm \Delta HUM = \frac{\Delta \text{zisku}}{\Delta BS} = \frac{(UE_A - UE_P) \cdot BS \cdot \Delta SDP}{BS} = (UE_A - UE_P) \cdot \Delta SDP$$

kde : UE je úroková elasticita aktív (pasív)

Dôležitým predpokladom pre manažment úrokového rizika je spracovanie komplexnej sústavy ukazovateľov rizika. Tieto ukazovatele charakterizujú vplyv jednotlivých čiastkových rizík. Pre riadenie úrokových rizík sú definované dve skupiny ukazovateľov:

a) tie, ktoré odrážajú štruktúru úrokového rizika,
b) tie, ktoré odrážajú vplyv rizika na zisk banky.

6. 3. Ukazovatele riadenia štruktúry úrokového rizika

Štruktúru rizika zmeny úrokových sadzieb je možné charakterizovať 3 rôznymi ukazovateľmi, a to podielom pevne úročenej pozície, dobou viazanosti pevne úročených pozícií a profilom elasticity aktívnych a pasívnych pozícií.

Podstatný význam pre riadenie úrokového rizika majú pevne úročené pozície. Pevne úročené pozície vzhľadom na rôznu lehotu splatnosti môžu byť pôvodcom rôznych rizík. Jednoduchou analýzou úrokovej senzivity bilančnej štruktúry je možné zistiť, ako jednotlivé pevne úročené pozície reagujú alebo neragujú na úroky vo vzťahu k objemu obchodov. V tejto súvislosti je možné určiť 3 ukazovatele:

- podiel pevne úročených aktív v rôznych pásmach časovej viazanosti,
- podiel investícií do cenných papierov ako podiel pevne úročených aktív vo vybraných pásmach časovej viazanosti,
- podiel pevne úročených pasív vo vybraných pásmach časovej viazanosti.

Rôznymi preskupeniami aktívnych a pasívnych previsov je možné docieliť rôzne správanie hrubej úrokovej marže pri zmenách úrokov. Ak existuje pevne úročený previs na jednej strane bilancie, tak tento môže vyvolať negatívny vplyv úrokov na zisk banky. Z existujúceho pevne úročeného previsu je možné konštruovať nasledujúci ukazovateľ, pri ktorom je možné skúmať jednotlivé kategórie splatnosti s rôznym obsahom rizika.

$$\text{Otvorený pevne úroč. podiel} = \frac{\text{pevne úročený previs v rôznych pásmach časovej viazanosti}}{\text{objem obchodov}}$$

Pevne úročený previs je charakterizovaný iba zodpovedajúcim rizikom zmeny úrokov, ak úrokovo – reagujúce obchody majú zodpovedajúcu senzivitu.

Pre riadenie rizika zmeny úrokov okrem objemu pevne úročených obchodov, ktoré sú členené podľa rôznej lehoty splatnosti, má význam sledovanie priemernej lehoty splatnosti aktívnych a pasívnych pevne úročených obchodov. Okrem priemernej lehoty splatnosti aktívnych a pasívnych pevne úročených obchodov počítanej cez duráciu pevne úročených obchodov určuje sa miera pre dobu viazanosti kapitálu. Úrokové riziko je možné charakterizovať dobou viazanosti aktívnych a pasívnych pevne úročených obchodov. Ak je aktívna priemerná lehota splatnosti podstatne dlhšia ako pasívna doba splatnosti, z toho je možné vyvodiť záver, že v budúcnosti pevne úročené prostriedky budú musieť byť variabilne financované, a ak budú rásť úroky na trhu, banka bude musieť znášať stratu.

Exaktnú analýzu úrokového rizika je možné vykonať len po zohľadnení senzitívity úrokového rizika. Úroková senzitivita postihuje aj riziká variabilného úročenia. Pritom je možné analyzovať jednotlivé položky, ako aj celkové riziko variabilne úročených aktívnych a pasívnych pozícií alebo celkovú aktívnu a pasívnu stranu bilancie.

Pri meraní elasticity je možné definovať tieto nasledujúce 4 ukazovatele:

– priemerná elasticita variabilne úročeného aktíva:

$$ø UE_{var.A} = \sum_{i=1}^{n} UE_{var.Ai} \cdot q_{var.Ai}$$

– priemerná elasticita variabilne úročeného pasíva:

$$ø UE_{var.P} = \sum_{i=1}^{n} UE_{var.Pi} \cdot q_{var.Pi}$$

kde: q var.= podiel variabilne úročených bilančných pozícií na celkovej variabilne úročenej aktívnej, resp.pasívnej pozícii

– priemerená elasticita aktívnej strany:

$$ø UEA = \sum_{i=1}^{n} UE_{Ai} \cdot q_{var.Ai}$$

– priemerná elasticita pasívnej strany:

$$ø UEp = \sum_{i=1}^{n} UE_{Pi} \cdot q_{Pi}$$

Aktívnou alebo pasívnou úrokovou elasticitou je možné merať úrokové riziko. Riziko pevne úročeného previs, je charakterizované saldom elasticity otvorených pevne úročených pozícií. Toto saldo bude pri aktívnom alebo pasívnom pevne úročenom previse determinované cez úrokovú elasticitu variabilne úročených pasív alebo aktív. Úroková elasticita pevne úročeného previsu je nula.

Saldo elasticity otvorených pevne úročených pozícií:

– pri aktívnom pevne úročenom previse:

$$UE_{pevne\,A} - ø UE_{var.P} = - ø UE_{var.P}$$

– pri pasívnom pevne úročenom previse:

$$ø ZE_{var.A} - UE_{pevne\,P} = ø U_{Evar.A}$$

Uvedené saldo elasticity otvorených pozícií vypovedá o tom, ako úrokovo reaguje refinancovanie alebo investovanie previsu, a tým poukazuje na to, ktoré riziká a šance sú determinované pevne úročenými poziciami. Celkové riziko je charakterizované podľa toho, ako úrokovo reagujú pozície na strane aktív alebo pasív. Priemerná elasticita úrokovo-variabilných aktívnych a pasívnych obchodov determinuje saldo elasticity celkovej bilancie.

Saldo elasticity celkovej bilancie vypočítame ako rozdiel priemernej úrokovej elasticity aktív a pasív. Zatiaľ čo popísaná elasticita je zameraná na charakteristiku úrokového rozpätia, sledujú

nasledujúce ukazovatele skutočnú výnosovosť kurzovej hodnoty. Elasticita rendity investícií do cenných papierov charakterizuje zmeny rendity cenných papierov pri náraste úrokov. Elasticitu rendity je možné vypočítať pre jednotlivé cenné papiere alebo pre celkové portfólio:

– Elasticita rendity cenných papierov:

$$RE = \frac{\Delta r}{\Delta SDP}$$

Pomocou priemernej elasticity rendity portfólia cenných papierov je možné určiť v závislosti od zmien úrokovej úrovne a zmien kurzových hodnôt portfólia v nadváznosti na koncept hotovosti. Tzv. elasticita kurzových hodnôt charakterizuje senzitivitu portfólia vo vzťahu k zmenám úrokov.

– Elasticita kurzových hodnôt portfólia cenných papierov:

$$KE = \frac{\Delta KHP}{\Delta SDP}$$

kde: KHP sú kurzové hodnoty portfólia
SDP sú sadzby denných peňazí

Úroková elasticita je menšia ako 1, ak dlhodobé úrokové sadzby sa vyvíjajú neproporcionálne vo vzťahu k pohybom denných peňazí. Ak napr. elasticita kurzových hodnôt sa vyvíja tak, že pri náraste úrokov denných peňazí o 1 bod kurzová hodnota portfólia klesne zo 100 na 98, elasticita kurzových hodnôt bude -2.

6. 4. Ukazovatele riadenia úrokového rizika na báze hodnotenia vplyvu na zisk

Výstavba štruktúrnych ukazovateľov, ktoré hodnotia mieru vplyvu úrokového rizika na zisk je veľmi dôležitou súčasťou systému nástrojov manažmentu rizík. Vo vzťahu k sústave ukazovateľov zisku je možné odvodiť schopnosť banky niesť úrokové riziká.

V tejto súvislosti je možné hovoriť o riziku úrokového rozpätia. Riziko úrokového rozpätia je možné charakterizovať vo vzťahu k zmene hrubej úrokovej marže tak, že bude kvantifikovaný vplyv zmeny úrokov na zhoršenie úrovne hrubej úrokovej marže.

$$\text{Ukazovateľ I.} = \frac{\text{možné zhoršenie HUM}}{\text{súčasná alebo priemerná HUM}}$$

V uvedenom ukazovateli budú navzájom porovnávané hrubé úrokové marže (pôvodné a zmenené). Uvedený ukazovateľ sa môže posudzovať vo vzťahu k bilančnej sume alebo k objemu obchodov vo forme vyjadrenia podielu hrubej úrokovej marže z bilančnej sumy alebo z objemu obchodov.

Ak sa banka chce chrániť, musí uvedené zvýšenie nákladov preniesť do výnosov tak, že musí mať dostatočný objem variabilne úročených aktív, napr. úverov.

Ukazovateľ II. charakterizuje schopnosť niesť riziko z pohľadu zisku dosiahnutého len v oblasti úrokov, nezohľadňuje sa vplyv zisku dosiahnutého z ostatných foriem investovania (finančné investície, kúpa cenných papierov, podiely na dcérskych spoločnostiach atď.). Vychádza sa teda z predpokladu, že primárnym potenciálom krytia straty je zisk dosiahnutý z úrokov pred vytvorením opravných položiek k rizikovým aktívam. Pri stanovení výšky úrokového rozpätia musí banka kalkulovať s časťou úrokového zisku, ktorý musí použiť na krytie potenciálnej straty z úrokov. Rizikový potenciál vo forme „nadzisku", v banke môže byť použitý na vykrytie možnej straty z úrokov, ktorá bude vyvolaná fixným a variabilným úročením.

$$\text{Ukazovateľ II.} = \frac{\text{možné zhoršenie zisku z úrokov}}{\text{časť zisku banky kalkulovaná na krytie straty (rizikové náklady)}}$$

Riziko kurzovej hodnoty je možné charakterizovať analogicky ako riziko hrubej úrokovej marže. Prvý ukazovateľ charakterizuje, o koľko percent klesne zisk banky z dôvodu poklesu kurzovej hodnoty.

$$\text{Ukazovateľ I.} = \frac{\text{potreba odpisu možnej kurzovej hodnoty}}{\text{súčasná alebo priemerná úroveň zisku bez rizikových nákladov}}$$

Za primárny potenciál krytia rizika kurzových hodnôt je možné považovať tiché rezervy kurzových hodnôt. Nasledujúci ukazovateľ charakterizuje, o koľko percent existujúce tiché rezervy z dôvodu rizík kurzových hodnôt klesnú a zviditeľní sa potreba čistých odpisov kurzových hodnôt.

$$\text{Ukazovateľ II.} = \frac{\text{potreba odpisov možných kurzových hodnôt}}{\text{suma existujúcich tichých rezerv na kurzové hodnoty}}$$

V rámci rozsiahlej analýzy rizika zmeny úrokov je možné zohľadniť kompenzačné efekty medzi rizikom úrokovej marže a rizikom kurzovej hodnoty. Celkovou analýzou rizika zmeny úrokov je možné preukázať, ako ďaleko sa zhorší zisk z úrokov a potreba odpisov kurzových hodnôt a ako je možné kryť stratu ziskom pred vytvorením rezerv na krytie rizík a existujúcimi tichými rezervami.

$$\text{Celkové riziko zmeny úrokov} = \frac{\text{potreba odpisov možných kurzových hodnôt}}{\text{suma existujúcich tichých kurzových hodnôt}}$$

Uvedené ukazovatele na riadenie úrokového rizika sú zamerané na primárne obchody, ktoré vplývajú na bilanciu. Úrokové riziko je možné eliminovať a limitovať aj cez inovačné produkty, t.j. termínované úrokové obchody a opcie. Na riadenie týchto rizík je konštruovaný ďalší ukazovateľ:

Podiel rizikových hodnôt z termínovaných a opčných obchodov:

$$\frac{\text{vážené rizikové hodnoty z termínovaných a opčných obchodov}}{\text{zaručený vlastný kapitál}}$$

Podľa konvencií banka by mala mať podiel vážených rizikových hodnôt maximálne 20 % vlastného kapitálu.[10]

Podobne ako boli podrobne spracované ukazovatele hodnotenia úrokového rizika a rizika investícií do cenných pepierov, je možné postupovať aj pri kvantifikácii ostatných rizík.

Použitá literatúra a odvolávky na literatúru:

1,2. HLAVATÁ,I.:Problémové oblasti rizika v slovenskom bankovníctve. Finančné inštitúcie a trh, Banská Bystrica, Dom techniky ZSVTS Banská Bystrica 1994, s. 61.
3. MAKÚCH, J.: Riziko bankového podnikania. BIATEC, roč. 2., 1994, č.8, príloha, s.15 – 22.
4. Bližšie pozri citované dielo str.164/ bližšie pozri citované dielo str.16.
5. Tamtiež str. 18.
6. REVENDA, Z.: Bankovní regulace a dohled. Nad zlato, Praha 1993, str. 88.
7. Tamtiež str. 88.
8. Tamtiež str. 88.
9. SCHIERENBECK, H.: Ertragsorientiertes Bankmanagement. 3. vyd., Verlag Paul Haupt, Bern Stuttgart 1991, str. 512 – 523.
10. SCHIERENBECK,H.: Ertragsorientiertes Bankmanagement. 3. vyd., Verlag Paul Haupt, Bern Stuttgart 1991, str. 528 – 595.

Bankovka s nominálnou hodnotou 10 dolárov (rozmery 155 x 78)

Na lícnej strane bankovky je portrét básnika a novinára A. B. „Banjo" Patersona (1864–1941), v pozadí sú cválajúce kone. Na rubovej strane bankovky je portrét poetky a vlastenky Mary Gilmorovej (1865–1962), v pozadí je konský povoz.

Bankovka s nominálnou hodnotou 20 dolárov (rozmery 160 x 80 mm)

Na lícnej strane bankovky je portrét Mary Reibeyovej (1777–1855), veľmi úspešnej obchodníčky, v pozadí dobový pohľad na prístav. Na rubovej strane bankovky je portrét reverenda Johna Flynna (1880–1951), austrálskeho misionára a zakladateľa kráľovskej austrálskej zdravotníckej služby. V pozadí je lietadlo, rôzne meracie prístroje postava muža a jazdec na ťave.

Bankovka s nominálnou hodnotou 50 dolárov (rozmery 151 x 65 mm)

Na lícnej strane bankovky je portrét Davida Unaipona (1872–1967), vynálezcu a spisovateľa, v pozadí sú rôzne nástroje a silueta kostola. Na rubovej strane bankovky je portrét Edith Dircksey Cowanovej (1861–1932), prvej ženy, ktorá sa stala členkou Austrálskeho parlamentu, v pozadí budova školy a deti s učiteľkou.

Bankovka s nominálnou hodnotou 100 dolárov (rozmery 158 x 65 mm)

Na lícnej strane bankovky je portrét svetoznámej operenej speváčky Nellie Melbaovej (1861–1931), v pozadí je scéna z operného predstavenia. Na rubovej strane bankovky je portrét Sira Johna Monasha (1865–1931), významnej osobnosti vojenského a civilného života, v pozadí sú vojenské scény.

V Austrálii neexistuje preklúzia na staršie emisie bankoviek, preto aj staršie bankovky sú platné, ale sú postupne sťahované z obehu.

NOVÝ ZÉLAND

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ NOVOZÉLANDSKEJ MENY

Ostrovný štát v juhozápadnej časti Tichého oceánu. Nový Zéland má rozlohu 270 986 km² (73. miesto) a 3 520 000 obyvateľov (120. miesto), hlavné mesto Wellington. Nový Zéland je členom OSN. Skladá sa z dvoch hlavných a viacerých menších ostrovov. Úradný jazyk je angličtina, ďalej sa používa maorijčina. Náboženstvá: anglikánske (27 %), presbyteriánske (20 %), rímskokatolícke (14 %).

Štátne zriadenie

Poslanecká snemovňa má 97 členov volených podľa väčšinového systému na tri roky a zastupujúcich jednotlivé volebné obvody. Maorijskí voliči sú zastúpení štyrmi obvodmi. Generálny guvernér v zastúpení britskej kráľovnej ako hlavy štátu vymenúva predsedu vlády z väčšinovej strany. Ministerský predseda zasa vymenúva vládu, ktorá sa zodpovedá poslaneckej snemovni.

Prírodné podmienky

Na Južnom ostrove sa ťahnú zo severu na juh Južné Alpy, ktoré dosahujú výšku 3764 m. Na juhozápade je členité fjordové pobrežie. Na východe od pásma pohorí ležia nížiny Cantenbury Plains. Hornatý Severný ostrov pokrývajú osamotené vrchy a sopky, z ktorých dve sú činné. Nížiny na Severnom ostrove sa nachádzajú prevažne na pobreží a v údolí rieky Waikato. Podnebie je mierne, na severe teplejšie.

Hospodárstvo

Väčšina novozélandských príjmov plynie z exportu poľnohospodárskych produktov. Vyváža sa predovšetkým vlna, mäsové a mliečne výrobky. Rozširuje sa lesné hospodárstvo, ktoré zásobuje dôležitý celulózový a papierenský priemysel. Okrem uhlia, lignitu, zemného plynu a zlata má krajina málo prírodných zdrojov. Životná úroveň krajiny dosahuje vysoký stupeň.

Menové informácie

Menová jednotka: 1 dolár = 100 centov. ISO kód NZD. Adresa emisnej banky: Reserve Bank of New Zealand, 2 The Terrace, PO Box 2498, Wellington, New Zealand.

História krajiny

Praobyvatelia tohto územia boli Maorovia, pôvodom z Polynézie. Prichádzali sem vo viacerých vlnách. Žili v izolácii dovtedy, kým holandský moreplavec Abel Tasman v r. 1642 neobjavil západné pobrežie ostrovov. Znovuobjavenie Nového Zélandu (1769) je spojené s Angličanom Jamesom Cookom, ktorý pristál na pobreží Nového Zélandu pri hľadaní legendárneho juhomorského kontinentu a do r. 1777 ho aj preskúmal. V r. 1792 sa začal na ostrovy prílev Európanov. Väčšinou to boli väzni a vysťahovalci, ktorí tu hľadali útočište pred krízou alebo politickým útlakom. Kolonisti sa venovali lovu tuleňov a veľryb, resp. chovu dobytka. Nový Zéland sa čoskoro stal rajom anglických a francúzskych lovcov veľryb. Do začiatku 19. stor. sa na Novom Zélande založili mnohé veľrybárske stanice s austrálskou účasťou. Keď osídlovateľov pribudlo, rozhodla sa Británia Nový Zéland anektovať. Severný ostrov postúpili maorijskí náčelníci britskej korune na základe zmluvy z Waitangi (1840), na Južný ostrov si Británia uplatnila nárok podľa práva, pretože ho objavila prvá. Nový Zéland bol spravovaný ako súčasť Nového Južného Walesu až do r. 1841, keď sa vytvorila samostatná koloniálna správa. Maori, žijúci väčšinou na Severnom ostrove, kládli britským kolonistom intenzívny odpor. Maorijské vojny (1860-1870) brzdili európske osídľovanie Severného ostrova, na druhej strane objavenie zlata v poslednej štvrtine 19. stor. a zavedenie chladiarenských lodí na vývoz mäsa a mliečnych výrobkov značne podporili kolonizáciu a hospodárstvo Južného ostrova. Začiatkom 20. stor. však Severný ostrov opäť získal rozhodujúci vplyv. Liberálne vlády (1891–1912) zaviedli mnohé reformy a sociálne opatrenia, okrem iných aj volebné právo pre ženy (1893) a prvé starobné dôchodky na svete (1898). V r. 1907 bol Novému Zélandu udelený štatút domínia, aj keď krajina formálne uznala svoj nezávislý štatút až v r. 1947. Počas vlády labouristov (1972–1975 a 1984–1990) si krajina zvolila nezávislú zahraničnú a obrannú politiku.

História meny

Po objavení Nového Zélandu Európanmi na jeho území začali obiehať rôzne mince: anglické, francúzske, španielske, indické, ktoré sem prinášali hlavne obchodníci a lovci veľryb. V r. 1850 sa za základ menovej sústavy prijala britská menová sústava, ale v dôsledku nedostatku mincí boli v obehu rôzne súkromné razby – tokeny z bronzu a medi – prvé z nich sa objavili už v r. 1857. V súčasnosti je známych viac ako 150 druhov tokenov, najmä z miest Auckland, Christchurch, Wellington a Dunedin. Tokeny sa razili až do r. 1881 a v obehu boli až do konca minulého storočia. Do r. 1933, keď začala oficiálna razba mincí Nového Zélandu, sa v obehu používali výlučne britské a austrálske mince. Od r. 1933 sa razili strieborné trojpence, šesťpence, šilingy, floriny a polkoruny (kvalitou veľmi blízke britským minciam). Korunová minca (crown) bola po prvý raz vyrazená v r. 1935. V r. 1940 sa začalo s razbou bronzových polpencí a pencí. Mince v nomináloch od polpence po polkorunu sa razili až do r. 1965. Koruna sa razila iba ako pamätná minca. V r. 1967 Nový Zéland prijal desiatkovú menovú sústavu so základnou jednotkou 1 dolár. Začali sa raziť bronzové mince 1 a 2 pence, mediniklové mince 5, 10 a 20 centov a 1 dolár. V minulom storočí sa v obehu začali čoraz viac používať bankovky. V Novom Zélande bolo založených šesť obchodných bánk, z ktorých každá vydávala svoje vlastné bankovky. Tieto bankovky nemali rovnakú veľkosť a dizajn ani pre bankovky rovnakej nominálnej hodnoty. Až v r. 1924 sa obchodné banky dohodli na koordinácii týkajúcej sa veľkosti a farebnosti bankoviek. V r. 1934 bola na Novom Zélande založená centrálna banka – Reserve Bank of New Zealand, ktorá sa stala jedinou bankou s právom vydávať bankovky. Prvé bankovky dočasnej emisie sa objavili 1. augusta 1934. V tom čase bol na bankovkách zobrazený maorský kráľ Tawhiao (ktorý sa neúspešne pokúšal vydávať vlastné bankovky v r. 1885), vták Kiwi, štátny znak Nového Zélandu a mali nominálnu hodnotu 10 šilingov, 1, 5 a 50 libier, v pomarančovej, fialovej, zelenomodrej, a červenej farbe. V r. 1940 nasledovala druhá emisia, pričom sa zachovali dovtedajšie farby bankoviek, ale s novým dizajnom. Tieto bankovky boli v obehu až do zavedenia desiatkovej sústavy v r. 1967. Do dnešných dní boli vydané tri emisie dolárových bankoviek, každá z nich bola charakterizovaná motívmi špecifickými pre Nový Zéland – najčastejšie to boli rôzni predstavitelia fauny a flóry.

Motívy novozélandských bankoviek

Text: Gabriel Schlosser, foto: Ing. Boris Porošin

DÔCHODKOVÉ POISTENIE

Ing. Barbora Drugdová, CSc.
Ekonomická univerzita Bratislava

Základnou a finančne najnáročnejšou časťou sociálneho poistenia je dôchodkové poistenie. Prostredníctvom neho sú občanom poskytované finančné prostriedky v určitých životných situáciách, a to spravidla formou dôchodku. Takýmito životnými situáciami sú napríklad dosiahnutie dôchodkového veku, dlhodobo nepriaznivý zdravotný stav, ktorý úplne alebo čiastočne vylučuje občana z pracovného procesu, úmrtie v rodine a nepriaznivá sociálna situácia.

V súčasnosti v Slovenskej republike sústava dôchodkového poistenia pozostáva z troch stupňov:

- systém základného dôchodkového poistenia (povinný, definovaný a garantovaný štátom, ktorý zabezpečuje nevyhnutné prvky sociálnej solidarity) označujeme ho aj ako zákonné dôchodkové poistenie,
- systém doplnkového dôchodkového poistenia (dobrovoľný, kolektívny, zákonom rámcovo upravený a štátom podporovaný),
- systém individuálneho dôchodkového poistenia (dobrovoľný, založený na komerčnej báze).

Zákonné dôchodkové poistenie

Základným účelom i úlohou Sociálnej poisťovne je vykonávať okrem zákonného nemocenského poistenia aj povinné, zákonné dôchodkové poistenie. Dôchodkovým poistením sa poistený občan zabezpečuje pre prípad – realizáciu rizika, a tým môže byť staroba, dožitie alebo úmrtie.

Úlohou dôchodkového poistenia prostredníctvom Sociálnej poisťovne je poskytovať tieto druhy dôchodkov:

- starobný dôchodok, pomerný starobný dôchodok, mimoriadny alebo predčasný dôchodok,
- invalidný dôchodok a čiastočný invalidný dôchodok,
- dôchodok za výsluhu rokov,
- vdovský dôchodok,
- vdovecký dôchodok,
- sirotský dôchodok,
- dôchodok manželky.

Uvedené dôchodky sa členia z hľadiska funkcie na:

1. základné dôchodky, medzi ktoré patria: starobný dôchodok, invalidný dôchodok a dôchodok za výsluhu rokov; ich označenie vyjadruje, že sú základom na vymeranie niektorých ostatných dôchodkov.

2. odvodené dôchodky, ktoré sa odvodzujú od základných dôchodkov. Sú to: čiastočný invalidný dôchodok, vdovský dôchodok, sirotský dôchodok atď.

Starobný dôchodok je najvýznamnejším dôchodkom, pokiaľ ide o štruktúru a jeho výšku. Je aj najčastejšie priznávaným a vyplácaným dôchodkom z Fondu dôchodkového poistenia Sociálnej poisťovne. Aby občanovi vznikol nárok na starobný dôchodok musí splniť dve podmienky:

- získať potrebnú dobu zamestnania,
- dovršiť dôchodkový vek.

V súčasnosti je občan – dôchodca zabezpečený starobným dôchodkom, ktorý môže mať podobu:

- plného starobného dôchodku (všeobecne je označovaný ako starobný dôchodok),
- pomerného starobného dôchodku,
- mimoriadneho alebo predčasného dôchodku.

Nárok na priznanie plného starobného dôchodku vzniká splnením dvoch podmienok: rovnaká doba zamestnania pre mužov a ženy 25 rokov a dôchodkový vek. Dôchodkový vek pre mužov je 60 rokov, pre ženy 57 rokov, ak nevychovala žiadne dieťa a 56 – 53 rokov odstupňovaný podľa počtu detí, ktoré žena vychovala.

Na výšku starobného dôchodku majú vplyv tieto činitele: dĺžka doby zamestnania, zaradenie do príslušnej pracovnej kategórie a výška dosiahnutého zárobku.

Pomerný starobný dôchodok je dôchodok, na ktorý vzniká občanovi nárok pri dovršení vyššieho veku ako pri plnom starobnom dôchodku, ale potrebná doba zamestnania je zase podstatne kratšia.

Spoločnou podmienkou potrebnej doby zamestnania, ktorá platí rovnako pre mužov i ženy je 10 rokov zamestnania. Popri tejto spoločnej podmienke je určený pre pomerný starobný dôchodok aj jednotný dôchodkový vek pre mužov i ženy 65 rokov.

Tento dôchodok môže tiež patriť žene za osobitných podmienok, ak bola zamestnaná aspoň 20 rokov a dovršila vek 60 rokov (bez ohľadu na to, koľko detí vychovala).

Mimoriadny alebo predčasný starobný dôchodok, ktorý bol zavedený najmä kvôli organizačným zmenám v hospodárstve s riešením otázky nezamestnanosti. Pre vznik nároku na tento dôchodok je potrebné splniť štyri základné podmienky: preukázať uvoľnenie zo zamestnania, získať a preukázať aspoň 25 rokov zamestnania, dovršiť vek znížený o dva roky vo vzťahu k všeobecne stanovenému dôchodkovému veku, preukázať potvrdenie príslušného úradu práce, že tento nemôže občanovi zabezpečiť ďalšie vhodné zamestnanie s uvedením konkrétnych dôvodov.

Invalidný dôchodok. Jednou zo základných podmienok jeho priznania je dlhodobo nepriaznivý zdravotný stav, pri ktorom rozoznávame dva stupne:

- invaliditu (označovanú niekedy aj ako „úplnú invaliditu"), pri ktorej sa priznáva invalidný dôchodok,
- čiastočnú invaliditu, pri ktorej sa priznáva čiastočný invalidný dôchodok.

Dlhodobo nepriaznivým stavom sa v obidvoch prípadoch rozumie taký zdra-

votný stav, ktorý podľa lekárskej vedy potrvá dlhšie ako jeden rok. Nárok na invalidný dôchodok vznikne občanovi splnením týchto podmienok: stal sa invalidným, v čase vzniku invalidity nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok, stal sa invalidným následkom pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Pri priznaní invalidného dôchodku musí byť splnená ešte ďalšia podmienka, a to, že občan nesplnil nárok na starobný dôchodok.

Potrebná doba zamestnania pre vznik nároku na tento dôchodok je podstatne kratšia ako pre nárok na starobný dôchodok a je odstupňovaná podľa veku občanov jednotne pre mužov i ženy, bez ohľadu na to, z ktorej pracovnej kategórie sa invalidný dôchodok priznáva.

Čiastočný invalidný dôchodok je zabezpečený pre občana, ktorého dlhodobo nepriaznivý zdravotný stav obmedzuje jeho účasť na pracovnom procese, ale ju nevylučuje. Patrí medzi odvodené dôchodky: pri jeho priznaní po splnení podmienok treba preto najprv stanoviť výmeru základného invalidného dôchodku a tento upraviť na polovicu, čo je výška invalidného dôchodku. Nárok na tento dôchodok vznikne občanovi, ak splní tieto podmienky: ak sa stal čiastočne invalidným a získal potrebnú dobu zamestnania, ak sa stal čiastočne invalidným na následky pracovného úrazu alebo choroby z povolania a jeho zárobok podstatne poklesol, čo znamená, že táto podmienka sa stala priamou podmienkou vzniku nároku na čiastočný invalidný dôchodok a jeho trvania.

Čiastočná invalidita predpokladá jednak dlhodobo nepriaznivý zdravotný stav a jednak jeho požadované dôsledky. Podľa dôsledkov dlhodobo nepriaznivého stavu sa rozoznávajú tri druhy čiastočnej invalidity, a to:

- zníženie telesných alebo duševných schopností občana na výkon sústavného zamestnania aspoň na polovicu v porovnaní so zdravými občanmi,
- schopnosť vykonávať doterajšie alebo iné sústavné zamestnanie len za zvlášť uľahčených pracovných podmienok,
- značné zaťaženie všeobecných životných podmienok.

Dôchodok za výsluhu rokov sa poskytuje občanom vykonávajúcim mimoriadne náročné zamestnanie vo vybraných profesiách. Nárok na tento dôchodok vzniká občanovi, ktorý spĺňa tri základné podmienky:

- patrí do okruhu občanov, ktorým nárok na tento dôchodok môže vzniknúť. Sú to tri skupiny občanov: výkonní letci, vedúci letovej prevádzky, niektorí umelci (napr. členovia orchestrov, baletných súborov atď.),
- získa potrebnú dobu zamestnania, ale len v uvedených zamestnaniach a činnostiach, pričom je odstupňovaná podľa jednotlivých skupín občanov, resp. druhu profesie alebo vykonávanej činnosti na 20 až 30 rokov,
- skončí doterajšie zamestnanie, z výkonu ktorého môže vzniknúť nárok na tento dôchodok. Ak by dôchodca začal znovu vykonávať niektoré z uvedených zamestnaní, nárok na dôchodok by zanikol, nie však pri výkone zamestnania iného druhu.

Vdovský dôchodok a sirotský dôchodok sú tzv. dávkami pozostalých a ich výmer je odvodený od základného dôchodku zosnulého. Cieľom oboch dôchodkov je pri strate živiteľa rodiny (manžela, otca), kompenzovať zníženie životnej úrovne pozostalých.

Vdovský dôchodok sa poskytuje každej žene, ktorej zomrel manžel a manželstvo trvalo až do smrti manžela. Vdova má nárok na vdovský dôchodok po dobu jedného roka od smrti manžela. Po uplynutí tejto doby má nárok len v uvedených prípadoch: ak je invalidná, stará sa aspoň o jedno nezaopatrené dieťa, vychovala aspoň tri deti, dovŕšila vek 45 rokov a vychovala dve deti, dovŕšila vek 50 rokov alebo dovŕšila vek aspoň 40 rokov ku dňu smrti manžela, ktorý zomrel následkom pracovného úrazu utrpeného pri výkone zamestnania I. pracovnej kategórie.

Nárok na vdovský dôchodok zaniká vydajom.

Vdovecký dôchodok je právne nárokovou dávkou, ale nemožno ho plne zaradiť medzi odvodené dávky pozostalých, lebo jeho výška sa neodvodzuje od základného dôchodku zosnulej manželky vdovca. Vdovec má nárok na vdovecký dôchodok po preukázaní, že zosnulá žena bola jeho manželkou trvalo až do dňa jej smrti a ak sa stará aspoň o jedno nezaopatrené dieťa. Výška vdoveckého dôchodku je jednotná. Nárok na tento dôchodok zaniká odpadnutím podmienky starostlivosti o nezaopatrené dieťa a vždy aj uzavretím nového manželstva.

Sirotský dôchodok. Osirelosť je rizikom v živote každého človeka. Vyživovaciu povinnosť zomrelého rodiča voči osirelým deťom je potrebné nahradiť prostredníctvom dôchodku.

Sirotský dôchodok z hľadiska osirelosti rozoznávame: jednostranne osirelé deti a obojstranne osirelé deti. Podmienkou vzniku a trvania nároku na sirotský dôchodok je nezaopatrenosť osirelého dieťaťa, ktoré sa vymedzuje do skončenia povinnej školskej dochádzky a po skončení povinnej školskej dohádzky. Po jej skončení sa poskytuje do dovŕšenia 25 rokov v týchto prípadoch: ak sa sústavne pripravuje na budúce povolanie štúdiom, nemôže sa sústavne pripravovať na budúce povolanie pre chorobu alebo úraz, nie je schopné sa pripravovať na budúce povolanie alebo byť zamestnané pre dlhodobo nepriaznivý zdravotný stav.

Za nezaopatrené dieťa sa považuje aj dieťa, ktoré je po skončení povinnej školskej dochádzky vedené v evidencii uchádzačov o zamestnanie a od skončenia povinnej školskej dochádzky mu nevznikol nárok na hmotné zabezpečenie najdlhšie do 18. roku veku.

Sirotský dôchodok je viazaný na predošlú pracovnú činnosť zomrelého rodiča. Nárok na tento dôchodok zaniká osvojením, skončením alebo prerušením štúdia a dovŕšením 25 rokov veku.

Dôchodok manželky je dávkou pre manželky občanov, ktoré nezískali nárok na vlastný priamy dôchodok z Fondu dôchodkového poistenia zo Sociálnej poisťovne. Na dôchodok má nárok manželka občana, ktorý bol zamestnaný po dobu potrebnú pre nárok na starobný, invalidný dôchodok alebo dôchodok za výsluhu rokov, alebo poživateľa jedného z týchto dôchodkov, pričom nie je zárobkovo činná, nemá nárok na iný dôchodok a dosiahla vek 65 rokov alebo je invalidná. Dôchodok manželky patrí len manželke, a to len po dobu trvania manželstva a je stanovený jednotne.

V súčasnosti výška dôchodkov poskytovaných z Fondu dôchodkového poistenia, ktorý obhospodaruje Sociálna poisťovňa, sa upravuje podľa zákona č. 376/1996 Z.z. o úprave dôchodkov s účinnosťou od 1. 6. 1996. Porovnanie výšky niektorých druhov dôchodkov do 31. 5. 1996 a od 1. 6. 1996 poskytovaných v Slovenskej republike zobrazuje tabuľka č. 1.

Dobrovoľné dôchodkové poistenie

Dobrovoľné pripoistenie povinného zákonného dôchodkového poistenia formou doplnkového dôchodkového poistenia sa uskutočňuje:

a) doplnkovým dôchodkovým poistením, ktorý má dobrovoľný, kolektívny, zákonom rámcovo upravený a štátom podporovaný charakter,

b) individuálnym dôchodkovým poistením, ktorý má tiež dobrovoľný charakter a je založený na komerčnej báze.

Tabuľka č. 1

Názov dôchodku	Výška dôchodku od 1. 6. 1996 (v Sk)	Výška dôchodku do 31. 5. 1996 (v Sk)	Rozdiel (v Sk)
Starobný dôchodok podľa zaradenia zamestnania do pracovnej kategórie (PK)			
I. PK zvýhodnená	5 650	5 040	610
I. PK všeobecná	4 930	4 400	530
II. PK	4 410	3 940	470
III. PK	4 290	3 830	460
Invalidný dôchodok podľa zaradenia zamestnania do pracovnej kategórie (PK)			
I. PK zvýhodnená	5 650	5 040	610
I. PK všeobecná	4 930	4 400	530
II. PK	4 410	3 940	470
III. PK	4 290	3 830	460
Starobný dôchodok zvýšený za dobu ďalšieho zamestnania	5 040	5 040	0
Vdovecký dôchodok	1 330	1 190	140
Dôchodok manželky	510	455	55

Dôchodkové doplnkové poistenie sa v Slovenskej republike začína ešte len budovať. Jeho nevyhnutnosť vyplýva predovšetkým z poznania, že v systéme základného povinného zákonného dôchodkového poistenia aj naďalej je výška starobného dôchodku v prípade zamestnancov s priemerným zárobkom reprezentovaná len 45 – 50 % zárobku. S rastúcim zárobkom bude percentuálne podiel dôchodku klesať.

Doplnkové dôchodkové poistenie je v štátoch Európskeho spoločenstva celkom zaužívané a podieľa sa výraznou mierou na zvyšovaní životnej úrovne dôchodcov. Tabuľka č. 2 zobrazuje vzťah výšky dôchodku k výške hrubých príjmov zamestnancov s priemerným zárobkom vo vybraných krajinách Európy.

Doplnkové dôchodkové poistenie býva spravidla budované na systéme dobrovoľnosti, napr. v NSR, Belgicku, Španielsku, Írsku, Luxembursku. Existujú však krajiny, kde je doplnkové dôchodkové poistenie povinné, napr. vo Francúzsku, v Grécku, alebo je povinné pre niektoré skupiny zamestnancov, napr. v Holandsku, Veľkej Británii, Dánsku. V každom prípade ide o neziskové systémy. Neziskovosť sa neprejavuje v tom, že určitú časť financií zhromaždených na výplatu dávok nie je možné investovať, a preto neprinášajú žiadny zisk. Neziskovosť treba chápať vo vzťahu k použitiu zisku. To znamená, že doplnkové dôchodkové poistenie sa nevytvára s cieľom dosahovať zisk, ale na zlepšenie finančnej situácie ľudí v poproduktívnom veku, t.j. všetok prípadný zisk z investovaných prostriedkov alebo z úrokov sa používa na zlepšenie systému. Toto zlepšenie spočíva vo zvyšovaní jednotlivých poskytovaných doplnkových dôchodkov alebo v rozširovaní okruhu poskytovaných dávok.

Tabuľka č. 2

Krajina	Systém dôchodkového poistenia		Celkový pomer dôchodku (v %) k mzde
	Základné dôch. poistenie (v %)	Doplnkové dôch. poistenie (v %)	
Francúzsko	50	20	70
Holandsko	40	30	70
Nemecko	50	25	75
Švajčiarsko	40	20	60
Švédsko	55–60	10	65–70
Veľká Británia	40	20	60

Mnohé doplnkové dôchodkové systémy začínali v krajinách Európskeho spoločenstva s poskytovaním doplnkových starobných dôchodkov a v súčasnosti poskytujú už aj doplnkové invalidné, vdovské, vdovecké, ale i sirotské jednorazové vyrovnanie, prípadne aj iné dávky.

Vo všetkých krajinách Európskeho spoločenstva štát podporuje doplnkové dôchodkové poistenie, a to najmä poskytovaním daňových úľav. Naopak dávky, t.j. spravidla dôchodky, poskytované z doplnkového dôchodkového poistenia sú zdaňované vo všetkých krajinách Európskeho spoločenstva ako príjmy, pričom v niektorých štátoch sú zdaňované výhodnejším spôsobom.

Doplnkové dôchodkové poistenie sa v Slovenskej reublike začalo uskutočňovať kapitalizačným spôsobom, pri ktorom sa príspevky zamestnanca a zamestnávateľa zhromažďujú na individuálnom účte poistenca. Časť takto zhromaždených príspevkov sa môže investovať. Pritom platí zásada, že doplnková dôchodková poisťovňa je povinná hospodáriť tak, aby neboli ohrozené práva poistencov a nároky príjemcov dávok. Toto je garantované aj štátnym dozorom, ktorý vykonáva Ministerstvo financií SR a Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Doplnkové dôchodkové poistenie je založené na zásade, že príspevky zamestnancov, zamestnávateľov a ostatné príjmy poisťovne musia byť použité v prospech účastníkov poistenia, t.j. na výplatu dávok vyplácaných poistencom a na ich zvyšovanie. Pritom investovanie plní dve základné úlohy:

- pomáha udržať reálnu hodnotu príspevkov vo vzťahu k inflácii,
- zabezpečuje zvyšovanie dávok vyplácaných poistencom.

Ak sa zamestnanci dohodnú so zamestnávateľom na doplnkovom dôchodkovom poistení, každý zamestnanec má právo na to, aby bol poistencom, ak splnil podmienku čakacej doby. Čakacia doba je čas trvania pracovného vzťahu zamestnanca k zamestnávateľovi. Táto doba nesmie byť dlhšia ako jeden rok, pritom vylučuje z účasti napr. zamestnancov v skúšobnej dobe.

Účasť zamestnávateľa na doplnkovom dôchodkovom poistení sa realizuje na základe zamestnaneckej zmluvy, ktorou

sa tento zaväzuje najmä platiť príspevky za svojich zamestnancov, ktorí uzavreli zamestnanecku zmluvu s poisťovňou a odvádzajú tejto poisťovni príspevky, ktoré sú povinní títo zamestnanci za seba platiť doplnkovej dôchodkovej poisťovni. Okrem výšky a spôsobu odvádzania príspevkov sú v tejto zmluve vymedzené aj ďalšie povinnosti zamestnávateľa aj poisťovne, ktoré vyplývajú z účasti na doplnkovom dôchodkovom poistení.

V roku 1996 prejavili záujem o zriadenie doplnkovej dôchodkovej poisťovne, napr. Vzájomná životná poisťovňa, a. s., Dôchodkový pripoisťovací fond Horizont, Doplnková dôchodková poisťovňa STABILITA, ktorej zriaďovateľom sú VSŽ, a. s., Košice, Doplnková dôchodková poisťovňa TATRY – SYMPATIA.

Od zavedenia doplnkového dôchodkového poistenia sa očakáva prínos, ktorý môžeme zhrnúť do týchto bodov:

- zvýšenie peňažných príjmov občanov v stanovených sociálnych situáciách – umožní to väčšiu kúpyschopnosť, čím sa stabilizuje trh spotrebných výrobkov,
- individualizácia nárokov občanov v dôchodkovej oblasti – umožní to dávkový systém, ktorý bude realizovať potreby zamestnancov v súlade s možnosťami zamestnávateľov,
- podpora sociálneho zmieru – tým, že doplnkové dôchodkové poistenie je systém založený na vzťahu zamestnanca so zamestnávateľom, vedie týchto sociálnych partnerov k vzájomnému hľadaniu kompromisov,
- zníženie výdavkov na sociálne poistenie – rozširovaním okruhu občanov, ktorí budú zabezpečovaní doplnkovým dôchodkovým poistením, štát vytvára podmienky na to, aby sa v budúcnosti nemusel starať o občanov s nízkymi peňažnými príjmami, napr. formou sociálnych dávok,
- vytváranie kapitálu – ak dôchodkové doplnkové poistenie je vytvorené a financované kapitalizačným spôsobom, vznikne kapitál (domáci), ktorý možno investovať do rozšírenia výroby, čo prináša vzrast zamestnanosti a vyššie daňové odvody štátu,
- čiastočné riešenie problému zamestnanosti tým, že zamestnanci vďaka pripoisteniu nebudú odkázaní pracovať popri poberaní dôchodku, resp. mnohí si nebudú zvyšovať nárok na starobný dôchodok ďalším zamestnaním po dovŕšení dôchodkového veku. Doplnkové dôchodkové poistenie môže umožniť predčasný odchod do starobného dôchodku alebo zmenu zamestnania na iné s kratším úväzkom.

Individuálne dôchodkové poistenie

Má dobrovoľný, individuálny charakter. Je založené na komerčnej báze. Tento druh poistenia vykonávajú na našom poistnom trhu niektoré komerčné poisťovne.

Komerčné poisťovne ponúkajú nasledovné typy dôchodkov:

- bezprostredné – s výplatami od vzniku poistenia,
- odložené – s odloženou výplatou na vopred stanovenú dobu,
- doživotné,
- dočasné,
- s jednorazovým poistným,
- s bežne plateným poistným,
- starobný,
- invalidný,
- pre pozostalých.

Najrozšírenejším druhom dôchodkového poistenia je **dôchodkové poistenie pracujúcich.** Tento druh poistenia sa v poistnej praxi označuje aj ako doplnkové dôchodkové poistenie alebo dôchodkové pripoistenie pracujúcich, čo znamená doplnenie povinného zákonného dôchodkového poistenia.

Dôchodkové poistenie pracujúcich má za úlohu udržanie určitého životného štandardu, ako aj zvýšenie sociálnej istoty v čase po odchode do dôchodku, v prípade ovdovenia alebo osirotenia detí.

Pri uzatváraní poistnej zmluvy pri dôchodkovom poistení pracujúcich sa rozlišuje, či poistenie dojednáva žena alebo muž. Rozlíšenie pohlavia pri dojednávaní poistenia je z dôvodu odchodu do starobného dôchodku v rôznom veku.

Dôchodkové poistenie pracujúcich zahŕňa tri typy dôchodkov:

- základný dôchodok, ktorý má povahu starobného dôchodku zo sociálneho poistenia,
- dočasný dôchodok, ktorý má povahu invalidného dôchodku zo sociálneho poistenia,
- dôchodok pre pozostalých, ktorý dopĺňa vdovský a sirotský dôchodok vyplácaný zo sociálneho poistenia.

Základné dôchodkové poistenie má charakter starobného dôchodku. Môže sa realizovať aj kombináciou všetkých troch dôchodkov, alebo ich voľnou kombináciou. Základom každej dohodnutej poistnej zmluvy je však základné dôchodkové poistenie. Výplata základného dôchodku začína dňom vzniku nároku na starobný dôchodok, avšak jeho výplatu je možné odložiť. Dôchodok sa vypláca až do smrti poisteného.

Dočasný dôchodok – je vyplácaný v prípade trvalej invalidity poisteného, ak nastala minimálne po dvoch rokoch trvania poistenia, ale pred splatnosťou základného dôchodku (s výnimkou invalidity v dôsledku úrazu). Dočasný dôchodok je vyplácaný do vzniku nároku na základný dôchodok alebo zániku v dôsledku smrti poisteného.

Dôchodok pre pozostalých – je vyplácaný po smrti poisteného, ak nastane aspoň po dvoch rokoch trvania poistenia a maximálne 14 rokov. Jeho výška závisí od veku, v ktorom poistený zomrel.

Osobitné prémie. Niektoré komerčné poisťovne pri dôchodkovom poistení pracujúcich zvyšujú výšku dôchodkových dávok o tzv. osobitné prémie, ktoré sa priznávajú k základnému dôchodku a k dôchodku pre pozostalých. Pri dočasnom dôchodku nárok na osobitnú prémiu nevzniká.

Výška prémií závisí od trvania poistenia. Pri základnom dôchodku predstavuje táto osobitná prémia 15 – 30 % z poisteného dôchodku.

Pri dôchodku pre pozostalých, keď je vyplatenie pred splatnosťou základného dôchodku, je výška prémie dvojnásobná a predstavuje 30–60% z vyplácaného dôchodku alebo jednorazového plnenia.

Dôchodkové poistenie v komerčných poisťovniach má viacero modifikácií a variantných sadzieb.

Záver

Na záver danej problematiky dôchodkového poistenia možno konštatovať, že dôchodkové poistenie sa nachádza v súčasnosti v období svojho formovania. V súvislosti s jeho transformáciou je dôležité klásť väčší dôraz na doplnkové dôchodkové poistenie a individuálne komerčné dôchodkové poistenie, ktoré musia zohrať významnú úlohu v sociálnom poistení a prispieť k lepšiemu a bezpečnejšiemu zaisteniu občanov pri rôznych sociálnych udalostiach a pri súčasnom obmedzovaní štátu a základných štátnych systémov sociálneho poistenia. Na základe uvedených poznatkov nie sú vylúčené ďalšie legislatívne zmeny a úpravy smerujúce ku komparatívnosti s vyspelými zahraničnými ekonomikami.

Prvý bankový dom vznikol na Slovensku roku 1495 ako súčasť Banskobystrického medeného obchodu založeného Jánom Turzom a Jakubom Fuggerom. Od tých čias sa bankový život na Slovensku rozvíjal predovšetkým pod vplyvom zahraničných bánk (osobitne rakúskych), ale postupne, zvlášť od roku 1845 aj na základe úsilia generácií slovenských bankovníkov a bankárov. Tých druhých, teda vlastníkov bánk sme mali pomenej, ale nadšených bankovníkov, ktorí spočiatku spájali prácu v bankách s inou činnosťou v prospech ľudu, tu bolo veľa a mnohých z nich ani nepoznáme. Mali sme pritom aj osobnosti, ktoré zakladali i banky v zahraničí (napríklad Andrej Kapustáš, Michal Bosák).
Naše bankovníctvo si bude onedlho pripomínať piate výročie založenia Národnej banky Slovenska, čo je príležitosťou pripomenúť si aj na stránkach časopisu BIATEC osobnosti z histórie slovenského bankovníctva a peňažníctva, a to počnúc týmto číslom v novej rubrike GALÉRIA OSOBNOSTÍ.

Ján Turzo (1437–1508)

Náš seriál venovaný osobnostiam slovenského bankovníctva začíname Jánom Turzom, nie celkom typickým bankárom či bankovníkom, tak ako ani počiatky bankovníctva na Slovensku neboli celkom typické.

Narodil sa 30. apríla v Levoči, v šľachtickej rodine, ktorá mala korene v Betlanovciach na Spiši a pôvodne sa pripravoval na kňazskú dráhu. Asi r. 1463 sa presťahoval do Krakova, kde sa oženil a založil pobočku rodinného podniku. Podnikať začal v huti v Mogile pri Krakove, kde pomocou olova odlučoval striebro z banskobystrickej medi. Roku 1475 uzavrel dohodu so stredoslovenskými banskými mestami, ktorou sa zaviazal odvodniť ich zatopené bane. Postupne sa zmocnil všetkých stredoslovenských medených baní a s vtedy svetoznámym bankárom Jakubom Fuggerom z bavorského Augsburgu založil roku 1495 spoločný podnik „Uhorský obchod", alebo aj „Banskobystrický medený obchod", ktorý sa popri podnikaní v baníctve, hutníctve a obchode venoval aj peňažným službám.

V čase, keď Kolumbus objavil Ameriku a v Benátkach už pracovalo viac ako 100 bánk, rozvíjalo sa u nás baníctvo, hutníctvo a obchod. Turzovsko-fuggerovský podnik bol svojou organizáciou a sieťou faktórií (sklady a faktórie mal v Benátkach, Gdansku, Norimberku, Amsterdame, Lisabone, Madride), ako aj finančnými operáciami a podvojným účtovníctvom jedným z najmodernejších podnikov vtedajšieho sveta. Zamestnával do 2000 zamestnancov a ročný zisk dosahoval až 200 tisíc zlatých.

„Bankové operácie", ktoré uskutočňovali Turzovci a Fuggerovci boli špecifické tým, že poskytované pôžičky si nechali splácať rudou vyťaženou v baniach dlžníka, prípadne inými „výhodami". Roku 1498 dostal napr. Turzo za poskytnutie pôžičky kráľovi do prenájmu kremnické banské a mincovnú komoru s hodnosťou kremnického komorského grófa. Ján Turzo podporil vznik „Bratskej banickej pokladnice" v B. Bystrici, ktorá zabezpečovala peňažné operácie sociálneho charakteru pre baníkov a ich rodinných príslušníkov a bol jej mecénom.

Umrel 10. 10. 1508 v rumunskej Baia Mare, kde sa pokúšal odvodniť zatopené bane. Pokračovateľom v jeho podnikateľskom úsilí bol syn Juraj Turzo (1467 až 1521).

Marián Tkáč

• • •

KNIHA O SLOVENSKÝCH BANKÁROCH A BANKOVNÍKOCH

V družstevnom vydavateľstve Prúdy Bratislava aj s podporou Národnej banky Slovenska (a ďalších bánk) vyšla kniha, ktorú by sme mohli zaradiť do okruhu literatúry faktu, s názvom „Mali sme bankárov?" Jej autori (Marián Tkáč, Rudolf Návrat a Ján Valach) si všímajú šestnásť osobností, ktoré sa v slovenskej histórii angažovali na úseku bankovníctva. Viaceré z nich nie sú verejnosti takmer vôbec známe, o iných zase len málokto vieme, že sa angažovali v bankovníctve.

Na stránkach knihy stretávame zakladateľa prvého peňažného družstva v Európe S. Jurkoviča, zakladateľa Tatra banky R. Krupca, syna zakladateľa najstaršej našej banky – Slovenskej banky so sídlom v Ružomberku – V. Makovického, zakladateľa Ľudovej banky v Novom Meste nad Váhom J. Markoviča, ako aj zakladateľa ružomberskej Ľudovej banky A. Hlinku. Dozvedáme sa o neuveriteľných ťažkostiach týchto mužov pri vzniku slovenských bánk v uhorských časoch, ako aj o osudoch iného zakladateľa bánk – M. Bosáka –, ktorého podpis je aj na americkej 10-dolárovke z roku 1907.

Svoje miesto tu majú aj obaja guverneri Slovenskej národnej banky z rokov 1939 až 1945 (I. Karvaš a R. Kubiš) a ich dramatické osudy, rovnako tak tragické osudy prvého i druhého poverenika financií (V. Paulinyho, ktorý zároveň bol aj zakladateľom prvého po slovensky písaného peňažného časopisu „Slovenský peňažník" a T. Tvarožka, ktorý umrel tesne pred menovou reformou r. 1945). Autori knihy si spomenuli aj na prvého riaditeľa Oblastného ústavu ŠBČS pre Slovensko P. Majlinga a E. Löbla, ktorý bol riaditeľom pobočky do roku 1968, a potom sa ocitol v emigrácii vedľa Š. Romana, kanadského milionára slovenského pôvodu.

V knihe sú aj osudy J. Spišiaka, bankového úradníka a slovenského vyslanca v Maďarsku počas druhej svetovej vojny a Š. Horvátha, spoluautora prvých prác o dejinách peňažníctva na Slovensku.

Kniha začína sledovaním stôp idey „našského" bankovníctva orientovaného na služby chudobným vrstvám obyvateľstva, a pritom nevyhnutne stretáva aj Ľ. Štúra, ktorý v roku 1845 svojimi úvodníkmi nadpísanými „Dobročinné ústavy" podnietil zakladanie spolkov, pokladníc a sporiteľní na Slovensku. Hovorí tiež o P. O. Hviezdoslavovi, o ktorom málokto vie, že jeden rok pracoval ako „direktor" filiálky Tatra banky v Dolnom Kubíne.

Marian Tkáč, Rudolf Návrat a Ján Valach napísali knihu o ľudských osudoch, o myšlienkach súvisiacich s peniazmi, ktoré sa objavili, zhasli i prežili. Presvedčili nás ňou, že sme na Slovensku už dávno mali úspešných bankárov, ktorí poslúžia našej prítomnosti i budúcnosti. Je to kniha určená záujemcom o korene slovenského bankovníctva.

PIENINSKÝ NÁRODNÝ PARK NA PAMÄTNEJ MINCI

V júli pripravuje Národná banka Slovenska emisiu pamätnej striebornej mince s tematikou ochrany prírody a krajiny, ktorá je venovaná Pieninskému národnému parku a je štvrtou mincou vydávanou v rámci emisného plánu na rok 1997. Tematicky nadväzuje na mincu emitovanú v apríli 1995 s motívom Národného parku Slovenský raj. Zámerom Národnej banky Slovenska je postupne vydať aj mince s motívmi ďalších národných parkov na Slovensku a propagovať tak mimoriadnu rozmanitosť, bohatosť a krásu slovenskej prírody, ako aj potrebu starostlivosti o jej ochranu a zachovanie.

Pieninský národný park (PIENAP), vyhlásený v roku 1967, sa nachádza v severnej časti východného Slovenska na hraniciach s Poľskom, v bradlovom pásme Pienin. Jeho základom sa stala Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách, ktorá vznikla už v roku 1932 súčasne s poľským národným parkom ako výsledok spoločných snáh slovenských a poľských ochranárov, čím bolo vytvorené prvé bilaterálne chránené územie v Európe. V parku, ktorého rozloha bola v roku 1997 zväčšená na 3 750 ha, sú zriadené tri národné prírodné rezervácie (NPR) s najvyšším stupňom ochrany, ktoré predstavujú najvýznamnejšie prírodné dedičstvo tohto územia. Sú to NPR Haligovské skaly s národnou prírodnou pamiatkou, jaskyňou Aksamitka, NPR Prielom Lesnického potoka a NPR Prielom Dunajca. Súčasťou PIENAP-u je aj chránený areál Pieninské lipy.

Krajina národného parku má neopakovateľnú prírodnú scenériu. V pestrom reliéfe sa vyvinuli jedinečné prírodné fenomény – krasové formy reliéfu s podzemnými krasovými javmi, kaňon Dunajca s vodnými spoločenstvami, prírodné jedľovo-bukové lesy, ako aj mozaika lúčnych a lesných spoločenstiev a spoločenstiev na strmých vápencových bralách a svahoch. Jedinečný a typický charakter má človekom modelovaná krajina s úzkymi políčkami, terasami a medzami. Vplyvom teplotných rozdielov sa v Pieninách stretávajú areály rozšírenia chladnomilných aj teplomilných druhov. Udržala sa tu flóra a fauna, ktorých pôvod siaha do trefohôr alebo do dôb ľadových. To všetko vytvára unikátne biotopy rastlín a živočíchov. Vyskytuje sa tu 840 druhov motýľov, 900 druhov chrobákov, 98 druhov mäkkýšov, 200 druhov stavovcov, 900 druhov vyšších rastlín, 120 machorastov, 300 druhov húb, 80 druhov lišajníkov a 16 druhov západokarpatských endemitov. Typickým predstaviteľom flóry je chryzantéma pieninská, horčičník pieninský, oman vrbolistý či veľmi cenná borievka netatová. Zo zástupcov fauny je to rys ostrovid, vydra riečna, lietavec sťahovavý a jasoň červenooký.

Unikátna flóra, fauna a reliéf Pienin zaujímali prírodovedcov už od 18. storočia. Od prvej polovice 19. storočia prichádzajú na toto územie výletníci a turisti, prilahovaní prekrásnou prírodou, bohatými historickými a umeleckými pamiatkami, svojráznym folklórom a architektúrou. Vyhľadávanou pamiatkou je stredoveký Červený Kláštor (národná kultúrna pamiatka) založený v roku 1330, kde v 18. storočí mních Cyprián zostavil dodnes zachovaný herbár pieninských a zamagurských rastlín, z ktorých mnohé využíval na liečenie.

Najkrajšou a turisticky najatraktívnejšou časťou národného parku je Prielom

1. cena
Akad. sochár Patrik Kovačovský

2. cena
Peter Pohanka

Výber z ocenených návrhov

Akad. sochár Jozef Höger

Akad. sochár Vojtech Pohanka

Milan Kožuch

Dunajca, ktorý sa zarezáva do hlbokého údolia, po oboch stranách lemovaného bizarnými tvarmi vápencových brál a tvorí na úseku dlhom 8,5 km prirodzenú hranicu s Poľskom. Plavba hlbokou kľukatou prielomovou dolinou na plťiach je jedinečnou turistickou atrakciou. Patrí k zvláštnostiam Pienin a začala sa tradovať na prelome 19. a 20. storočia.

Na umelecký návrh pamätnej striebornej mince vypísala Národná banka Slovenska verejnú anonymnú súťaž, do ktorej 11 autorov predložilo spolu 14 výtvarných prác. Ich hodnotenie sa uskutočnilo v septembri 1996 na zasadnutí odbornej komisie na posudzovanie výtvarných návrhov slovenských mincí, ktorá je poradným orgánom guvernéra NBS. Na zasadnutí sa ako poradkyňa zúčastnila RNDr. Jana Zacharová, pracovníčka odboru ochrany prírody a krajiny Ministerstva životného prostredia SR, ktorá svojimi odbornými radami a pripomienkami pomohla komisii pri hodnotení predložených prác, najmä z hľadiska ich obsahu. Spolu s vedúcim správy PIENAP-u Ing. Štefanom Dankom poskytli emisnému odboru NBS potrebné propagačné a informačné materiály, ako aj cenné odborné rady počas celého priebehu prípravy emisie mince.

Komisia odporučila na udelenie 1. ceny a na realizáciu návrh akademického sochára Patrika Kovačovského, ktorý je autorom už štyroch pamätných mincí. Podľa jeho výtvarných návrhov sa realizovali mince k výročiu narodenia Pavla Jozefa Šafárika, Samuela Jurkoviča, Jozefa Cígera Hronského a k 100. výročiu začatia premávky prvej električky na Slovensku. Piatym víťazstvom v súťaži sa stal najúspešnejším autorom slovenských pamätných mincí. Pri hodnotení komisia vyzdvihla najmä vysokú kvalitu sochárskeho návrhu, ktorý je vzácne vyrovnaný vo výtvarnom riešení oboch strán mince. Na jej líci je centrálne vyobrazený motýľ vidlochvost feniklový, v transkripcii ktorého autor rozohráva celú škálu reliéfnych nuansí. Rovnaký motív motýľa sa vo fragmente objavuje aj na rube mince. Tu je potlačený centrálne umiestneným kruhom s vyobrazením najvyhľadávanejšej časti Pieninského národného parku – Prielomu Dunajca. Autor s motívom pracuje na princípe poetiky náznaku a zámlky, čo napomáha poetizačnému účinku stvárnenia danej tematiky, ktoré komisia zhodnotila ako isté novum v slovenskej mincovej tvorbe.

Druhú cenu získal autor Peter Pohanka, študent piateho ročníka Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave. Na jeho návrhu komisia ocenila dodržanie vzájomnej vyváženosti kompozície lícnej a rubovej strany mince, kvalitu výtvarného spracovania a jednoznačnosť myšlienkového vystihnutia témy. Na líci je v popredí umiestnená chryzantéma pieninská, charakteristický kvet Pienin. V obdĺžnikovom, čiastočne ponorenom poli, ktoré v hornej časti sleduje obrys mince, autor zobrazil krajinný motív. Rub návrhu opakuje kompozičnú dispozíciu lícnej strany mincového poľa s tým, že v centre zobrazuje najznámejšiu a turisticky najatraktívnejšiu časť PIENAP-u – Prielom Dunajca, pričom panoramaticky zachytáva meandrovitý charakter rieky.

Tretia cena nebola udelená. Komisia po zohľadnení vyrovnanej a veľmi dobrej formálnej i obsahovej úrovne odporučila ďalším siedmim výtvarným návrhom udelenie odmeny.

Pamätná minca v hodnote 500 Sk, s priemerom 40 mm a hmotnosťou 33,63 g, je vyrazená zo striebra s rýdzosťou 925/1000 v Mincovni Kremnica, štátny podnik v počte 16 200 kusov, z toho 1 700 kusov v „proof" vyhotovení. Na hrane mince je nápis „OCHRANA PRÍRODY A KRAJINY", oddelený motýľom.

Ing. Dagmar Flaché
Foto: Ing. Štefan Fröhlich

Z rokovania Bankovej rady NBS

Dňa 19. mája 1997 sa konalo 10. rokovanie Bankovej rady Národnej banky Slovenska (BR NBS). Banková rada prerokovala a schválila „Správu o menovom vývoji v SR za rok 1996". Správa sa zaoberá tak menovým, ako aj celkovým hospodárskym vývojom v slovenskej ekonomike počas roka 1996, pričom upozorňuje na negatívne tendencie, ktoré začali, resp. sa v roku 1996 ďalej prehlbovali. Správu predloží Národná banka Slovenska v zmysle zákona na rokovanie NR SR do 31. mája 1997.

Banková rada prerokovala materiál „Konkretizácia Menového programu NBS na rok 1997". Tento materiál predstavuje štandardný postup vzhľadom na to, že v čase prijímania Menového programu predstavuje jeho východisko len odhadová skutočnosť. V závislosti od dosiahnutých koncoročných výsledkov vyjadrených v klesajúcej dynamike kriteriálnych menových veličín, ako aj v závislosti od menového a ekonomického vývoja v prvých mesiacoch roka 1997, nedošlo v rámci Konkretizácie Menového programu NBS k zásadným zmenám v cieľoch a princípoch realizácie menovej politiky na rok 1997. V rámci oboch materiálov BR NBS konštatovala nepriaznivý vývoj najmä v oblasti štruktúry použitia HDP. Vysoký podiel a dynamika vladnej spotreby (i v oblasti investícií), podpora súkromnej spotreby rastom miezd, ktorá prekračuje produktivitu práce, vyvoláva deficit obchodnej bilancie a pokračovanie tohto vývoja môže prehĺbiť negatívne trendy do budúcnosti. Banková rada NBS skonštatovala, že opatrenia menovej politiky prijaté v roku 1996 boli oprávnené, zavedené nástroje menovej politiky sa prejavili ako účinné v tých oblastiach ekonomického vývoja, ktoré je NBS schopná svojimi aktivitami ovplyvňovať.

Riziká menového vývoja pretrvávajú aj naďalej a ďalší vývoj bude závisieť od prístupu všetkých inštitúcií zodpovedných a vykonávajúcich hospodársku politiku štátu, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je i menová politika centrálnej banky. Napriek prijateľným výsledkom základných menových agregátov v priebehu prvého štvrťroka nedošlo k zvratu vo vývoji zahraničného obchodu SR, ktorého deficit je spôsobovaný dynamizujúcim domácim dopytom. Centrálna banka bude naďalej rozhodne presadzovať zámery vyslovené na rok 1997 nástrojmi, ktoré má k dispozícii.

Banková rada NBS schválila materiál „Zhodnotenie zadlženosti SR a plnenia dlhovej služby v roku 1996". NBS v uplynulom roku uhradila zahraničným veriteľom v prepočte 367,8 mil. Sk. V tejto čiastke sú zahrnuté devízové záväzky štátu, kde NBS vystupuje vo funkcii agenta vlády SR, resp. MF SR, ako aj uhradené vlastné devízové záväzky centrálnej banky. Úroveň plnenia zahraničnej dlhovej služby, ako aj vývoj zahraničného zadlžovania bol jedným z podstatných ukazovateľov a kritérií pri hodnotiacich analýzach SR zo strany medzinárodných inštitúcií vrátane renomovaných ratingových agentúr. V tomto smere zaznamenala SR v minulom roku dosiahnutie investičných ratingov od ratingových agentúr IBCA a Standard and Poor's, čím bolo ohodnotené viacročné úsilie Slovenska zaradiť sa medzi dôveryhodné krajiny so zvýraznením svojej investičnej atraktívnosti pre zahraničné subjekty a investorov. V súvislosti s výrazným nárastom výpožičných aktivít komerčného sektora, t. j. komerčných bánk a podnikateľských subjektov a celkového vykazovaného dlhu SR vo výške 7,81 mld. USD k ultimu decembra 1996, javí sa ako potrebné sústrediť pozornosť na udržanie ekonomicky únosnej miery prijateľného zahraničného dlhu Slovenska, a to aj napriek doposiaľ relatívne výhodným pomerovým ukazovateľom – indikátorom zadlženosti SR v porovnaní s ostatnými krajinami strednej a východnej Európy. V roku 1996 došlo k reálnemu poklesu oficiálneho zahraničného zadlženia vlády SR a NBS.

Banková rada NBS schválila „Opatrenie NBS, ktorým sa mení a dopĺňa Opatrenie NBS č. 4 z 31. januára 1994 o pravidlách likvidity bánk". Toto opatrenie ustanovuje pravidlá likvidity bánk v konkrétnejšej a presnejšej forme oproti predošlému znieniu a súčasne upravuje jeho systematiku. Novelizácia tiež v tejto súvislosti mení hlásenia zasielané bankami NBS, čo bolo nutné aj z dôvodu ustanovenia novej účtovnej osnovy pre banky, s nadobudnutím účinnosti od 1. januára 1997.

Banková rada NBS prerokovala a schválila „Opatrenie NBS o kapitálovej primeranosti bánk". Toto opatrenie nahrádza Opatrenie NBS č. 2 o kapitálovej primeranosti bánk z januára 1994. Novoprijaté opatrenie zásadne nemení spôsob merania kapitálovej primeranosti, ktorý vychádza z Bazilejských dohovorov a príslušných smerníc EÚ. Upravuje ho na základe skúseností s jeho doterajším uplatňovaním v praxi v súlade s platným právom SR. Zohľadňuje tiež zmeny v účtovnej osnove a postupoch účtovania.

Banková rada NBS prerokovala „Správu o stave hotovostného peňažného obehu v SR za rok 1996". V správe sa konštatuje, že NBS zabezpečila v roku 1996 v plnom rozsahu potreby hotovostného peňažného obehu a nevyskytli sa problémy a poruchy v hotovostnom peňažnom obehu na území Slovenskej republiky. Bola zabezpečená výroba potrebného množstva peňazí všetkých nominálnych hodnôt, ktoré postačovali na pokrytie potrieb hotovostného peňažného obehu v roku 1996. Vývoj v počte zadržaných falzifikátov peňazí na území SR v roku 1996 bol priaznivý, v porovnaní s rokom 1995 došlo k poklesu v počte kusov, ako aj v korunovej protihodnote.

Ján Onda

Primátor Londýna v NBS

Guvernér Národnej banky Slovenska Vladimír Masár prijal 14. 5. 1997 primátora hlavného mesta Veľkej Británie Lorda Mayora Aldermana Rogera Corka. Vladimír Masár vyslovil spokojnosť nad rozvíjajúcimi sa vzťahmi medzi bankovými inštitúciami hlavných miest Veľkej Británie a Slovenskej republiky. Pripomenul viacnásobné rokovania medzi NBS a Bank of England v priebehu niekoľkých týždňov a zriadenie zahraničného zastúpenia Všeobecnej úverovej banky, a. s., v Londýne. Zdôraznil, že výmena seriózných informácií o súčasnom stave v rozvoji ekonomiky je nevyhnutným predpokladom ďalšieho rozvoja ekonomických vzťahov.

Vzácneho hosťa informoval tiež o makroekonomických ukazovateľoch v SR. Poukázal na to, že minuloročnou infláciou 5,4 percenta, vysokým rastom HDP a stabilným kurzom Sk sa SR radí medzi najúspešnejšie transformujúce sa krajiny strednej a východnej Európy. V. Masár ďalej informoval hosťa o reštrukturalizácii úverového portfólia komerčných bánk a o postupe v privatizácii slovenských bánk.

Primátor Londýna Lord Mayor Alderman Roger Cork sa zaujímal o opatrenia, ktoré robí SR, aby splnila podmienky pre vstup do OECD. Zároveň ocenil výsledky, ktoré Slovenská republika dosiahla od svojho vzniku.

Na záver stretnutia odovzdal guvernér NBS V. Masár Lordovi Corkovi pamätnú striebornú mincu.

Ivan Paška

Všeobecná úverová banka bilancuje

V minulom roku zaznamenala VÚB významný pokrok v prehlbovaní svojej nezávislosti od zdrojov iných bánk, keď zvýšila objem primárnych vkladov o 8,2 mld. Sk.

Z jednotlivých ekonomických sektorov najviac vzrástli vklady obyvateľstva v tuzemskej a zahraničnej mene, a to z 36,1 mld. na 40,2 mld. Sk. Tento priaznivý vývoj sa dosiahol ďalším rozšírením siete pracovísk banky, skvalitňovaním služieb a zavádzaním nových aktivít. Podstatne sa rozšírila sieť bankomatov, a to z 263 v roku 1995 na 301 ku koncu roka 1996. V súčasnosti sa v sieti bankomatov VÚB uskutočňuje mesačne okolo 1 milión transakcií v celkovej hodnote vyše 1,2 mld. Sk.

Jednou z ťažiskových úloh VÚB je reštrukturalizácia jej úverového portfólia, ktorú banka v uplynulom období vlastnými silami úspešne odštartovala.

Nové služby klientom

V uplynulom roku vydala VÚB klientom 22 226 nových kariet, čím sa ich celkový počet zvýšil na 355 738. S priaznivým hodnotením zo strany klientely sa stretli nové služby, a to možnosť zvoliť si tlač potvrdenky pri transakcii v bankomate, ako aj tlač informatívneho zostatku účtu na takejto potvrdenke. Držiteľom platobných kariet poskytuje VÚB možnosť bezhotovostného platenia pomocou EFT POS terminálov, ktoré sú inštalované v obchodných zariadeniach rôzneho zamerania.

Minulý rok sa VÚB stala riadnym členom spoločnosti VISA International, čím získala licenciu na vydávanie a akceptáciu platobných kariet tejto spoločnosti. V celej sieti VÚB sa zabezpečuje aj akceptácia eurošekových platobných kariet. Popri vkladných knižkách a klasických terminovaných účtoch si v banke otvorilo osobné účty umožňujúce výdaj peňazí cez bankomaty už 390 706 osôb. V záujme zvýšenia primárnych zdrojov sa aj v minulom roku uskutočňoval predaj vkladových certifikátov. Tie sa stali jednou z najvyhľadávanejších foriem ukladania voľných finančných zdrojov právnických aj fyzických osôb. Vzhľadom na to, že VÚB rozšírila ponuku o predaj vkladových certifikátov na meno, je predpoklad ďalšieho zvyšovania ich predaja.

VÚB si aj naďalej udržiava poprednú poziciu na slovenskom bankovom trhu. V rámci zabezpečovania aktívnych bankových operácií sa v uplynulom roku napriek miernej úverovej expanzii zameriavala na relatívne znižovanie a postupné ozdravovanie úverového portfólia. Podiel VÚB na úverovom trhu sa pozvoľna znižuje a ku koncu roka 1996 dosiahol necelých 33 %. Trvale

Prioritou v činnosti Všeobecnej úverovej banky, a. s., bolo v uplynulom roku zabezpečenie likvidity s dôrazom na posilňovanie zdrojovej základne banky pri súčasnom znižovaní závislosti od zdrojov iných bánk, na skvalitňovanie úverového portfólia, na udržanie si stabilných a solventných klientov a na budovanie pružnej bankovej inštitúcie poskytujúcej komplexné služby širokej klientele.

rastie váha súkromného sektora na poskytnutých úveroch (zo 60 % v roku 1995 na 66 % v roku 1996). V uplynulom roku banka uviedla do prevádzky 16 nových expozitúr, takže ku koncu roka VÚB poskytovala služby v 40 pobočkách a 200 expozitúrach.

Pokiaľ to bolo efektívne, VÚB pristupovala aj k realizácii záložného práva. Spomínaným postupom dokázala banka znížiť objem klasifikovaných úverov v porovnaní s rokom 1995 o 4,7 mld. Sk.

Zahraničné aktivity

Vysoku aktivitu vyvíjala banka aj v zahraničnomenovej oblasti. Objem devízových vkladov v porovnaní s rokom 1995 vzrástol z 25,9 mld. Sk na 27,2 Sk. Z tohto objemu predstavujú vklady klientov 17,6 mld. Sk, pričom 16,6 mld. Sk sú vklady obyvateľstva. Na celkových devízových vkladoch na Slovensku sa VÚB podieľa viac ako 40 %. V minulom roku banka podpísala 8 rámcových úverových dohôd a 14 individuálnych úverových liniek so zahraničnými partnermi. Spolu s úverovými linkami podpísanými v predchádzajúcom období VÚB mala ku koncu roka k dispozícii 36 rámcových úverových dohôd s 35 bankami z 13 krajín a 38 individuálnych úverových zmlúv a navyše 2 úverové linky s Národnou bankou Slovenska.

Celkový objem zdrojov z týchto liniek bol 11,6 mld. Sk. Škálu ponúkaných bankových produktov v tejto oblasti VÚB vlani rozšírila o ďalšie aktivity zamerané na podporu exportu. Išlo najmä o exportné odberateľské úvery, primárny a sekundárny forfaiting a eskont zmeniek.

K 31. 12. 1996 mala VÚB otvorených 88 účtov v 63 zahraničných bankách. Iné banky (či už domáce alebo zahraničné) mali zase otvorených 206 účtov vo VÚB, z čoho bolo 73 v Sk a 133 vo voľných menách. Pokračovalo sa v príprave a realizácii syndikovaných úverov, kde banka vystupovala nielen ako príjemca týchto úverov, ale aj ako účastník viacerých syndikovaných úverov, organizovaných zahraničnými bankami. Korešpondenčné vzťahy VÚB udržiavala so 750 bankami. V snahe rozšíriť svoje aktivity v zahraničí banka intenzívne zabezpečovala prípravné práce na otvorenie reprezentácii VÚB v Londýne a Šanghaji a na založenie dcérskej banky v Moskve.

Kapitálová vybavenosť

Aj v roku 1996 bolo v popredí pozornosti banky posilňovanie jej kapitálovej vybavenosti. Hodnota kapitálu pre výpočet kapitálovej primeranosti sa oproti roku 1995 zvýšila o 4,1 mld. Sk, a to predovšetkým získaním podriadeného dlhu od investičnej banky Merrill Lynch International vo výške 3,2 mld. Sk. Celkový objem vlastných zdrojov vrátane hodnoty základného imania sa tak zvýšil na 31 mld. Sk. Zároveň sa znížil bilančný schodok nedostatku zdrojov na krytie rizikových aktív o 1,3 mld. Sk. To všetko za podmienok, keď VÚB stále účtuje neinkasované úroky, oprávky musí rozpúšťať na konto hospodárskeho výsledku a z takýchto imaginárnych výnosov odvádzať daň.

V roku 1996 dosiahla VÚB zisk pred zdanením 79,6 mil. Sk. Táto skutočnosť korešponduje so schváleným rozpočtom banky (75 mil. Sk) a je podriadená cieľu znižovať deficit zdrojov na krytie rizikových aktív. Preto VÚB v uplynulom roku vytvorila rezervy na krytie prípadných strát z rizikových úverov 1,5 mld. Sk.

Investičné bankovníctvo

Na úspešné výsledky z predchádzajúceho obdobia nadviazali vo VÚB v oblasti investičného bankovníctva. Banka uskutočnila v roku 1996 na primárnom a sekundárnom trhu v Slovenskej republike a v Českej republike spolu viac ako 55 000 obchodov v hodnote 23 mld. Sk, čo je oproti roku 1995 nárast o 42 %. Z tohto objemu pripadá na primárny trh 16 emisií cenných papierov v hodnote 7,4 mld. Sk.

Dominantné postavenie si VÚB zachovala na trhu emisií dlhopisov, kde pôsobí ako sprostredkovateľ najmä pre významné spoločnosti. Medzi najvýznamnejších emitentov, ktorí vlani využili služby banky, patria akciové spoločnosti Slovakofarma, Matador, Biotika, Hydrostav, Bučina, Palma Tumys a iné. Významný posun v emisnej politike banky znamenala 6. emisia dlhopisov VÚB umiestnená výlučne na zahraničnom kapitálovom trhu.

Spracovala: Soňa Babincová
(Zdroj: Správa o činnosti VÚB, a. s., za rok 1996)

MARKETING STRATEGY IN BANKING

Ing. Eleonóra Csákóová
Všeobecná úverová banka, a. s.

Marketing strategy is based on marketing logic, through which an entrepreneurial entity achieves its marketing objectives. It consists of decisions relating to the marketing mix, allocation of marketing resources, and marketing costs, made with respect to environmental and competitive conditions. An apt definition of marketing strategy is given by Lesáková (Strategic Marketing, PROFIS Bratislava, 1994, pg 7), who describes it as a process which aids and entrepreneurial entity in transforming its business objectives and strategy into market activity.

Marketing strategy affects long-term banking objectives. It specifies a) market priorities which determine the allocation of resources, b) assumptions for the selection of market priorities, c) assumptions for the utilisation and realisation of market opportunities, d) timing of strategic actions, e) estimation of the actual market environment of banks. The essence of a marketing strategy is assessed on the basis of the following [1]:

- distinguishing feature, which includes everything the bank is exceptionally good at in comparison with its competitors;
- competitive advantage, which represents a unique position stemming from the bank's specific way of utilising resources and making decisions on products and market conditions; and
- the level of strategy (as banks usually try to satisfy more market segments, they maintain portfolios of various bank products, which are marked by strategic business units).

To strengthen a bank's position in the market, its management needs to obtain detailed information on market conditions. In this process, the focus must be on market research aimed at obtaining reliable and up-to-date information for decision-making purposes. Specialised sources offer comprehensive lists of information or questions to be answered in respect of the market. The target of a comprehensive marketing audit is the external market conditions (its political, legal, economic, demographic, technological, and ecological aspects) and the working environment (markets, competition, suppliers, customers). Every bank tries to differ from its competitors. According to Kotler, the sources of distinction are the bank's range of products and services, and its reputation; whereas according to Lesáková, the main differences are in the qualification and efficiency of the personnel on the one hand, and in the volume of available resources (material, financial, human) on the other. Bank personnel a) implement the bank's marketing strategy, b) improve the bank's image, c) take part in the execution of offers, d) create a suitable atmosphere when dealing with customers. Marketing opportunities must be identified at the level of individual organisational units, branch offices, as well as at the bank as a whole. According to Assael [2], the crucial task of research, in connection with the creation and implementation of marketing strategies, is to detect and identify strategic windows, i.e. opportunities that a bank can take in order to gain a certain competitive advantage in the market. For that reason, marketing research is expected to obtain relevant information on the utilisation of marketing opportunities and the extension of business activities to new potential markets.

To asses the attractiveness of individual strategic units and decide what support these units deserve, a portfolio analysis is carried out. The portfolio analysis is based on a matrix of growth/share devised by the Boston Consulting Group, which gives preference to the flow of incomes over the other criteria (which may be more important for the assessment of potential return on investment). Another solution is the GE model, which is based on factors such as market attractiveness and the bank's competitiveness. In this model, the attractiveness of the market affects its size and rate of growth, competitive behaviour, gross profit, and vulnerability to economic fluctuations. The bank's competitive position is expressed in terms of its share of the total market, growth, loyalty of customers, character of the distribution system, and the level of expenses.

Multifactorial analysis of entrepreneurial entities

The majority of banks operating in the Slovak market do business on the two chief markets, i.e. the market for corporate customers and the market for individual customers. The division of the market potential stems from the diversity of consumer demand. The active players on the market select their trading and financial partners with respect to their business portfolios, while households give preference to their individual goals. To identify market opportunities, it is possible to carry out a multifactorial analysis of the individual market segments (according to business sectors, segments of individual customers, as well as bank products). In this paper, the writer set the criteria of valuation on the basis of her experience in banking. For the needs of multifactorial analysis, corporate customers are classified according to the sectoral criteria of the National Bank of Slovakia (agriculture and fishery; forestry and timber industry; raw material extraction; processing industry, including food industry, chemical and pharmaceutical industry, metallurgy and machine engineering, electrical and electronic industry, textile, clothing, and leather industry; power industry, gas and water supply; building and construction; trade, sales, catering and hotel services; travel, transport and telecommunications; banking and finance; insurance; and other sectors including research and development, public administration, defence, social insurance, activities of social, voluntary, church, and political organisations; recreation, culture, and sport; households with domestic personnel; and other), or according to the criteria applied by the Statistical Office of the Slovak Republic (agriculture; mining mineral resources, processing industry; production, transmission and distribution of electricity, gas, and water; construction; trade, services; passenger and freight transport; financing and insurance; education; health service, and other).

The analysis is carried out by means of a two dimensional matrix, the principle of which originates from the GE matrix. After taking into account the specific features of bank marketing and the needs of planning in a breakdown by the individual market segments, the original criteria have been modified by the writer. The horizontal axis (x) is for data characterising the development of the market, and data on the actual position of the bank shall be marked on the vertical axis (y). The values are illustrated in a two-dimensional matrix, which is divided by the main diagonal, i.e. Zone C. This represents the strategy of maintaining the bank's position for the given segment. In the upper part of the diagonal, there are two more zones: A and B. Zone B contains segments,

Fig. 1 Valuation of entrepreneurial entities

Indicators	Weight
Development of the market	
Number of entrepreneurial entities	0.10
Development of turnover	0.15
Development of revenue	0.20
Level of liquidity	0.30
Intensity of competition	0.20
Valuation of foreign trade activity[1]	0.05
Total	1.00
Actual position of the bank, and/or branch office	
Comparison of the market share of the bank with that of competitors	0.40
Intensity of competition	0.20
Loyalty of customers	0.30
Specialised products for the market segment	0.10
Total	1.00

where the bank is to decide whether to maintain or increase the number of its clients. Segments in Zone A require more intense care. It is also possible to increase the number of clients, along with the rate of cross-selling, where the customer uses a larger number of products from the bank's product line. Below the main diagonal (Zone C), there are two zones: D and E. In the case of Zone D, the bank is to decide whether to reduce or maintain the number of clients. After dividing the segments into smaller parts, the bank will be able to make more objective decisions in respect of customers. Zone E is formed by a group of customers, in the case of which the strategy of reducing business relations is recommended.

The development of the market is assessed according to the number of entrepreneurial entities. The criterion for the valuation of economic growth was the development of turnover and revenue. A key factor in this valuation was the level of liquidity, for it has a marked influence on the utilisation of bank products. Negative development in liquidity may jeopardise the repayment of loans and interest, while an increase generates demand for bank products. Another indicator of market development is the intensity of competition. Competitors are among the main determinants of business success. The research results were evaluated by the use of a scale having six marks with the following verbal description:

1 – Very positive;
2 – Positive;
3 – Positive rather than negative;
4 – Negative rather than positive;
5 – Negative;
6 – Very negative (absence of product).

Factors affecting the development of the market, the actual position of the bank, and the weight factors, were determined by the writer on the basis of strategic analysis of customers and her experience in banking. The sum of all factors equals 1.0 and the individual components have different weights.

The weights may also be determined by a valuating team. The members of this team may present their opinions in the form of numbers in a questionnaire. After assessment, the figures are averaged and arranged in a table. The results of valuation are multiplied by the factors of weight. The results relating to entrepreneurial entities obtained by using the method of weighted average are summed up, and the development of the market and the actual position of the branch is illustrated in a matrix.

In the segment illustrated in Zone A, the branch office will increase the number of clients and the volume of sales through a more intense care for clients (expansion). If the sector is in Zone B, the branch must select a strategy: to maintain or gradually increase the number of clients. Zone C means using the strategy of maintaining the position of the branch on the market. In the case of a sector in Zone E, it is necessary to consider the possibility of gradual reduction in commercial relations.

Multifactorial analysis of individual customers

In multifactorial analyses of individual customers, the same valuating scale is used as in the case of entrepreneurial entities. For this segment, the factors of valuation are adjusted.

The development of employment, which shows certain life cycles and predetermines people's willingness to save, is also subject to assessment. Falling unemployment is valued positively – it means customers are becoming more solvent. The level of employment correlates to the level of personal incomes. Development of primary deposits in the future will depend on customers' willingness to save, which can be determined according to the rate of growth in total deposits (time and savings deposits). Regarding bank loans to households, the willingness of customers to assume large debts is considered. Increased willingness to assume debt indicates increased demand for bank loans. When assessing individual clients, the utilisation of long-term forms of saving and/or the purchase of securities (bonds, certificates of deposits, participation certificates) must also be judged. When determining the actual position of a bank, the market share, sales network, working hours (cashier's hours) are compared with those of the bank's competitors, as in the case of corporate customers. In the case of strong competi-

Matrix 1
Valuation of entrepreneurial entities

Development of the market

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
	6 5	4	3	2	1

Competitive environment

A – Strategy of increasing the number of clients and the volume of sales;
B – Strategy of maintaining or increasing the number of clients;
C – Strategy of maintaining the bank's position in the market;
D – Strategy of reducing or maintaining the number of clients;
E – Strategy of gradual reduction in commercial relations.

1 – Agriculture; 2 – Raw material extraction; 3 – Manufacturing industry; 4 – Production and distribution of electricity, gas, and water; 5 – Building and construction; 6 – Trade; 7 – Services; 8 – Transport; 9 – Finance; 10 – Education; 11 – Health service; 12 – Other.

[1] The value of weight for foreign trade activity was determined with respect to the character of the region concerned.

Fig. 2 Valuation of individual customers

Indicator	Weight factor
Development of the market	
Development of employment	0.20
Development of revenue	0.25
Willingness to save	0.20
Willingness to assume debt	0.15
Forms of long-term saving	0.20
Total	1.00
Actual position of the bank	
Market share of the bank compared with that of main competitors	0.40
Intensity of competition	0.20
Loyalty of customers	0.30
Specialised products or services for the given segment	0.10
Total	1.00

Matrix 2
Valuation of individual customers

Development of the market

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
	6 5	4	3	2	1

Competitive environment

A – Strategy of increasing the number of clients and the volume of sales;
B – Strategy of maintaining or increasing the number of clients;
C – Strategy of maintaining the bank's position in the market;
D – Strategy of gradual reduction in the number of business relations;
1 – Age category: 0 to 14
2 – Age category: 15 to 19
3 – Age category: 20 to 29
4 – Age category: 30 to 39
5 – Age category: 40 to 60
6 – Age category: over 60
Further classification for 3 to 6:
a) Low-income group
b) Average-income group
c) High-income group

tion, the bank may lose customers in the given segment, or will have to create more favourable business conditions. Loyalty prevents clients from using the services of the bank's competitors. Loyalty stems from the personal relation between the customer and the provider of services. A bank's position in the market is supported by services targeted at a specific group of customers.

Conclusions from a multifactorial analysis of households are made after the values are transferred into a matrix, like in the case of entrepreneurial entities.

Multifactorial analysis of bank products

Multifactorial analysis may be used for the valuation of selected bank products by type of competitors, when local competitors are assessed, which most influence the operations of the branch concerned. The valuation is carried out in a manner similar to that described in the previous case.

The valuation figures are multiplied by the weight factors. The results are illustrated in a two-dimensional matrix, where the horizontal axis (x) shows the development of market and the vertical axis (y) displays the actual position of the bank, and/or its branch operating in the region under consideration. The main diagonal (C) divides the matrix into two parts: zones A and B on the right of the axis. Zone A illustrates dominant competitors, Zone B is for strong competitors. Competitors in Zone C may be regarded as equal. Below the main diagonal, there are two more zones: D and E. Zone D shows weak competitors, while competitors in zone E do not provide the product concerned at all, or have sales problems with the product.

The results of point valuation, as well as the adjusted indicators, are arranged in a table and the nature of competitors is graphically illustrated in the matrix.

From the matrix, it is possible to determine the bank's position in the market, as well as the order of competitors by individual bank products. On the basis of the point valuation, it is possible to determine the measures necessary for overall improvement and the achievement of the required strategic objectives.

Tab. 3 Valuation of individual bank products in comparison with those offered by competitors

Indicator	Weight
Development of the market	
Rate of market growth	0.20
Intensity of competition	0.30
Long-term rate of profit	0.20
Vulnerability to inflation	0.10
Tradition	0.05
Range of offers	0.15
Total	1.00
Competitiveness of the bank	
Position on the market	0.30
Quality of services	0.30
Distribution network	0.20
Expenses	0.20
Total	1.00

Matrix 3
Valuation of individual bank products in comparison with those offered by competitors

Development of the market

1	C	B	A	A	A
2	D	C	B	A	A
3	E	D	C	B	A
4	E	E	D	C	B
5	E	E	E	D	C
	6 5	4	3	2	1

Competitive environment

A – Dominant competitors
B – Strong competitors
C – Equal competitors
D – Weak competitors
E – Sales problems or absence of product
1 – Bank 1 4 – Bank 4
2 – Bank 2 5 – Bank 5
3 – Bank 3 6 – Bank 6

References:

1. Lesáková, D.: Strategic marketing, PROFIS Bratislava, 1994, pg 7.
2. Assael, H.: Marketing, The Dryden Press, Chicago – Orlando, 1990, pg 46.

Úspešná reprezentácia NBS

Medzinárodný volejbalový turnaj európskych centrálnych bánk v Rakúsku

Rakúska národná banka usporiadala vo Viedni v dňoch 1. – 4. mája 1997 pri príležitosti 25. výročia založenia volejbalovej sekcie a volejbalového klubu I. ročník medzinárodného volejbalového turnaja európskych centrálnych bánk. Podujatia sa zúčastnilo spolu 10 družstiev, z toho 8 z Asociácie športových klubov európskych centrálnych bánk a 2 prizvané družstvá (nečlenovia asociácie), a to volejbalové družstvo Českej národnej banky a Národnej banky Slovenska.

Reprezentačné volejbalové družstvo NBS.

Kapitánka družstva Ing. Jana Ťahunová preberá cenu za II. miesto v turnaji.

NBS reprezentovalo volejbalové družstvo v zložení: Ing. Jana Ťahunová z expozitúry Liptovský Mikuláš, Ing. Jaroslav Kluka z expozitúry Prešov, Ing. Štefan Páchnik z pobočky Bratislava, z ústredia NBS: Emília Balabanová – odbor centrálna učtáreň, Ing. Marta Kleinertová – odbor štatistiky, Ing. Miloš Mešár – odbor informatiky a automatizácie, Ing. Róbert Rus a Zdeno Horák – odbor hospodárske služby, Ing. Marián Mikula a Beata Blažeková – odbor kontroly.

Súťažilo sa v dvoch skupinách. V „A" skupine hralo Nemecko, Taliansko, Belgicko, Luxembursko a Česko. V „B" skupine hralo Fínsko, Holandsko, Rakúsko, Francúzsko a Slovensko.

Reprezentanti Národnej banky Slovenska po veľmi dobrom a sústredenom výkone vyhrali skupinu a silné družstvo Francúzska považované za jedného z favoritov turnaja porazili naši volejbalisti 2:0 (15:9, 15:4).

Po prvej časti turnaja (boj o umiestnenie v skupinách) bolo družstvo NBS hodnotené ako najúspešnejšie, keď získalo zo štyroch víťazných zápasov hraných na dva vyhrané sety 92 diferenčných bodov. Druhé bolo Nemecko s 85 bodmi. Suverénne víťazstvo volejbalistov NBS v skupine im zabezpečilo priamu účasť v semifinále, kde na nich čakalo v boji o postup do finále rovnako silné družstvo Českej národnej banky. Výborný športový výkon, bojovnosť a taktické zvládnutie herných situácií zabezpečilo družstvu NBS účasť vo finále, kde nastúpili proti vynikajúcim volejbalistom Nemecka. Ich družstvo je kompaktné, celý rok trénujú, hrajú a pred príchodom na medzinárodný turnaj absolvovali športové sústredenie. Družstvo Národnej banky Slovenska odohralo vyrovnaný zápas, ale výborného súpera sa našim volejbalistom nepodarilo poraziť. Prehrali 2:0 (tesnými výsledkami v setoch 15:13, 15:13).

Na záverečnom vyhodnotení a vyhlásení výsledkov turnaja volejbalové družstvo NBS v silnej konkurencii obsadilo vynikajúce 2. miesto. Zároveň bol organizátorom turnaja – Rakúskou národnou bankou, vysoko hodnotený športový výkon i spoločenské vystupovanie celého družstva, pričom Ing. Jana Ťahunová získala titul najlepšej hráčky turnaja.

Text a foto: Ing. Marián Mikula